

***Výchovné a probačné programy
v sociálnej práci v trestnej justícii***

**Eva Vajzerová
Martina Špániková
(eds.)**

Dolný Kubín 2013

Publikácia vyšla s podporou

PROGRAM ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE SWISS-SLOVAK COOPERATION PROGRAMME

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Slovenská
republika

Na projekte sa finančne spolupodieľajú Švajčiarska konfederácia a Slovenská republika.
Blokový grant pre MVO a podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce realizuje
Nadácia Ekopolis v spolupráci s partnermi nadáciou SOCIA a Karpatskou nadáciou.

WWW.BGSFM.SK

Odborná konferencia a publikácia vznikli ako výstup v rámci projektu Programu Švajčiarsko-slovenskej spolupráce PP-2012-003 pod názvom „Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii“.

Odborní garanti konferencie „Aplikácia probačných programov v praxi“:

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

Spoluorganizátori konferencie „Aplikácia probačných programov v praxi“:

ECAP

Foundation, Zürich

Konzultačné a informačné centrum, o. z. EDUKOS

© Konzultačné a informačné centrum EDUKOS

Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii

Editorky:

Ing. Eva Vajzerová

Ing. Bc. Martina Špániková, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

PhDr. Martin Lulei, PhD.

JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Ing. Martina Špániková, PhD.

Organizačný výbor konferencie:

JUDr. Ján Evin

Ing. Eva Vajzerová

Ing. Ján Gramata

Ing. Bc. Martina Špániková, PhD.

Odborná recenzia publikácie:

PhDr. Lenka Štefáková, PhD.

Ing. Miroslav Špánik, PhD.

PhDr. Soňa Šrobárová, PhD.

PhDr. Vladimíra Hulínová, PhD.

Odborná recenzia komparatívnej štúdie:

Mgr. Katarína Lenhartová, PhD.

PhDr. Vladimír Cehlár

Preklady textov:

Michal Čipka

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov

Všetky práva vyhradené. Rozmnožovanie je povolené len so súhlasom autorov.

Konzultačné a informačné centrum EDUKOS

J.Ľatliaka 8, 026 01 Dolný Kubín

Slovensko

tel.: 043/586 35 39, 0915 869 571

edukos@edukos.sk, www.edukos.sk

Dolný Kubín, november 2013

Náklad: 100 kusov

Počet strán: 137

ISBN 978-80-969885-3-2

EAN 9788096988532

OBSAH

ÚVOD.....	4
------------------	----------

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ ODBORNEJ KONFERENCIE

Súčasný stav a aplikačná prax probácie v podmienkach Slovenskej republiky

Vladimír Cehlár, Okresný súd Žilina	7
---	---

Probační programy pro mladistvé páchatelé a akreditační proces dle zákona 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Pavel Štern, Probační a mediační služba ČR

Petr Forejt, Ministerstvo spravedlnosti ČR	18
--	----

Švajčiarske probačné systémy

Daniel Fink, Univerzita v Lausanne, Federálny štatistický úrad	30
--	----

Implementácia probačných opatrení: organizácia, aktéri, praktiky

Luisella de Martini	67
---------------------------	----

KOMPARATÍVNA ŠTÚDIA

Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax

Martin Lulei, Jozef Záhora, Lucia Kurilovská	85
--	----

ÚVOD

Podmienkou zabezpečenia funkčnej probačnej a mediačnej služby na Slovensku

je aj proces tvorby probačných programov, vhodných pre špecifické cieľové skupiny, nastavenie transparentnej akreditácia probačných programov a v neposlednom rade aj efektivita sociálnej práce. Tieto boli preto nosnými témami na medzinárodnej odbornej konferencii „Aplikácia probačných programov v praxi“, ktorá sa uskutočnila v rámci projektu Programu Švajčiarsko-slovenskej spolupráce PP-2012-003 pod názvom „Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii“. Publikácia, ktorú držíte v rukách, vznikla nielen na základe výstupov z konferencie, ale aj vďaka ďalšej práci tímu odborníkov, nadväzujúcej na závery a podnety z uvedenej konferencie.

Publikácia je formálne členená na dve časti – v prvej sú vybrané a upravené príspevky, ktoré boli odprednášané na medzinárodnej odbornej konferencie.

V prvom príspevku sa Vladimír Cehlár pod názvom „Súčasný stav a aplikačná prax probácie v podmienkach Slovenskej republiky“ zaoberá analýzou súčasnej právnej úpravy a postavením probačných a mediačných úradníkov v procese probácie v podmienkach SR s akcentom na oblasť vzdelávania a využívania probačných programov, ktorými sa posilňuje kvalitatívna stránka tohto inštitútu.

Pavel Štern a Peter Fojert v príspevku „Probační programy pro mladistvé páchatelé a akreditační proces dle zákona 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže“ ozrejmuje okruh potrieb a formy realizácie probačných programov, proces ich akreditácie a prínos pre cieľové skupiny a spoločnosť. Problematiku dávajú do kontextu s činnosťou Probačnej a mediačnej služby v Českej republike a jej organizácií.

Príspevok švajčiarskeho odborníka na štatistiku v oblasti kriminalistiky Daniela Finka pod názvom „Švajčiarsky probačný systém: prehľad cieľov, efektivita“ sa zameria na popis probačných systémov, ktoré sú implementované vo švajčiarskych kantónoch. Venuje sa ich spoločným, ako aj najdôležitejším odlišným znakom. Poľa autora napr. vo Švajčiarsku zatiaľ neexistuje ucelený pohľad na organizáciu, aktivity, cieľovú klientelu a dopad probácie práve z vyššie uvedených dôvodov.

V poslednom príspevku Luisella de Martini pod názvom „Probácia vo Švajčiarsku medzi rizikom recidívy a sociálnou reintegráciou“ jednoznačne dokazuje na základe postačujúcej komparácie teoretických predpokladov s

poznatkami z praxe, že probácia je proces založený na kontinuite medzi evaluáciou a intervenciou.

Druhú časť publikácie tvorí rozsiahla odborná komparatívna štúdia od Lucie Kurilovskej, Jozefa Záhoru a Martina Luleia. Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku identifikuje potenciálne efektívne zmeny v slovenskej praxi v oblasti probácie a mediácie v trestných veciach. Autori do návrhov zmien zapracovali aj potenciálny prenos efektívnych a inovatívnych prvkov z probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a ich aplikáciu v slovenských podmienkach.

Už v 19. storočí L.N. Tolstoj sformuloval základný princíp, s ktorým sa stotožnili aj realizátori konferencie a editori publikácie: „Nezaoberajte sa tvorením pravdy, ale jej hľadaním“. Jedným z prvoradých cieľov publikácie, tematicky zameranej na problematiku probačných programov a ich aplikácie v slovenskej a švajčiarskej praxi, bolo identifikovať potenciál vyplývajúci z príkladov zahraničnej dobrej praxe. Pevne veríme, že bude pre pozorného čitateľa rovnako prínosným zdrojom hľadania.

Editorky

**ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ ODBORNEJ
KONFERENCIE**

v rámci projektu Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce

PP-2012-003

Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii

na tému

„APLIKÁCIA PROBAČNÝCH PROGRAMOV V PRAXI“

Súčasný stav a aplikačná prax probácie v podmienkach Slovenskej republiky

Vladimír Cehlár, Okresný súd Žilina

Abstrakt

Príspevok prezentuje súčasnú právnu úpravu a postavenie probačných a mediačných úradníkov v procese probácie. Poukazuje na aplikačnú prax probácie v podmienkach SR s akcentom na oblasť vzdelávania a využívania probačných programov, ktorými sa posilňuje kvalitatívna stránka tohto inštitútu. V záverečnej časti autor navrhuje možné riešenia, ktoré sú výslednicou komparácie súčasného stavu, osobných skúseností v poskytovaných službách probačnou a mediačnou službou obvineným, odsúdeným a obetiam trestných činov.

Kľúčové slová:

Probačný a mediačný úradník. Probácia a probačný dohľad. Restoratívnosť. Alternatívny trest. Probačný program.

Dovoľte mi, aby som sa v časovo vymedzenom priestore pokúsil odprezentovať

najpodstatnejšie oblasti probácie, len okrajovo oblasť mediácie, nakoľko naším dnešným hlavným cieľom je aplikácia probačných programov v praxi.

V podmienkach Slovenskej republiky bolo zrealizovaných už viac konferencií zameraných na oblasť probácie a mediácie, či to bolo na univerzitnej pôde, napr. na Prešovskej univerzite, alebo prostredníctvom tretieho sektoru, kde hlavným usporiadateľom bolo o.z. Edukos, ktoré participuje aj na tejto konferencii. Som neskutočne rád, že v súčasnosti sa posúvame opäť pozitívnym smerom, čomu nasvedčuje aj táto konferencia, ktorá je posilnená o zahraničných expertov, ktorí nám svojimi skúsenosťami a poznatkami v oblasti probačných programov odprezentujú svoje dlhoročné skúsenosti, ktoré pre nás môžu byť kompasom v ďalšom postupe v oblasti aplikácie probačných programov.

Naším hlavným cieľom je odprezentovať súčasný stav probačnej a mediačnej služby na Slovensku s tým, aby sme vyzdvihli to, čo funguje a pomenovali oblasti, ktoré si vyžadujú väčšiu pozornosť, aby sme zo súčasne stagnačnej pozície v oblasti probačných programov prešli do roviny aplikačnej.

1. Legislatívna oblasť probácie a mediácie

Rekodifikáciou trestných kódexov po roku 2005¹ sa výraznejším spôsobom posunula a posilnila o.i. aj oblasť restoratívnosti, probácie, probačných dohľadov a alternatívnych trestov. Nové trestné kódexy a zákon č. 528/2005 Z.z. o výkone trestu povinnej práce nám vyznačili líniu, ktorou smeruje probácia ako celok. V tejto súvislosti sme súčasne v praxi zaznamenali aj negatívne dôsledky toho postupu tým, že uvedené zmeny neboli výraznejším spôsobom premietnuté do zákona č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch. V roku 2009 došlo k menším zmenám, ktoré vo svojej podstate len okrajovo reflektovali na pripomienky probačných a mediačných úradníkov (ďalej len „PaMÚ“). V oblastiach, ktoré sú relevantné pre probáciu a mediáciu z pohľadu postavenia PaMÚ, ich vzdelávanie a pod., ostali jednotlivé ustanovenia nezmenené. Pre lepšiu implementáciu probačných dohľadov, probačných programov a probácie ako celku je nevyhnutné, aby sme sa intenzívnejšie začali venovať aj požiadavkám empirickej praxe. Máme dostatočné skúsenosti a poznatky, ktoré si vyžadujú, aby boli zakomponované do zákona o probačných a mediačných úradníkoch. Okrem uvedených právnych noriem, probačný a mediačný úradník participuje na činnostiach, ktoré súvisia s penitenciárnym a postpenitenciárnym zaobchádzaním, tieto aktivity sú vymedzené v zákone č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody, v zákone č. 221/2006 Z.z. o výkone väzby, v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele, v Zbierke rozkazov generálneho riaditeľa ZVJS SR č. 60/2008 o sociálnej práci v ZVJS SR atď. Slovenská republika prijala zákon č. 533/2011 Z.z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii. Ide o aplikáciu rámcového rozhodnutia Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uznávaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami (Ú. v. EÚ L 337, 16.12.2008) v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. novembra 2009 (Ú. v. EÚ L 081, 27.3.2009).

2. Kto môže byť probačným a mediačným úradníkom?

Za probačného a mediačného úradníka môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý spĺňa minimálne tieto podmienky:

¹ Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. a Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z.

- a) spĺňa predpoklady podľa osobitného predpisu,
- b) získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu alebo má uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou.

2.1 Kvalifikácia a vzdelávanie

Probačný a mediačný úradník by pred výkonom svojej funkcie mal absolvovať vzdelávacie programy pre oblasť probácie a mediácie, ktoré by garantovali, že jednotlivé činnosti budú vykonávané na požadovanej úrovni kompetentným pracovníkom. Po absolvovaní vzdelávacích programov by probačný a mediačný úradník mal absolvovať preskúšanie, na základe ktorého získa oprávnenie vykonávať činnosti vo vzťahu k probácii a mediácii. V súčasnosti je tento systém nefunkčný, noví probační a mediační úradníci vykonávajú probáciu a mediáciu len na základe splnenia podmienky vzdelania. Neskôr v priebehu kalendárneho roka Justičná akadémia realizuje vzdelávacie prednášky, ktoré sčasti saturujú odbornú prípravu. V tomto smere, podľa nás MS SR malo mať vypracované metodické usmernenie, ktoré by neumožňovalo výkon činnosti probácie a mediácie tým, ktorí ešte neabsolvovali základné vzdelávacie programy.

3. Čo rozumieme v podmienkach Slovenskej republiky pod probáciou a mediáciou?

Pri probácii ide najmä o činnosti zamerané na:

- organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným (ďalej len "obvinený"),
- kontrolu výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia,
- dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby pri podmienenečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody,
- pomáhanie obvinenému v priebehu skúšobnej doby a počas kontroly výkonu trestov nespojených s odňatím slobody, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.

Pri mediácii ide najmä o činnosti, ktoré sú zamerané na:

- mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným, pričom mediácia sa vykonáva len so súhlasom poškodeného a

obvineného. Ak je obvineným mladistvý, na vykonanie mediácie je potrebný aj súhlas jeho zákonného zástupcu.

V tejto súvislosti je potrebné povedať, že činnosti spojené s probáciou a mediáciou vykonáva kumulatívne jeden PaMÚ. Ide o diametrálne odlišné činnosti, ktoré si vyžadujú rôzne prístupy. V mediácii ide o využívanie rôznych smerov ako je facilitatívna mediácia, evaluatívna mediácia, transformatívna mediácia a rôzne modely, štýly riešenia konfliktov, ktoré si vyžadujú vysokú erudovanosť probačného a mediačného úradníka. Oblasť vhodnosti alebo nevhodnosti realizácie probácie a mediácie jedným PaMÚ je ďalšou témou, ktorá by nám mohla priblížiť jej riziká z viacerých aspektov. Chceme len poukázať na fakt, že sme si vedomí tejto pozície, ktorá môže byť v budúcnosti pri realizácii probačných programov v antagonistickom postavení s cieľom mediácie a úlohou mediátora.

Za obdobie od vzniku probačnej a mediačnej služby, t.j. od 01.01.2004 k 31.12.2012 sa na Slovensku vykonalo 19 348 trestných mediácií prostredníctvom PaMÚ. Medzi pozitíva trestnej mediácie možno zaradiť aplikáciu princípov restoratívnej justície, kde na prvom mieste sú záujmy a potreby účastníkov trestného konania, ďalej je to náhrada škody, ktorá vznikla v súvislosti s trestným činom. V tomto mediačnom konaní bola uhradená poškodeným škoda (obetiam trestných činov) **vo výške 7. 783 638,-eur**, pričom tento štatistický ukazovateľ evidujeme od 01.01.2007. Pri mediáciách, ktoré boli ukončené zmierom, bola vybraná suma na všeobecne prospešné účely **vo výške 966 121,-eur**, pričom približne polovica tejto sumy bola so súhlasom zúčastnených strán zaslaná na účet pre obeť trestných činov a druhá polovica bola určená na všeobecne prospešné účely obciam a iným právnickým osobám so sídlom na území Slovenskej republiky na financovanie vedy, vzdelávania, sociálne, ekologické, humanitárne, charitatívne účely a pod. Okrem trestnej mediácie v Slovenskej republike poznáme aj civilnú mediáciu, ktorá je upravená v samostatnom zákone č. 420/2004 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť dňom 01.09.2004. Tento druh mediácie vykonáva civilný mediátor, ktorý rieši spory vznikajúce z občianskych, rodinnoprávných, obchodných záväzkov a pracovnoprávných vzťahov. Tým Slovenská republika výrazne predstihla iné európske štáty. Dúfam, že takto pozitívne budeme môcť hodnotiť aj oblasť probácie a probačných programov z hľadiska ich aplikácie v budúcnosti.

4. Probačný a mediačný úradník a jeho špecifický mandát v oblasti probácie

Koncepcia probačnej činnosti je široko rozšírená a neexistuje jediná jasná medzinárodná definícia probácie, vždy sú tam dominantné prvky a aktivity, ktoré závisia vo veľkej miere od štruktúry a povahy trestnej legislatívy a zákonov každého štátu. V rámci zadefinovania spoločných prvkov, ktoré sa vyskytujú v rôznych probačných systémoch sa môže dospieť k tejto definícii: *„Probácia je konanie súdu, kde páchatel' je odsúdený, na obdobie kontroly a dozoru v spoločnosti.“*² Medzi základné prvky tejto definície môžeme zaradiť:

- a) Mandát pre probačného a mediačného úradníka, ktorý prichádza z právneho systému,
- b) Kontrolu a dozor, ktoré sú v probačných prípadoch hlavnou pracovnou metódou,
- c) Probačné opatrenia sa realizujú mimo väzenského systému, v komunite, obciach a mestách.

Odsúdený alebo obvinený nechodí k PaMÚ sám od seba, je k nemu donútený ísť na základe rozhodnutia súdu formou Trestného rozkazu, Rozsudku, Uznesenia alebo pokynu prokuratúry, ktorý je realizovaný formou Uznesenia. Je to súd alebo prokurátor, ktorý rozhodol o tom, že existuje určitý problém, ktorý automaticky neznamena, že toto uvedomenie existuje aj v hlave odsúdeného a obvineného. V tejto súvislosti je relevantným prvkom motivácia a stimulácia odsúdeného a obvineného, aby rešpektoval uložené podmienky, povinnosti a obmedzenia, aby sa stal aktívnejším aj v oblasti náhrady škody. Táto oblasť je determinovaná aj spoluprácou medzi PaMÚ a obeťami trestných činov, najmä pri domácom násilí, pri zanedbaní vyživovacích povinností a pod.

V podmienkach Slovenskej republiky do mandátu PaMÚ možno zaradiť všetky rozhodnutia, ktoré sú zaevidované do súdneho registra probácia "Pr", kde sa zapisujú³:

rovnopisy právoplatných rozhodnutí súdu a prokurátora vydaných podľa Trestného poriadku, z ktorých vyplýva povinnosť vykonať probáciu, a to najmä rozhodnutia o

1. nahradení väzby zárukou za súčasného uloženia primeraných povinností a obmedzení,

² Ústav pre výskum integrovanej kriminality a spravodlivosti OSN (United Nations Crime & Justice Research Institute (UNICRI), Príručka pre probačné služby, Smernice pre probačných praktikov a manažérov, Rím – Londýn, 1998.

³ Vyhláška MS SR č. 543/2005 Z.z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre OS, KS...

2. nahradení väzby sľubom za súčasného uloženia primeraných povinností a obmedzení,
3. nahradení väzby probačným dohľadom,
4. podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom,
5. ponechaní podmiennečného odsúdenia v platnosti so súčasným nariadením probačného dohľadu,
6. uložení trestu povinnej práce,
7. uložení trestu domáceho väzenia,
8. podmiennečnom upustení od potrestania mladistvého so súčasným nariadením probačného dohľadu,
9. podmiennečnom upustení od výkonu ochrannej výchovy mladistvého s nariadením probačného dohľadu,
10. podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody mladistvého s dodatočným uložením probačného dohľadu,
11. podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody mladistvého s probačným dohľadom,
12. nahradení peňažného trestu všeobecne prospešnou činnosťou v rámci probačného dohľadu podľa § 114 ods. 3 Trestného zákona,
13. výchovných povinnostiach a obmedzeniach,
14. uložení trestu zákazu činnosti, ak je dohľad nad dodržiavaním zákazu činnosti súčasťou probačného dohľadu,
15. uložení ochranného dohľadu,
16. podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody so súčasným nariadením probačného dohľadu,
17. dožiadania z iných súdov vo veciach probácie.

Tieto rozhodnutia môžu obsahovať aj:

a) Obmedzenia spočívajúce najmä v zákaze:

- návštev športových alebo iných hromadných podujatí, - požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok, - stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchatel'a negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine, - vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal, - účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávok.

b) Povinnosti spočívajúce najmä v príkaze:

- nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydľia poškodeného, - vysťahovať sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil, - nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu, - zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné, - osobne alebo verejne sa ospravedlniť

poškodenému, - v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze, - podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu, - podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie, - podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve - zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie a pod.

Tieto obmedzenia a povinnosti sú vždy súčasťou *podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom*.⁴

Pri takto zákonom nastavených pravidlách, PaMÚ vykonáva rôzne kroky v probácii, ktoré vyplývajú z prípravných činností pred prvým kontaktom s odsúdeným alebo obvineným (ďalej len „probantom“), za tým účelom si preštuduje trestný spis, založí si probačný spis, ktorý podľa určených pravidiel zaeviduje, zosumarizuje všetky dostupné informácie o probantovi, jeho rodine, ak ide o domáce násilie, predvolá si obeť trestného činu, kontaktuje sociálneho kurátora, v prípade mladistvého predvoláva aj rodičov za účelom efektívnejšej spolupráce a kontroly, alebo kontaktuje aj zástupcu školy a pod. Prvý kontakt s klientom sa začína vstupným pohovor v rámci probačného dohľadu (probácie) s obvineným alebo odsúdeným za účelom získania základných informácií o pobyte probanta, ďalej je to potreba získať čo najviac informácií o sociálnej situácii, o časovom rozvrhu vykonávania práce v zamestnaní, aby probačné stretnutia, podľa možnosti nenarušovali pracovnú dobu probanta, resp. časté stretnutia u probátora neboli príčinou pre prepustenie z práce a pod.

V špeciálnych prípadoch sa pri vstupnom pohovore, kde je vysoko rizikový probant, napr. v rámci uloženého ochranného dohľadu, PaMÚ zabezpečí, aby boli zrealizované isté preventívne opatrenia, aby sa znížila možnosť ohrozenia, hlavne ak sa jedná o násilníckeho, sexuálne agresívneho odsúdeného alebo osobu, ktorá bola odsúdená za vraždu....

Pri prvom kontakte s probantom sa o.i. využívajú verbálne a neverbálne komunikačné zručnosti, ktoré ovláda PaMÚ. V tejto fáze probačnej činnosti je za dôležitú metódu práce považovaná stratégia správne vedeného interview, ako je nastolenie dôvery, ukázať záujem, odstrániť strach z komunikácie, uľahčiť komunikáciu tým, že vhodne formulujeme otázky. Pri kladení otázok PaMÚ berie do úvahy vek probanta a jeho vzdelanie, vyhýba sa otázkam vyžadujúcim odpoveď ÁNO alebo NIE, vyhýba sa sugestívnym otázkam, používa veľa alternatívnych otázok, kladie priame otázky, v rámci rozhovoru

⁴ § 51 Tr. zákona, č. 300/2005 Z. z.

sa snaží byť empatický, všíma si rozdiely medzi verbálnymi a neverbálnymi prejavmi správania, PaMÚ musí ovládať techniky, ako pracovať s probantom ak je tichý, alebo je plačlivý, PaMÚ toleruje problémové správanie, kontroluje svoje city, kriticky analyzuje informácie a v prípade potreby ich konfrontuje, PaMÚ musí vedieť počúvať a všímať si neverbálne prejavy správania, vedieť ich vyhodnocovať a pod.

Pri prvom stretnutí PaMÚ poučí probanta o uložených povinnostiach a obmedzeniach, vysvetlí mu, čo mu hrozí pri porušení pravidiel, spracuje probačný plán - program, kde konkrétne rozpracuje krátkodobý a dlhodobý cieľ, ktorý by probant mal v priebehu probácie plniť. V probačnom pláne - programe sú zakomponované najmä uložené povinnosti a obmedzenia, ktoré probantovi boli uložené prokurátorom alebo súdom, ďalej je to oblasť, ktorá súvisí s jeho sociálnou situáciou, napr. ak ide o bezdomovca a pod. Dohodne si ďalšie stretnutie s probantom, určí deň a hodinu, kedy sa má dostaviť k PaMÚ.

Toto sú rámcovo základné činnosti, ktoré realizuje PaMÚ v súvislosti s probačným dohľadom, pričom medzi jeho ďalšie činnosti spadá aj kontrolná činnosť na posilnenie tohto inštitútu, napr. kontrola zákazu požívania alkoholických nápojov prostredníctvom polície alebo iných inštitúcií, nakoľko PaMÚ na súdoch nedisponuje s meračmi na meranie miery (promile) požitia alkoholických nápojov, to isté platí pri kontrole zákazu požívania návykových látok. Jeden krát ročne si prostredníctvom relevantných štátnych orgánov verifikuje dodržiavanie zákonnosti zo strany probanta prostredníctvom odpisu z RT, prostredníctvom OO PZ, kde má bydlisko, či sa voči nemu nevedie trestné konanie, prostredníctvom obvodných úradov, či nebol riešený za priestupky, či žije riadnym životom atď.

Pri realizácii *trestu povinnej práce* PaMÚ primárne vstupuje do celého procesu ako osoba prvého kontaktu, v prípade pokynu realizuje probáciu pred uložením trestu, aby sa eliminovali rizikové faktory, t.j. aby trest nebol uložený osobe, ktorá môže mať hendikep a tým sa trest stane nevykonateľný, napr. invalidný obvinený, alebo imobilný, závislý na návykových látkach a pod. Sekundárne PaMÚ v tejto súvislosti vykonáva činnosti koordinátora, manažéra medzi poskytovateľom práce, súdom a odsúdeným, spracováva dohody medzi súdom a poskytovateľom práce a pod. Svoje nezastupiteľné miesto v tomto procese má oblasť vstupného pohovoru s odsúdeným, ktorý musí spĺňať všetky kvalitatívne kritéria z pohľadu rozsahu osobnostných vlastností, schopností a zručností, ktoré sa následne využívajú pri hľadaní vhodného poskytovateľa trestu povinnej práce. Medzi poskytovateľov trestu povinnej práce podľa zákona, nemôžeme zaradiť subjekty, ktoré vykonávajú činnosti za účelom zisku. Práca pre odsúdeného sa spravidla určuje tak, aby

mu bola „šitá na mieru“, t.j. jeho vzdelaniu, veku u mladistvých atď. Nemôžeme súhlasiť s občas pretrvávajúcimi vyjadreniami, že odsúdený by trest povinnej práce mal riadne pocítiť, že mal by ho vykonávať „v bani“ a pod. Zastávame názor, že trest by odsúdený mal vykonávať tak, aby v určitej miere plnil edukatívny cieľ najmä u mladistvých a v individuálnych prípadoch aj zahanbujúci účinok z pohľadu prevencie. (Príbeh z praxe.) Od 01.1.2006 do 31.12.2012 bol v SR trest povinnej práce uložený **8 358 odsúdeným v rozsahu od 40 hodín do 300 hodín**. Empirické poznanie nás oprávňuje konštatovať, že kratšie tresty povinnej práce majú pozitívnejší efekt, ako tresty, kde bolo uložený trest vo výmere viac než 150 hodín.

Trest domáceho väzenia je v podmienkach Slovenskej republiky realizovaný len prostredníctvom nepravidielných osobných kontrol, ktoré vykonávajú probační a mediační úradníci. Tento alternatívny trest môže súd uložiť až na jeden rok páchatel'ovi za prečin. Na posilnenie tejto činnosti nevyužívame elektronický monitoring, ale v súčasnosti ministerstvo spravodlivosti vykonáva kroky, ktoré smerujú k jeho zavedeniu a využívaniu vo viacerých oblastiach alternatívnych trestov, resp. za účelom kontroly uložených obmedzení a pod. Pred uložením trestu domáceho väzenia sa realizuje individuálna probácia pred rozhodnutím súdu, zisťujú sa všetky poznatky o obvinenom, ktoré by mohli mať negatívny vplyv na výkon tohto trestu, t.j. aby trest nebol uložený bezdomovcovi, osobe, ktorá každý mesiac býva v inom podnájme atď. Za uvedeným účelom je spracovaný manuál na postup PaMÚ v ktorom sú zakomponované pozitívne poznatky z Českej republiky, ktoré nám poskytol riaditeľ PaMS pán Mgr. Pavel Štern. Trest domáceho väzenia bol uložený od 01.01.2006 do 31.12.2012 v 208 prípadoch, čiže skúsenosti sú primerané frekvencii uložených trestov. V závere považujeme za vhodné uviesť, že zavedením elektronického monitoringu, by činnosť PaMÚ mala pokračovať najmä v oblasti individuálnej práce s odsúdeným, ktorá by posilnila aspekt prevencie a minimalizovala by negatívne vzorce správania v rámci danej komunity, rodiny a pod. Krokom späť by bolo, ak by sme chceli elektronický monitoring nahradiť individuálnou prácou s odsúdeným, čiže elektronický monitoring má len posilniť oblasť kontroly nie nahradiť prácu PaMÚ. K tomuto konštatovaniu nás vedú aj poznania z iných štátov sveta, kde majú s elektronickým monitoringom dlhoročné skúsenosti.

Nahradenie väzby probačným dohľadom je pomerne často využívaným inštitútom po rekodifikácii trestných kódexov. Ak je daný dôvod väzby podľa trestného poriadku (§71), *môže súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie ponechať obvineného na slobode alebo prepustiť ho na slobodu, ak spĺňa zákonom stanovené kritéria*. Aj v tejto oblasti probácie PaMÚ vykonáva neodmysliteľné úkony v súvislosti s prvým kontaktom s obvineným

v intenciách, ako to bolo prezentované v predchádzajúcich častiach. PaMÚ vykonáva kontrolu uložených povinností a obmedzení, spolupracuje s poškodenými najmä v prípadoch, ak obvinenému boli uložené povinnosti spočívajúce v zákaze priblíženia k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako 5 metrov, pri zákaze požívania alkoholických nápojov, u mladistvého ak mu bola uložená povinnosť chodiť do školy atď. *Ako príklad* uvádzame reálny stav, kde v roku 2006 väzba bola nahradená probačným dohľadom v 336 prípadoch, v roku 2007 to predstavovalo 264 obvinených, v roku 2008 sa počet zvýšil na 333 obvinených, rok 2009 predstavovalo už 336 obvinených, v roku 2010 sa tento stav znížil na 289 obvinených, v roku 2011 sa udržal na počte 286 obvinených a v roku 2012 to bolo 231 obvinených,⁵ spolu to predstavuje 2075 obvinených. Pre lepšiu demonštráciu ponúkame stav obvinených vo vyšetrovacích väzniciach (Ústavy na výkon väzby, ďalej len „ÚVV“) pred využívaním tohto inštitútu bol približne 3042 obvinených a k 01.12.2012 tento stav bol približne 1 308 obvinených, na čom má podiel rekodifikácia trestných kódexov, ale výrazným spôsobom aj probácia a činnosť PaMÚ. Ak by sme disponovali precíznejšou štatistikou v oblasti nahradenia väzby probačným dohľadom, zistili by sme, že ľudský, sociálny a najmä ekonomický prínos pre spoločnosť v podmienkach SR je možné finančne vyhodnotiť. Napr. len na OS Žilina za rok 2012 PaM pri väzbe nahradenej probačným dohľadom sa ušetrilo štátu **239 750,-eur**, (6850dní VV), čiže obvinení neboli vo výkone väzby a nevznikli štátu náklady s ich strážením a pod. ZVJS SR na bežné výdavky na jednu väznenú osobu na deň vynakladal, napr. **v roku 2010 sumu 37,26 eur** a v roku 2012 to bolo cca 35,-eur. V tejto súvislosti v SR za rok 2012 PaMÚ ušetrili spolu štátu pri väzbe nahradenej probačným dohľadom sumu **vo výške 1.664 730,-eur** (46 878 dní VV).

Za účelom hlbšej evaluácie činnosti probačných a mediačných úradníkov v oblasti probácie, probačných dohľadov a aplikácie alternatívnych trestov by sme potrebovali väčší časový priestor. Snažili sme sa odprezentovať kľúčové činnosti, ktoré sa realizujú každodenne v oblasti probácie. S veľkým rešpektom akceptujem aj individuálne personálne a manažérske problémy, ktoré sa vyskytujú na jednotlivých súdoch, ktoré musia PaMÚ okrem svojich každodenných činností riešiť nad rámec svojej práce. Dúfame, že súčasný systemizačný stav PaMÚ sa nebude znižovať, že personálna oblasť sa zastabilizuje, prehodnotí sa koeficient, ktorý v pracovnej verzii je

⁵ Pozn.: Tento počet obvinených v probácii je vyšší a každým rokom sa kumuluje neukončenými probáciami, ktoré sa prenášajú do ďalšieho štatistického obdobia (roku), čiže približne tento stav sa každým rokom navyšuje minimálne o cca 90 až 100 probácii (obvinených) okrem už uvedených štatistických ukazovateľov. Je zaujímavé, že v žiadnej správe ZVJS sa nedočítame o tom, že existuje vzťah medzi väzbou nahradenou probačným dohľadom a znížením počtov obvinených v ÚVV, ako by tento inštitút probácie neexistoval. K 31.12.2005 vo väzbe sa v priemere štatisticky evidovalo 3042 obvinených a k 01.12.2012 to bolo 1308 obvinených. Vo VTOS k 01.12.2012 bolo 9 542 odsúdených.

prezentovaný v podobe 200 probácií a mediácií na jedného PaMÚ a v prípadoch, kde tento stav je menší pod 100 probácií a mediácií, by túto činnosť probácie a mediácie mal vykonávať vyšší súdny úradník. Dúfame, že táto pracovná vízia v oblasti systemizácie PaMÚ nebude akceptovaná, prioritou bude profesionalizácia, vzdelávanie, na činnosti PaMÚ sa bude pozerať cez prizmu kvalitatívnych a nie kvantitatívnych ukazovateľov so zreteľom na verejný a spoločenský záujem.

Na efektívnu implementáciu vhodných probačných programov má výrazný vplyv aj personálna oblasť - systemizácia PaMÚ. Toto poznanie nás oprávňuje upozorniť aj na súčasný stav, ktorý môže byť vážnou prekážkou pri aplikácii niektorých probačných programov.

V závere možno konštatovať, že aj táto konferencia, ktorá sa zaoberá aplikáciou probačných programov len posilní inštitút probácie ako celok, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou aj procesu restoratívnosti.

Probační programy pro mladistvé pachatele a akreditační proces dle zákona 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Pavel Štern, Probační a mediační služba ČR
Petr Forejt, Ministerstvo spravedlnosti ČR

Abstrakt / Abstract /

Príspevok sa venuje prezentovaniu, objasneniu potreby a realizácie probačných programov, ich akreditácii, tiež Probačnej a mediačnej služby v Českej republike a jej organizácii. Zaoberá sa otázkou, čo sú probačné programy, pre koho sú určené, čo je ich úlohou, aký majú význam pre klientov a pre spoločnosť a čo je ich cieľom. Poskytne prehľad jednotlivých probačných programov a ich charakteristiku.

Klíčové slová:

Probácia. Probačné programy. Akreditácia. Probačná a mediačná služba. Klient.

Organizace Probační a mediační služby v ČR – vývoj a propojenost s MS ČR

Probační a mediační služba (dále též jen „PMS“) působí v trestním systému ČR

od 1. 1. 2001, kdy vstoupil v účinnost zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb.). PMS byla založena s vizí vybudovat a rozvíjet službu, která bude kombinovat prvky probace i mediace v zásadě pod jednou střechou. Koncepti a podobu zákona výrazně ovlivnila teorie a praxe restorativní justice.

Dosavadní vývoj služby dal této koncepci plně za pravdu, PMS dnes dokáže realizovat na velmi vysoké úrovni agendy jak probační, tak i agendy mediační. Z celkového počtu případů služby v roce 2012 (31 156 celkem) bylo 12 661 řešeno v přípravném řízení a řízení před soudem, z toho bylo například 1200 přímých mediací mezi obětí a pachatelem, (celkem 40,6 % veškeré agendy spadá před pravomocné rozhodnutí soudu, což jen potvrzuje, že funguje model probace a mediace pod jednou střechou). Probační a mediační služba rovněž rozvíjí programy a nové projekty, které se týkají jak pachatelů, tak i obětí trestných činů.

Ke dni 1. 8. 2013 nabyl účinnosti nový zákon o obětech trestných činů, který mj. řeší problematiku poskytování odborné pomoci obětem. Podle tohoto zákona střediska PMS poskytují odbornou pomoc obětem spočívající v poskytování právních informací a fungují tak také jako podpůrná centra pro oběti trestných činů.

Probační a mediační služba je v současné době zavedenou justiční institucí, která si za 12 let svého působení vybudovala velice solidní pozici nejen mezi soudci, státními zástupci, policisty a další odbornou veřejností, ale také i v zahraničí, o čemž svědčí počet jejích mezinárodních aktivit a projektů (*naposledy například při rozvoji Chorvatské probační služby v Chorvatsku jako junior partner ve twinningovém projektu společně s Velkou Británií*).

Organizace Probační a mediační služby (PMS)

V čele PMS je ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitel zajišťuje chod PMS po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční. Ministerstvo spravedlnosti⁶ vytváří PMS podmínky k řádnému výkonu probace a mediace, zejména po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční a vykonává nad její činností dohled.

Klíčovým poradním orgánem MS ČR ve věcech koncepčních a metodických týkajících se PMS byla zřízena *Rada pro probaci a mediaci*⁷. Členy Rady pro probaci a mediaci jmenuje ministr spravedlnosti ze soudců, státních zástupců, úředníků PMS a dalších osob majících odborné znalosti a zkušenosti z oblasti probace a mediace. Rada pro probaci a mediaci navrhuje pravidla, na jejichž základě jsou vytvářeny probační programy, pravidla a standardy probační a mediační činnosti, které schvaluje svým rozhodnutím ministr spravedlnosti, projednává koncepční a metodické materiály připravené ministerstvem, vyjadřuje se ke jmenování a odvolání vedoucích středisek PMS apod.

Ředitel PMS řídí, organizuje a kontroluje činnost PMS, za kterou odpovídá ministru spravedlnosti. V rámci organizační struktury PMS působí 8 pracovišť Regionálních vedoucích v souladu s osmi soudními kraji a celkem 74 kmenových středisek a 4 pobočky, které řídí vedoucí středisek. Střediska jsou vždy příslušná k okresním soudům, okresním státním zastupitelstvím, policejním oddělením a příslušným spádovým věznicím.

Příslušnost středisek k provádění úkonů probace a mediace se řídí příslušností soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko

⁶ Hlava III zákona o Probační a mediační službě: Státní správa probační a mediační služby

⁷ § 12 zákona o Probační a mediační službě

působí. Střediska PMS nejsou samostatnou účetní jednotkou a nemají právní subjektivitu. Mohou se vnitřně členit na oddělení.

Součinnost a spolupráce středisek Probační a mediační služby se soudy, státními zastupitelstvími, Policií ČR a Vězeňskou službou vyplývá jednak ze zákonných ustanovení, (zákon o Probační a mediační službě, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, trestní zákoník a trestní řád) a také ze společných koncepčních a metodických dokumentů a zkušeností dobré práce.

V rámci středisek působí v pracovním poměru zaměstnanci ve funkcích probačních úředníků nebo probačních asistentů⁸. Tyto pozice jsou odlišné jak vstupními kvalifikačními předpoklady (*vysokoškolské / středoškolské vzdělávání humanitního směru*), tak následně i náročností pracovních úkolů a odpovídající platovou třídou. Pro pracovníky na obou pozicích zajišťuje PMS po jejich přijetí do pracovního poměru vzdělávání stanovené „*Studijním programem pro kvalifikační, specializační a další vzdělávání zaměstnanců SPMS*“, který schvaluje ministr spravedlnosti a který je v pravidelných obdobích aktualizován. Absolvování základní úrovně tohoto vzdělávání (*kvalifikační pro úředníky a specializační pro asistenty*) je pro probační úředníky/asistenty povinné.

Zkušenosti praxe řešení kriminality mládeže v ČR

Do řešení trestné činnosti mládeže je Probační a mediační služba zapojena již od svého vzniku a to na základě ustanovení § 4 odst. 4 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě (dále též jen „zákon o PMS“).

Podle uvedeného paragrafu má PMS věnovat „... *zvláštní pozornost mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívat k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými...*“ a to zejména v případě mladistvých a uživatelů omamných a psychotropních látek.

Základní informace o právní úpravě „zákona o soudnictví ve věcech mládeže“ č. 218/2033 Sb.

- Zákon hovoří o protiprávních činech, nikoliv o trestných činech
- Protiprávních činů se mohou dopustit mladiství ve věku 15-18 let a nezletilí pod věkovou hranicí 15 let
- Zákon nepoužívá tresty, ale opatření
- Vůči mladistvým mohou být uplatněna opatření:

⁸ Hlava II zákona o Probační a mediační službě, Úředníci a asistenti

- a) Výchovná (dohled PÚ, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou).
- b) Ochranná (ochranné léčení, zabezpečování detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochranná výchova).
- Trestní (obecně prospěšné práce, peněžitě opatření včetně PO výkonu, zákaz činnosti, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody včetně podmíněného odložení na ZD včetně dohledu PÚ, odnětí svobody nepodmíněné).
 - Vůči nezletilým, kteří nejsou trestně odpovědní, mohou být dle zákona uplatněna následující opatření: výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického, nebo jiného vhodného výchovného programu, dohled PÚ, ochranná výchova, ochranné léčení.

Statistický přehled případů

PMS ČR	nápad celkem	nápad mládež celkem	z toho 0-14	Příprav -né řízení PMS celkem	Mládež – příprav- né řízení	z toho 0-14	Vykoná -vací řízení PMS celkem	Mládež – vykoná- vací řízení	z toho 0-14	Media- ce
2005	26338	3780	809 (21%)	5847	1830	175	20491	1950	634	130
2006	24885	3817	840 (22%)	5169	1837	167	19716	1980	673	142
2007	27648	4553	1078 (24%)	5802	2285	279	21846	2268	799	130
2008	25465	4011	1093 (27%)	5092	2034	327	20373	2077	766	129
2009	25851	4416	1093 (27%)	5312	2293	353	20539	2123	727	177
2010	25821	3823	1004 (26%)	8871	2095	455	16950	1728	549	204
2011	27150	3913	890 (23%)	11028	2347	413	16122	1566	477	220
2012	31129	3493	890 (23%)	12651	2019	339	18478	1474	383	249

Z prehľadu je patrný procentuálny podíl agendy mládeže na celkovém počtu evidovaných případů PMS v daném roce, a to za posledních 8 let. V celkovém součtu případů agendy mládeže PMS evidovaných od **r. 2005 do konce roku 2012 (31 906 spisů)** bylo projednáno v rámci **přípravného řízení 16 740 spisů a 15 166 spisů** v rámci **vykonávacího řízení**, ve kterých figuroval jako pachatel mladistvý či dítě mladší 15 let.

Z těchto údajů je patrné, že přes polovinu (**tj. 53 %**) tvořily případy projednávané PMS v době před vydáním rozhodnutí v dané věci; zbývající část případů byla PMS evidována v souvislosti s výkonem uloženého opatření a to ve fázi po pravomocném rozhodnutí v dané věci.

Probační programy

Probační programy ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, jsou programy sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutické programy, programy zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiné vhodné programy k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvých, které směřují k tomu, aby se mladiství vyhnuli chování, které by bylo v rozporu se zákonem a k podpoře jejich vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi nimi a poškozenými.

Probační programy musí získat akreditaci udělovanou Ministerstvem spravedlnosti ČR, na základě které jsou poté zapsány do seznamu vedeného MSp. První akreditační řízení bylo vypsáno v roce 2004, tj. v průběhu prvního roku účinnosti ZSVM a přihlásilo se do něj celkem 50 žadatelů.

Akreditační řízení Ministerstva spravedlnosti tvoří systém pravidel, kritérií a kontrolních mechanismů pro ověřování kvality probačních programů s cílem umožnit průkazným způsobem posouzení kvality probačního programu.

Během řízení je ověřováno naplnění standardů kvality programu, přičemž každý standard popisuje důležitou charakteristiku programu a poskytovatele. Ke standardům jsou vztažena měřitelná a ověřitelná kritéria. Kritéria, jejichž naplnění je považováno za stěžejní, jsou označena za klíčová a bez jejich naplnění nelze akreditaci získat.

Standards jsou rozděleny do tří oblastí:

1. *proces poskytování probačního programu*
2. *personální zajištění*
3. *požadavky na ekonomické a materiální zabezpečení programu.*

Akreditační řízení je třístupňové :

- V **prvním stupni** je provedena evidence žádostí a kontrola splnění všech formálních náležitostí žádosti.
- Ve **druhém stupni** jsou žádosti předány k prostudování **expertům - hodnotitelům**, které pro tyto účely jmenuje ředitel Probační a mediační služby.
- Ve **třetím stupni** jsou závěry expertních komisí projednány **Akreditační komisí Ministerstva spravedlnosti ČR**, která je jmenována ministrem spravedlnosti a složená ze zástupců Probační a mediační služby, Ministerstva spravedlnosti a přizvaných externích odborníků (*například z Ministerstva práce a sociálních věcí odboru sociálních služeb, Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra*)
- Po udělení akreditace je probační program zapsán do Registru, který vede Ministerstvo spravedlnosti.

Akreditaci podléhají pouze probační programy určené mladistvým pachatelům. Tedy programy, které jsou ukládány jako výchovné opatření mladistvým dle „zákona o soudnictví ve věcech mládeže“.

Poskytovatelé akreditovaných probačních programů mohou každoročně požádat o finanční příspěvky na jejich realizaci z prostředků státní dotace MSp. Ročně je ze státního rozpočtu, resp. z rozpočtu MSp na financování těchto programů vyčleněna finanční částka přibližně ve výši dvou milionů korun.

1. Informace o výsledcích akreditačního řízení pro probační programy u Ministerstva spravedlnosti ČR

V akreditačním řízení pro probační programy pro léta 2010-2013 bylo akreditováno 19 probačních programů, z toho 8 řádně s platností do konce roku 2013 a 11 programů s podmínkou s platností do konce roku 2011. Devíti z jedenácti podmíněně akreditovaných probačních programů byla podmíněná akreditace přeměna na řádnou.

Z 19 akreditovaných probačních programů bylo v roce 2011 realizováno 15 různých probačních programů ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže v 38 střediscích PMS ve všech sedmi soudních krajích. Celkem bylo na těchto střediscích zrealizováno 45 probačních programů ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže (některé programy byly realizovány ve více střediscích) a bylo do nich úhrnně zařazeno 475 klientů, z toho 210 klientů (tj. 44%) z rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.

2. Přehled a charakteristika jednotlivých probačních programů v roce 2011

Ad 1) Probační program Probační program Šance (Farní sbor Slezské církve evangelické a. v. v Třinci)

Program je složen z 8 konzultací v rámci psychologického a výchovného poradenství a 30 hodin pracovních činností. Po zařazení klienta do programu je možné sejít se s psychologem, sociálním pracovníkem a dalšími odborníky, kteří s klientem pracují formou pracovní skupiny a společně se zaměřit na potřeby klienta a jeho rodiny, jednotný způsob práce a přístup ke klientovi. Výstupem z práce s klientem je zpráva odborníků a dokumentace k výkonu prací.

Ad 2) Probační program Cesta bez mříží (Dům křesťanské pomoci Bethel, o.s. Litoměřice)

Program přispívá k posílení sociálních dovedností mladistvého, k jeho osobnostnímu rozvoji, je zaměřen na charakter a na morální cítění, učení se řešení a zvládání aktuálních životních situací, zlepšení orientace mladistvého v sociálním okolí a posílení schopností smysluplně trávit volný čas. Program tvoří jednotlivé kurzy s tématy: prevence psychopatologických jevů, sociální dovednosti, profesionální orientace a uplatnění se, právní povědomí, finanční hospodaření, partnerství - rodičovství - sexualita, sebeobslužné dovednosti, práce na PC.

Ad 3) Probační program „Sebeúcta - řekni to přímo“- program na zvládání stresových situací (Člověk člověku, o.s. Praha)

Program je zaměřen na vytvoření dovedností přímé komunikace, výcvik probíhá prostřednictvím tělesných zážitků, kdy se mladistvý učí vnímat, rozumět a respektovat signály svého těla. Program je zaměřen na posílení sebeúcty klienta, na posílení vlastní zodpovědnosti.

Ad 4) Probační program Změnit směr (Ratolest Brno, o.s., Brno)

Program je určen mladistvým ve věku 15 – 18 let, kteří se dostali do problému se zákonem. Mezi charakteristické obtíže, na jejichž podkresu byl čin spáchán, patří problémy v rodině (se sourozenci, s rodiči), ve škole (prospěch, socializované poruchy chování v partách, s učiteli, neomluvené hodiny...) a s vrstevníky (nedostatek kamarádů, šikana aktivní pasivní) a autority. Komplikace se zařazením klienta do programu mohou být zejména v

jeho motivaci k účasti v programu. Další komplikací vnímáme jako výrazně snížené intelektové předpoklady (oproti ostatním účastníkům v rámci každého běhu).

Ad 5) Probační program Učební program - Mladiství (Rubikon Centrum, o.s Praha)

Program pracuje kognitivně behaviorální metodou, která zahrnuje práci mladistvých ve skupině, při které je využívána řízená diskuse, zprostředkování nových informací, přímá aktivita klientů, písemné projevy klientů, nácvik nové strategie chování. Program je doplňován i individuálními způsoby práce s mladistvými.

Ad 6) Probační program Mentor (Rubikon Centrum, o.s Praha)

Program je nabízen jako individuální práce vyškolené osoby "mentora" za účelem jeho práce s mladistvým, jenž se hlásí k romskému etniku, kterému byl uložen alternativní trest OPP nebo dohled v rámci podmíněného odsouzení (popřípadě podmíněného propuštění). Vyškolený mentor prostřednictvím individuálního osobního kontaktu motivuje klienta k převzetí odpovědnosti a k nalezení zdrojů k vyřešení vzniklé situace. Mentor posiluje pracovní návyky klienta, rozvíjí jeho sociální dovednosti a rovněž komunikační dovednosti pro řešení konfliktů, usiluje o zlepšení vztahů klienta s okolím. V roce 2011 nebyl realizován jako uložený probační program, pouze v rámci „služby mentor“.

Ad 7) Probační program PROBOŠ (Probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem, který má souvislost s užíváním návykových látek (Renarkon o.p.s. Frýdek Místek)

Cílovou skupinou jsou mladiství ve věku 15 - 18 let, kteří jsou ohroženi návykovými látkami, nebo pro uživatele návykových látek, zejména pak marihuany. Cílem programu je působení na mladistvé, jejichž provinění je spojeno s užíváním návykových látek a kteří jsou stíháni za protiprávní jednání dle zákona č.218/2003 Sb.

Ad 8) Probační program Probační program KOST = Komunikačně Osobnostně Sociální Trénink (Člověk v tísni, o.p.s).

Držitelem řádné akreditace probačního programu je společnost Člověk v tísni o.p.s. Probační program je určen klientům, kteří splňují tato kritéria: věk klienta od 15 do 18 let, v odůvodněných případech starší osoby

nepřekračující věk 21 let (osoby ve věku blízkému věku mladistvých), nebo osoby mladší 15 let (po dohodě s PMS), klient se dopustil protiprávního jednání ve smyslu platných právních předpisů, do programu lze zařadit i klienta s opakovanou méně závažnou trestnou činností, klient má dlouhodobé výchovné problémy závažného charakteru, objevují se výchovné problémy v rodině a ve škole, u klienta se potvrzuje potřeba dlouhodobějšího etopedického vedení, rodina spolupracuje.

Ad 9) Probační program PRÁVO VOLBY (Arkáda – sociálně psychologické centrum, o.s. Písek)

Cílem probačního programu je rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého podporující jeho vhodné zařazení ve společnosti a tím snížení sociální exkluze. Konkrétně se jedná o rozvoj komunikačních dovedností, větší schopnost uplatnit se na trhu práce, sebepoznání, řešení krizových situací a posílení sociálních dovedností a kompetencí. V programu je také zařazen blok s názvem "Bezpečné chování v silničním provozu".

Ad 10) Probační program Právo pro každý den (Partners Czech, o.p.s)

Program je založen na skupinové práci, během které jsou využívány metody interaktivní výuky, které podporují efektivní učební strategii, zároveň rozvíjí sociální dovednosti, dovednosti efektivní komunikace, schopnosti řešení konfliktů a schopnosti spolupráce s ostatními ve skupině. Lektori (právník a metodik) využívají lekce z učebnice "Právo pro každého", jež byla doporučena MŠMT jako učební materiál pro ZŠ a SŠ. Lekce jsou zaměřeny na právo rodinné, občanské, pracovní a trestní. Program je rozdělen do jednotlivých 60 min. lekcí, které jsou doplněny cvičeními a nácviky modelových situací.

Ad 11) Probační program Probační program Rozvoj sociálních dovedností dětí a mladistvých poradenství rodičům (Resocia, občanské sdružení pro všestranný kulturní, sociální a tělesný rozvoj dětí a mládeže a pro další vzdělávání pedagogických pracovníků)

Program je určen dětem a mladistvým klientům, kterým bylo v souladu se zákonem č. 218/2003 Sb. uloženo výchovné opatření - účast v probačním programu. Programu se mohou dle posouzení PMS zúčastnit mladiství v péči PMS Přerov, v případě potřeby i mladiství v péči PMS dalších okresů Olomouckého kraje (zvl. PMS Prostějov, Olomouc). Klientem programu je dítě či mladistvý, který spáchal provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný.

Ad 12) Program resocializace mladých obviněných nebo odsouzených (Občanské sdružení REP, Poradna pro rodinu a děti, Turnov)

Program pro klienty ve věku 15 - 18 let probíhá individuální a skupinovou formou a je zaměřen na mapování rodiny, hledání klientových slabých a silných stránek, definování potřeb a motivaci ke změně chování. Posiluje pozitivní zdroje mladistvých obviněných úpravou rodinně - výchovného zázemí a také rodinnými konzultacemi.

Ad 13) Probační program Probační program Křižovatky (Občanské sdružení Lepší život, Mělník)

Probační program je určen mladistvým ve věku 15-18 let, kteří se dopustili méně závažného protiprávního jednání a jsou klienty i PMS ČR (mimořádně i starší, kteří provinění spáchali ve věku blízkém mladistvému, nebo jako mladiství, ale v době zahájení programu již dosáhli 18 let). Jedná se převážně o prvopachatele, v odůvodněných případech lze zařadit i mladistvé s opakovanou trestnou činností (např. při silném negativním vlivu skupiny). Komplikace se zařazením klienta do programu mohou nastat v oblasti jeho motivace k účasti na programu, to souvisí i s následnou pravidelnou docházkou do programu.

Ad 14) Probační program Přejít na zaměstnání (SKP CENTRUM Pardubice, o.p.s.).

Posláním probačního programu je nalézt uplatnění a seberealizaci, získat náhled na trestný čin, posílit sociální dovednosti, získat pracovní návyky, posílit komunikační dovednosti mladistvých provinilců. Je poskytováno psychologické a sociální poradenství, konzultace s rodinnými příslušníky, pracovní terapie, PC kurzy. Cílem programu je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti, zamezení delikvence. Program je určen lidem 15 - 18 let, kteří jsou ohroženi delikvencí, případně sociálním handicapem.

Ad 15) Probační program Auritus (AURITUS, Centrum pro lidi ohrožené drogou, Farní charita Tábor)

Probační program Auritus kombinuje individuální a skupinovou formu práce s klientem, kdy se s klientem sestavuje individuální plán programu, který respektuje individuální potřeby klienta. S klientem se pracuje formou

individuální psychoterapie, práce s rodinou, provádí se i nácvik sociálních a komunikačních dovedností.

Ad 16) Probační program Proxima Sociale (Proxima Sociale, o.s., Praha)

Cílem programu je změna vzorců chování mladistvých pachatelů, posílení pozitivních vazeb v rodině i s vrstevníky, zvládání zátěžových situací apod. Účast v programu podporuje u klientů zodpovědnější přístup k plnění povinností, dodržování předem nastavených pravidel a odpovědnost za vlastní rozhodnutí. Za přínos tohoto programu považujeme skupinovou práci v programu a zejména možnost výjezdů, které umožňují maximálně intenzivní práci s klienty.

Ad 17) Probační program MOST (Diecézní charita Brno)

Probační program Most je určen pro mladistvé klienty od 15 do 18 let, ale i pro osoby nepříliš překračující věk mladistvého. Klient musí být experimentátorem nebo uživatelem omamných a psychotropních látek včetně alkoholu a léků a to především v momentě, kdy se provinění dopustil. Do programu jsou zařazováni prostřednictvím střediska PMS v Třebíči mladiství se závažnějším patologickým chováním, spojeným s páčáním trestné činnosti, s potřebou individuálního přístupu.

Ad 18) Probační program Probační a resocializační program Krok za krokem (Občanské sdružení Krok – Agentura pro občany, Kyjov)

Program rozvíjí sociální dovednosti klienta, posiluje jeho schopnost přijímat společenská pravidla a normy, zaměřuje se na řešení konfliktů, podporuje sebepoznání klienta, vede ho k převzetí odpovědnosti za své chování, rozvíjí pracovní návyky a dovednosti, umožňuje rekvalifikaci a vzdělávání. Program je určen klientům ve věku 15 - 18 a 18 - 26 let. S občanským sdružením Krok spolupracuje středisko PMS v Hodoníně od roku 2001 a za tu dobu se vytvořila vynikající spolupráce. Probační program Krok za krokem reaguje na nejpalčivější problémy mezi mladistvými pachateli trestných činů na Hodonínsku. Většinou jsou do programu zařazováni mladiství klienti, kteří opakovaně páčají trestnou činnost a jejichž problémy jsou hlubší, konflikty se zákonem opakované a vyžadují speciální individuální přístup.

Ad 19) Probační program Šance ve STŘEDu (STŘED, o. s., Třebíč)

Do probačního programu jsou přijímáni pachatelé méně závažné trestné činnosti (vandalismus, majetková trestná činnost - poškozování cizí věci, neoprávněné užívání cizí věci, krádež). Probační program zahrnuje výkon obecně prospěšných činností a prací, jehož cílem je, aby se mladiství do budoucna vyhnuli chování, které by bylo v rozporu se zákonem. Cílem programu je podporovat uvědomění si dosahu vlastní trestné činnosti, zvyšování odpovědnosti a samostatnosti, osvojení a rozvoj pracovních návyků a dovedností a posilování schopnosti sebeovládání. Probační program se zaměřuje na mladistvé (15 - 18 let) pachatele trestné činnosti žijící v Třebíči a okolí.

Reflexe a další plány, aktuální projekty

- **Probační programy** až na výjimky nevznikají na základě analýzy potřeb a příčin vzniku kriminálního chování mladistvých pachatelů, **jedno z opatření:** (PMS společně s dalšími subjekty, například republikovým výborem pro prevenci kriminality prosazuje praxi Týmu pro mládež.)
- **Chybí pravidelné a systematické vyhodnocování účinnosti PP. Včetně pravidelných výzkumů. Jedno z opatření:** (PMS zavedla vlastní systém monitoringu odborné praxe)
- **Obtížné sestavování skupin mladistvých**
- **Ne vždy respektování kritérií pro zařazování do prob. programů. Jedno z opatření:** (Důraz na metodické vedení PÚ v rámci případové práce, školení PÚ v oblasti hodnocení rizik a potřeb)

Úsilí o rozvoj zkušeností dobré praxe, inovace a standardizace

Nové projekty:

„Rozvoj probačních a resocializačních programů“ - program švýcarsko české spolupráce - inovace a rozšiřování osvědčeného PP - Učební program, (realizováno v společně s OS Rubikon Centrum.) Na správnou cestu: Rozvoj praxe týmů pro mládež v 5 městech, Brno-venkov, Náchod, Opava, Plzeň-město. Vývoj a ověření dvou nových programů, (program zaměřený na agresivní a násilné chování mladistvých, Brno, Ostrava+ Karviná, Česká Lípa, program RJ - rodinné skupinové konference, Beroun, Hradec Králové, (Náchod+Jičín), Frýdek Místek.

Informace upravena pro potřeby mezinárodního semináře „Aplikace probačních programů v praxi“, konaného dne 17. 6. 2013 v Bratislavě v rámci projektu Konzultačního a informačního centra EDUKOS a ECAP Foundation Zürich, na základě „Zprávy PMS ČR o realizaci probačních programů v roce 2011.“

Švajčiarske probačné systémy

Daniel Fink, Univerzita v Lausanne, Federálny štatistický úrad⁹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá popisom probačných systémov, ktoré sú implementované v jednotlivých kantónoch vo Švajčiarsku. Venuje sa ich spoločným, ako aj najdôležitejším odlišným znakom. Napriek spoločne zadefinovaným cieľom a ich legislatívnym ukotveniam v dostatočnom rozsahu vo Švajčiarsku zostáva skutočnosťou, že spôsoby ich realizácie v jednotlivých kantónoch sú veľmi odlišné a nie je vždy jednoznačne isté, či sú jednotlivé rozdiely skutočne opodstatnené, efektívne a pre cieľové skupiny najvhodnejšie. Vo Švajčiarsku zatiaľ neexistuje ucelený pohľad na organizáciu, aktivity, cieľovú klientelu a dopad probácie práve z vyššie uvedených dôvodov. Príspevok sa snaží o objasnenie týchto prvkov a faktorov v probačnej službe.

Kľúčové slová:

Probačný systém. Švajčiarsko. Legislatíva. Mladistvý. Odsúdený.

Úvod

mene mojich kolegov¹⁰, Furia Bednarza, ktorý je zodpovedný za program

spolupráce na švajčiarskej strane a Luiselly De Martini, riaditeľky probačnej služby v Tessine, rovnako ako aj v mojom mene by som rád poďakoval organizátorom za pozvanie k spolupráci na tejto konferencii a na jej nadväzných aktivitách. Sme poctení a teší nás, že sme súčasťou tohto projektu. Je nám cťou, že môžeme prispieť k zadefinovaniu intervenčných oblastí probačnej služby vo vašej krajine a teší nás, že máme príležitosť prostredníctvom tohto programu prezentovať prehľad systémov švajčiarskej

⁹ Daniel Fink riadil v období od roku 1996 do roku 2010 oddelenie štatistiky kriminality a trestného práva na Federálnom štatistickom úrade (OFS). Od roku 2011 prednáša na Inštitúte kriminológie a trestného práva Univerzity v Lausanne (UNIL) a naďalej realizuje práce, týkajúce sa štatistiky a štatistickej histórie v oblasti kriminality a trestného práva na OFS. Prednášky na UNIL sa týkajú kvantitatívnej a štatistickej histórie zločinu, justície a väzenstva vo Švajčiarsku.

¹⁰ Keďže sa jedná o písomnú verziu prezentovaného konferenčného príspevku, pri niektorých častiach sme zachovali formulácie v prednesenej podobe.

probácie a tak sa vrátiť k našim vlastným praktikám¹¹. Štyri krátke poznámky na upresnenie niektorých aspektov témy, ktorou sa budeme zaoberať.

Na začiatok by som rád upresnil, že v tejto pracovnej skupine nevystupujem ako expert z praxe, keďže nepôsobím v oblasti probácie, ale v oblasti štatistiky a histórie probácie. Už 15 rokov som priamo spätý s touto oblasťou sociálnej aktivity týkajúcej sa trestnej justície dospelých a to z dvoch hľadísk. Na jednej strane som spolupracoval na vytváraní národnej štatistiky pre probáciu od roku 1998 a na riadení pracovnej skupiny, ktorá definovala jej obsah a informácie nutné na jej realizáciu. Z tohto hľadiska som v pravidelných intervaloch komentoval výsledky v publikáciách Federálneho štatistického úradu¹². Na druhej strane som bol členom prvej pracovnej skupiny Švajčiarskej probačnej asociácie s úlohou vypracovať príspevok o švajčiarskom probačnom systéme pre publikáciu *Probation in Europe*, ktorú vydala Európska rada¹³. V istom zmysle som bol sekretárom skupiny. Po jeho dokončení bol tento príspevok – le country report Switzerland – k dispozícii v aktualizovanej forme v nemčine v roku 2003 a vo francúzštine v roku 2004¹⁴. A na záver, pracoval som na prepracovaní tohto dokumentu v zmysle jeho aktualizácie, ale taktiež vzhľadom na novelizáciu právnej definície probácie a sociálneho sprevádzania v justícii po novelizácii Trestného zákona, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2007¹⁵. Je nutné urobiť ďalšiu poznámku pre uvedenie tejto témy. Švajčiarska populácia, ktorá má 8 miliónov obyvateľov, je rozdelená do 26 kantónov – najmenší má len 14 000 obyvateľov, najväčší má takmer milión. Jedná sa o štát s fungovaním na troch úrovniach: federálny štát, kantóny a obce. Vo Švajčiarsku majú kantóny v mnohých oblastiach široké kompetencie na úrovni štátu. Jedná sa o princíp subsidiarity, ktorý aj Európska únia aplikuje vo vzťahu k svojim členským štátom. Kantóny majú široké kompetencie v oblastiach vzdelávania, zdravotníctva a v mnohých iných, z tých čo nás zaujímajú: polícia, justícia, väzenie a probácia. Je pravda, že máme Trestný zákon, ktorý stanovuje rámec trestnej reakcie na spáchaný trestný čin, ale ponecháva kantónom možnosť slobodného výberu prostriedkov pre jej realizáciu. Napríklad v prípade ústavu pre výkon trestu odňatia slobody Trestný zákon len jednoducho nariaduje: *Kantóny zriaďujú a využívajú ústavy a oddelenia ústavov nutných pre výkon trestu odňatia slobody v*

¹¹ Praktický, osvedčený spôsob konania.

¹² Prvé údaje o probácii vo Švajčiarsku 2001, publikované v roku 2003, Probácia vo Švajčiarsku od 2000 do 2006, publikované v roku 2008, Probácia vo Švajčiarsku od 2001 do 2009, publikované v roku 2011. Jedná o aktualitu OFS, publikované v Neuchâtel.

¹³ Bruni H.-U., Switzerland, in: Van Kalmthout A.M., Durnescu I. (eds.), Probácia v Európe, Nijmegen, 2008

¹⁴ Bruni H.-U., Fink D., Probácia vo Švajčiarsku (de.), Ed. VSB, 2003; Bruni H.-U., Fink D., Probácia vo Švajčiarsku (fr.) Ed. ASP, 2004

¹⁵ Fink D., Bruni H.-U., *Švajčiarsko* (verzia z októbra 2012), budúca publikácia editovaná CEP.

otvorenom alebo uzavretom režime a pre internáciu odsúdených vo voľnejšom režime alebo tých, ktorí pracujú mimo ústav (článok 337 TZ). V prípade probačnej služby Trestný zákonník opäť stanovuje len veľmi málo limitujúce nariadenia: kantóny organizujú probačnú službu. Môžu túto úlohu zveriť súkromným asociáciám. (článok 376 TZ). Z dôvodu federatívneho usporiadania štátu neexistuje administratívne riadenie ústavov pre výkon trestu odňatia slobody alebo probácie na národnej úrovni. S cieľom koordinovať aktivity kantónov v týchto oblastiach zriadilo Švajčiarsko koordinačné konferencie, tzv. konkordáty, ktoré sú však v kompetencii národnej administratívy. S cieľom zistiť čo sa deje v probácii vo Švajčiarsku, Federálny štatistický úrad (OFS) vyhotovuje zo zozbieraných dát veľmi stručnú správu, v ktorej je však mnoho oblastí vypustených.

Moja tretia poznámka sa týka probačnej služby v kontexte trestnej justície mladistvých. Táto služba je úplne oddelená od služby pre dospelých, takže sa ňou pracovná skupina pre štatistické zisťovania nezaoberala. Federálny štatistický úrad sa taktiež neangažoval a nevyhotovoval správy o týchto aktivitách, a to ani počas prípravy štatistík o trestných rozsudkoch u mladistvých od roku 1999, a rovnako ani počas vyhotovovania štatistík o provizórnych rozhodnutiach a výkone trestu a stacionárnych opatreniach u mladistvých v roku 2010. Pre túto oblasť neexistujú žiadne porovnateľné národné štatistické údaje a len málo praktických informácií týkajúcich sa smerníc alebo správ, ktoré by zahrňovali skúsenosti z tejto oblasti. Ročné štatistické správy na úrovni kantónov už nie sú predkladané federálnym orgánom. Aj v tomto prípade forma množného čísla v nadpise korešponduje s danou témou. Dôvodom je, že rovnako ako tomu je u dospelých, existuje aj u tejto vekovej kategórie niekoľko organizačných riešení pre integráciu alebo externalizáciu probačných služieb pre mladistvých. V konečnom dôsledku aj v tejto oblasti majú kantóny právomoc zorganizovať svoje aktivity podľa vlastného uváženia. Pre vyhotovenie podkladov k téme probácie mladistvých bolo preto potrebné komunikovať priamo so sudcami pre mladistvých.

Nakoniec uvádzam poslednú poznámku. Ak slovenskí kolegovia a českí účastníci hovorili o probácii a mediácii, je namieste poznamenať, že vo Švajčiarsku sú probácia a mediácia samostatné a že v tejto správe sa budeme venovať len prvej z oblastí¹⁶.

V nasledujúcich štyroch častiach sa budeme najprv venovať probácii dospelých a následne v samostatnej časti probácii mladistvých.

¹⁶ Čo sa týka trestnej mediácie, probačné služby sa v smerniciach (viď poznámku pod čiarou 25) rozhodli podporiť trestnú mediáciu, ale trvalú na tom, aby bola realizovaná v rámci „nezávislej štruktúry, ktorá bude garantovať nestrannosť mediátora alebo mediátorky“ (bod 6.3)

1. Prehľad informácií o problematike

Množné číslo v nadpise príspevku je, ako sme to už povedali, opodstatnené, pretože vo Švajčiarsku máme aspoň dva systémy probácie, jeden systém pre dospelých a druhý pre mladistvých. Ďalej, existuje celá škála služieb z dôvodu kompetencie kantónov pri organizovaní probačnej služby podľa ich vlastných potrieb. Probačná služba vo Švajčiarsku môže byť charakterizovaná na základe troch kritérií:

1. Stupeň integrácie do štátu: niekoľko veľkých kantónov a veľmi malé kantóny integrovali probáciu do služby výkonu trestu. Aj keď probačná služba realizuje sociálne sprevádzanie, je v prvom rade definovaná prácou z hľadiska výkonu trestu. U väčšiny kantónov strednej veľkosti predstavuje probácia naproti tomu administratívnu jednotku, ktorá stojí po boku služby výkonu trestu, väzenskej služby, registra trestu. V týchto prípadoch si zachováva väčšiu autonómiu. V minulosti existoval veľký počet asociácií pre „patronát“ (probačiu), ktoré ešte stále v niektorých kantónoch existuje až do plánovanej novelizácie Trestného zákona. Naproti tomu, v posledných rokoch, len malá časť probačných služieb nebola integrovaná do kantonálnej administratívy. V súčasnosti už existuje len probačná služba v kantóne Vaud, ktorá je organizovaná vo forme súkromnej nadácie.

2. Orientácia aktivít: väčšina probačných služieb realizuje väčšinu služieb sama. To sa hlavne týka dozoru a kontroly dodržiavania povinností a pravidiel správania pre justičnú a sociálno-vzdelávaciu radu, pričom klient dostáva portfólio podporných služieb - od pomoci pri hľadaní práce a ubytovania až po manažment osobných financií a umorovania dlhov. Vo väčšine prípadov existuje však spolupráca s asociáciami a poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti, ako sú napr. centrá pre liečbu závislostí a iných zdravotných problémov klientov. Malý počet probačných služieb, obzvlášť menších, nemá jednoducho dostatočné zdroje pre zrealizovanie sociálno-vzdelávacích a podporných aktivít. Vytvorili teda prácu v sieti tak, že preniesli väčšinu úloh na agentúry, asociácie a inštitúcie. Vzhľadom na objem práce a limitované zdroje začali niektoré probačné služby až v 90-tych rokoch minulého storočia či začiatkom roku 2000 riešiť určitú skupinu klientov z hľadiska rizika recidívy. Prioritu majú tí, u ktorých je riziko recidívy najvyššie. Domnievam sa, že orientácia na riziko bude pravdepodobne aspoň vo veľkých a stredne veľkých kantónoch v budúcnosti dominantným prvkom.

Čo sa týka mladistvých, situácia je úplne odlišná. Vzhľadom na to, že probačná služba je úplne v kompetencii sudcu pre mladistvých a vzhľadom na to, že osoba, ktorá vykonáva sociálnu prácu je súčasťou súdneho personálu pre mladistvých a je riadená sudcom pre mladistvých, k výberu aktivít, ktoré

by mali byť vykonané a manažmentu práce dochádza postupne pravdepodobne prakticky s výberom prípadov, ktoré musia byť bezodkladne riešené.

3. Práca v sieti: probačné služby (pre dospelých) už boli dlho aktívne mimo väzenia. Zaoberali sa prepustenými osobami. Následne im boli zverené podmiennečne odsúdené osoby. Od 70-tych rokov 20. storočia sa taktiež zaoberali dozorom nad odsúdenými osobami, ktorým bolo nariadené terapeutické ambulantné ošetrovanie. Súčasne s týmito iniciatívami začali väzenia zamestnávať ľudí, ktorí vykonávali sociálnu prácu priamo vo väzení. Problém liečby drogových závislostí viedol k vytvoreniu spolupráce medzi zdravotnými službami vo vnútri a mimo väzenia. Od roku 2007 majú probačné služby za cieľ stále viac sa zaoberať osobami po ich prvom uväznení, teda vo všeobecnosti v predbežnej väzbe a garantovať kontinuálne sociálne sprevádzanie počas celého väzobného obdobia. Už len pri vymenovaní týchto niekoľkých aspektov vidíme, že sa sociálna práca v trestnej justícii sa stále viac stáva prácou v sieti, ktorá si vyžaduje spoluprácu s veľkým počtom agentúr a špecialistov. V prípade probačných služieb, ktoré zamestnávajú dobrovoľníkov, je táto práca v sieti ešte viac rozšírená.

Čo sa týka zamerania, cieľov a úloh, ktoré boli zverené probačnej službe, sú zadefinované v ustanoveniach Trestného zákona v článkoch 93 a 96 TZ. A predsa ako už bolo vyššie spomenuté, kantóny majú slobodu v rozhodovaní o spôsobe realizácie týchto opatrení na základe článku 377 TZ, ktorý je definovaný veľmi otvorene.

Vo Švajčiarsku napriek tomu existujú tri koordinačné inštitúcie pre sociálnu prácu v trestnej justícii. V prvom rade existuje organizácia pre všetky osoby aktívne v tejto oblasti, „prosaj“¹⁷, ďalej Švajčiarska konferencia riaditeľov a riaditeľiek probácie (CSDP) a nakoniec tri konkordáty pre výkon trestu a opatrení, pod ktoré spadá aj probačná služba. A bola to práve CSDP, ktorá sa pokúsila dať ustanoveniam TZ presnejší obsah, najmä z hľadiska novelizácie TZ v roku 2002. Tak vznikol dokument, obsahujúci smernice¹⁸, základy probačnej práce, definície rôznych aktivít, ktoré by mali byť organizované a etické princípy, ktoré by mali sprevádzať prácu v probácii. Avšak ak aj obsahujú základy, smernice, niekoľko referencií k výzvam, ktoré majú byť zdôraznené ako aj k zabezpečeniu kvality, formulácie ponechávajú veľký priestor pre rôzne spôsoby realizácie probačných aktivít, stanovenia priorit, a zdôraznenia tej či onej výzvy v jednotlivých kantónoch.

¹⁷ Švajčiarska asociácia pre probáciu a sociálnu prácu v justícii

¹⁸ Etické zásady a oblasť aktivít probačnej služby vo Švajčiarsku, smernice, Švajčiarska konferencia pre riaditeľov a riaditeľky je možné nájsť na www.prosaj.ch > CSDP

Z globálneho hľadiska sú probačné kantonálne služby aktívne v oblasti klasických úloh probačnej služby, teda pre osoby:

- prepustené po výkone trestu odňatia slobody a opatrení
- podmiennečne odsúdené,
- ktorým bola udelená povinnosť absolvovať ambulantnú liečbu s prerušením trestu,
- ktoré musia dodržiavať určité pravidlá správania.

Vo všeobecnosti, klasické probačné úlohy zaberajú zhruba 70% až 120% objemu práce probačnej služby; pod 120% máme na mysli, že táto hodnota presahuje 100% a že vlastne neexistuje služba, ktorá by bola schopná vyčleniť niekoľko percent z pracovného času pre zaangažovanie personálu do prác týkajúcich sa inovácií, evaluácie a výskumu.

Všeobecne, existuje v probačných službách takmer 200 pracovných miest na plný úväzok, z nich 125 je obsadených osobami, ktoré získali diplom v klasickej sociálnej práci¹⁹, ostatné pracovné miesta majú viac administratívny charakter. Vzhľadom na to, že je také množstvo pracovných administratívnych miest, teda tie, ktoré sú obsadené osobami, ktoré vykonávajú sociálnu prácu, väčšinou obsadené v čiastočnom pracovnom úväzku, vedúce osoby odhadujú, že v probačnej službe je aktívnych približne 300 osôb. Vzhľadom na veľmi variabilnú veľkosť kantonálnej populácie a teda aj klientov, sú kantonálne probačné služby vo všeobecnosti malé. V 80% kantonov je v týchto službách menej ako 10 osôb; iba služby v Zürichu, Berne, Vaud a v Ženeve zamestnávajú viac ako 20 osôb, pričom zürišská je najväčšia.

Počty klientov probačnej služby boli na konci roku 2012 nasledované:

- súdom nariadená probácia: 5 000 osôb,
- súdom nariadená probácia ako doplnková: 3 000 osôb.

Je teda možné predpokladať, že počet klientov probácie, ktorí sú sprevádzaní sociálnym pracovníkom na plný úväzok je v priemere 64. Ak berieme do úvahy všetky pracovné miesta, potom môžeme uvažovať o počte 50 na jedného zamestnanca na plný úväzok.

Teraz prejdime k teoretickejším otázkam. Všeobecná a pravidelná evaluácia kantonálnych probačných služieb alebo probačných aktivít je ešte len málo rozvinutá. Tak isto po prečítaní probačných správ dostupných na webe alebo v ročných správach kantonálnych justičných oddelení je možné skonštatovať, že tieto správy sú skôr strohé a málo zamerané na skúmanú problematiku.

¹⁹ Až donedávna bolo možné získať diplom v odbore sociálna práca po štyroch rokoch štúdia na špecializovaných školách, pričom obdobie teoretického vzdelávania bolo kombinované s predĺženými stážami. Už približne desať rokov sú tieto školy transformované na vysoké špecializované školy, pričom štúdium stále trvá štyri roky a je zložené z období teoretického vzdelávania a praktických stáží.

Taktiež existuje len málo externých evaluácií, ktoré sú objednané riaditeľstvom probačných služieb, keďže existuje málo univerzitného alebo aplikovaného výskumu, ktorý je realizovaný na ich žiadosť v oblasti probačnej práce. Táto skutočnosť je v priamom vzťahu s konštatovaním, že probačné služby len zriedkavo disponovali, dokonca ešte aj dnes len málo kedy disponujú zdrojmi na objednávanie výskumov, univerzitných alebo iných. Naproti tomu, ak náhle dôjde k nejakému incidentu – vo všeobecnosti aktu recidívy – zdroje sú ihneď na základe auditu zverené skôr komerčným audítorským organizáciám ako univerzitám, ktoré – otvorene povedané – „nájdu“ ihneď riešenia, ktoré sú často vrelo odporúčané samotnými aktérmi, ale zanedbané politickými inštitúciami.

Naproti tomu je to Konferencia, ktorá vytvorila prostriedky pre rozvíjanie inovácií z hľadiska trestného zákona a aktivít v oblasti výkonu trestu odňatia slobody a probácie. Na Federálnom justičnom úrade, naše Ministerstvo spravodlivosti, disponuje jednotka pre výkon trestu a iných opatrení malým ročným rozpočtom, ktorý jej umožňuje udeliť dotácie na rozvoj, experimentovanie a evaluáciu nových metód a koncepcií z hľadiska výkonu trestu a opatrení a pomoci mládeži umiestnenej v penitenciárnych zariadeniach. Okrem iného, probačná služba zrealizovala v priebehu približne 20 rokov päť pilotných projektov. Jedná sa o projekt výkonu trestu zameraného na riziko (*Risikoorientierter Strafvollzug*), učebné programy (*Lernprogramme*), elektronické monitorovanie (čiastočne realizované probačnými službami) a rôzne modely organizácie a realizácie trestu povinnej práce (vo väčšine prípadov vykonávané probačnými službami) ²⁰.

V oblasti štatistík sú zozbierané dáta momentálne ešte stručné, a to v tom zmysle, že na národnej úrovni sú uvádzané len počty osôb pod probačným dozorom v danom roku, alebo počty osôb, ktoré boli sprevádzané v rámci probačnej služby v kategórii súdom nariadenej probácie ako doplnkovej a potom sú tieto osoby diferencované na základe príčiny zaradenia pod probačný dozor alebo sprevádzanie. Taktiež sú k dispozícii informácie o počtoch na začiatku a konci roka, čo umožňuje odhadnúť počet mandátov sociálneho sprevádzania, ktoré boli ukončené a teoretickej dĺžky trvania probačného dozoru.²¹ Naproti tomu, nemáme žiadne informácie o sociálno-demografických charakteristikách osôb v probačnom dozore; nemáme žiadne informácie o sociálnych, rodinných, finančných a zdravotných problémoch, ktorým odsúdené alebo prepustené osoby musia čeliť a ktoré boli

²⁰ Prehľad projektov a ich najdlhšieho životného cyklu môžete nájsť v brožúre vydanej Konfederáciou v roku 2004, ako aj informácie o všetkých projektoch na stránke Federálneho justičného úradu. www.ofj.admin.ch >Projets pilotes.

²¹ Viac detailov o technických aspektoch národného prieskumu, vid' www.statistique-justice.admin.ch >Enquêtes, sources.

pravdepodobne príčinou ich pridelenia do probačného dozoru. Analýza recidívy podľa rôznych modalít výkonu trestu ešte nie je zrealizovaná.

Na záver je možné skonštatovať, že fundamentálny výskum ako aplikovaný výskum sú len slabo rozvinuté v oblasti sociálnej a súdnej intervencie, jej fungovania a histórie²².

2. Ciele

S prijatím Trestného zákona v roku 2002 a jeho novelizáciou v roku 2007 boli ciele probačnej služby zásadne modifikované. Ak v starom Trestnom zákone mala „patronát“ služba, ako bola ešte v danej dobe nazývaná zastaraným jazykom, ciele ako sú napr. poskytnúť sprevádzanie prepusteným osobám, ba dokonca všetkým osobám, ktoré jej boli pridelené, či sa jedná o nájdenie ubytovania alebo práce (článok 47 starého TZ), v novelizovanom Trestnom zákone sa prvoradým cieľom probačnej služby stáva znižovanie miery recidívy. V smerniciach riaditeľky a riaditeľa kladú pri realizácii tohto cieľa dôraz na väzbu (3.1.1) a na nutnosť „pôsobiť proti akejkoľvek forme dekompenzácie a desocializácie“ klientov a snahu „znížiť na minimum dobu výkonu trestu odňatia slobody v uzatvorenom režime v prospech výkonu trestu s postupným návratom do slobodného života“. ²³ V stručnom komentári o cieľi 3.1.2. je uvedené, že probácia má pôsobiť proti „dôsledkom trestu odňatia slobody a iných foriem sociálnej exklúzie. Intervenuje v prospech alternatívnych foriem výkonu trestu.“

Realizácia klasického cieľa (3.1.2) čiže sociálneho sprevádzania všetkých osôb, ktoré sú jej zverené, sa ocitá až na druhom mieste. V smerniciach bol obsah sociálnej práce definovaný všeobecným spôsobom so zámerom „podporovať a posilňovať rôzne formy sociálnych a vzťahových sietí klientov (rodina, vzdelanie, práca, manažment financií, centrum sociálnych aktivít, zdravie, voľný čas, atď.)“.

Tretí cieľ sa týka odňatia slobody a osôb, proti ktorým bolo zahájené trestné stíhanie. Bol zadefinovaný v Trestnom zákone s cieľom reagovať na dlhodobé požiadavky probačných služieb a ich zastrešujúcich inštitúcií. Už dva alebo tri desaťročia si probačné služby želajú disponovať právnym základom pre garantovanie kontinuálneho sprevádzania od prvého uväznenia až po poslednú fázu sociálneho sprevádzania. Podľa článku 96 TZ zadržané osoby a osoby vo výkone trestu odňatia slobody môžu profitovať z kantónálneho

²² Prehľad dlhodobej histórie probačnej služby vo Švajčiarsku, viď : Fink D., Bruni H.-U., Štruktúra probačnej služby, in: Fink D. et Schulthess P., Trestné právo, trest odňatia slobody, väzenie, Stämpfli, Bern, 2013.

²³ Princíp 3.1 etických základov, citovaný podľa originálu; hore uvedená referencia v poznámke 18

sociálneho sprevádzania. Inak povedané, od kantónov sa očakáva, že zabezpečia sociálnu prácu pre tieto kategórie osôb. Táto práca môže byť realizovaná väzenskou sociálnou službou. Jedná sa vždy o zmierňovanie negatívnych efektov uväznenia. Realizácia tejto intervencie probačnou službou má za cieľ garantovať kontinuálnosť sociálneho sprevádzania od uväznenia až po podmienené prepustenie. V určitých kantónoch nadobudla veľmi konkrétnu formu už aj v tom zmysle, že úloha vytvoriť plán výkonu trestu tak ako to ukladá Trestný zákon (článok 75.3 TZ) pripadá na probačnú službu a nie na ústav výkonu trestu odňatia slobody.

Uplatňovanie týchto cieľov bolo v kantónoch realizované dvoma rôznymi spôsobmi. Veľká väčšina kantónov sa snaží čo najviac udržiavať aktivity sociálneho sprevádzania, dokonca garantovať doplnkovú úlohu v rámci kontinuálneho sprevádzania. Vzhľadom na to, že nie je možné zaoberať sa všetkými týmito úlohami, sa kantón Zürich ako aj kantón Bâle-Ville snažili vytvoriť podobu výkonu trestu založeného na riziku, čiže orientovaného na znižovanie, minimalizáciu rizika recidívy, vzhľadom na to, že sa v tomto prípade jednalo o najšpecifickejšiu oblasť aktivity probačnej služby.

V kantóne Zürich je probačná aktivita koncipovaná tak, aby stále čelila novým požiadavkám z hľadiska škály úloh ako aj kvality výsledkov a to v situácii, kde sa nedá počítať s novými zdrojmi ba dokonca sa musí v budúcnosti rátať s menším počtom personálu²⁴. *Prípadový manažment* sa musí realizovať podľa evaluácie rizika a manažmentu rizika. Problematické oblasti klienta musia byť analyzované z hľadiska potenciálu recidívy, ktorý obsahujú, to znamená v dynamike možného procesu recidívy berúc do úvahy rizikové a ochranné faktory a ich vplyv. Následne je nutné rozvíjať intervenčný plán, pričom z tejto koncepcie vyplýva, že probačná služba by mala disponovať plánovacím systémom pre evaluácie a intervencie u klientely (SYPEIC; v nemčine: *Klienten-Assessment-und Interventions-Planungs-System*, KLIPS). Od tohto momentu už nie je úlohou probácie starostlivosť o všetky osoby, ale stanovenie priorít a sprevádzanie v prvom rade tých osôb, ktoré majú najväčšie riziko recidívy. Ostatné osoby musia byť odoslané na iné organizácie, ako sú napr. komunálne sociálne služby, zdravotné služby, dokonca asociácie, ktoré sa zaoberajú najrozličnejšími úlohami.

V kantóne Bâle-Ville sa taktiež zamerali na evaluáciu rizík a potreby. Ale na rozdiel od kantónu Zürich sa nejedná o výber klientov a plánovanie ich výkonu trestu, ale o „zosnímanie“ všetkých potenciálnych klientov, ktorým je uložená väzba, stanovenie ich rizikových faktorov a ich zdrojov tak, aby bolo možné stanoviť ich riziko recidívy. Skrínigový nástroj má byť ľahko

²⁴ Podľa Mayer K., Riskantná probačná služba?! in: Sozialmagazin, 33. ročník 10/2010

použiteľný, rýchly a má vytvoriť kriminologicko-analytickú evaluáciu rizika (ECAR; v nemčine: *Kriminologisch-analytisches Risk-Assessment-Tool*, KARA). Tento nástroj je vo svojej záverečnej testovacej fáze a jeho evaluačná správa by mala byť čoskoro k dispozícii.

3. Sprevádzaná klientela

Vzhľadom na to, že disponujeme len malým množstvom opisov a štatistických údajov o sprevádzanej klientele, táto časť dáva viac kvantitatívnych informácií o sprevádzaných klientoch podľa rôznych kategórií klientov probácie. V tomto prípade je nutné vychádzať z konštatovania, že probačné služby nevykonávajú celé sociálne sprevádzanie v kontexte trestnej justície, ale len jej jednu časť. Je to hlavne v ústave pre výkon trestu odňatia slobody, kde sú aktívni aj iní aktéri, obzvlášť sociálne služby ÚVTOS.

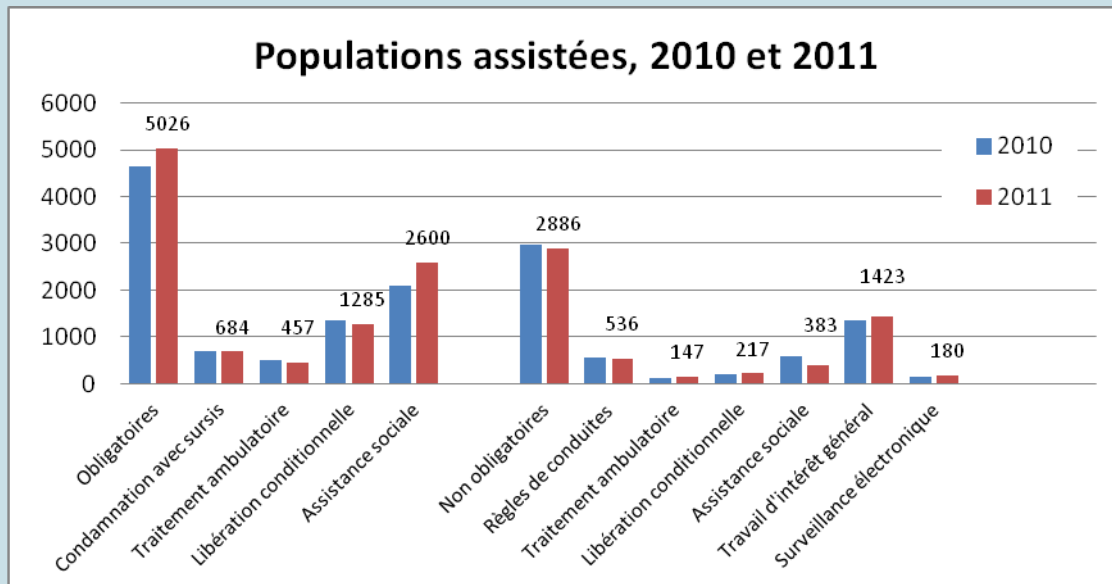
S cieľom správne zaradiť nasledovné informácie je nutné pamätať, že Švajčiarsko so svojou 8 miliónovou populáciou ročne zaznamenáva v registri trestov takmer 100 000 trestných odsúdení dospelých osôb, z ktorých je 60% pre porušenie pravidiel cestnej premávky a takmer 30% pre porušenie Trestného zákona, z ktorých je približne 33% za krádeže. Zo všetkých 100 000 odsúdení je takmer 90 000 odsúdených na peňažný trest, trest povinnej práce alebo trest odňatia slobody, pričom všetky sú vo všeobecnosti riešené vo forme podmienenečného trestu. Len veľmi malej skupine, takmer 700 osôb, je nariadený probačný dozor; približne 500 musí dodržiavať určité pravidlá správania sa. Tieto osoby majú byť pod dozorom, čo je úloha, ktorá v určitých kantónoch spadá pod probačnú službu, a v iných pod službu výkonu trestu a iných opatrení.

Pri 100 000 odsúdených súdy ročne vyniesli od roku 2007 približne 7 000 nepodmienečných trestov odňatia slobody alebo trestov odňatia slobody s „častočnou podmienkou“²⁵. Napriek tomu je počet uväznení stále trochu zvýšený, v roku 2011 dosiahol dokonca 8 500 odsúdení, a to z dôvodu odňatia pôvodného alternatívneho trestu (neplatenie peňažných trestov alebo pokút), zrušenie podmienenečného odsúdenia alebo podmienenečného prepustenia. Ročne na počet 8 500 prepustení počítame 2 000 osôb, ktoré boli prepustené podmienene; z nich 1 500 osôb je v starostlivosti. Tá časť osôb, ktorá nie je v starostlivosti, sú cudzinci, ktorí sú rýchlo z krajiny vyhostení. Na záver

²⁵ Trest odňatia slobody s častočnou podmienkou: tento druh trestu sa skladá z dvoch častí: z nepodmienečného trestu a z podmienky. Táto forma trestu trvá od 1 do 3 rokov, nepodmienečná časť pritom musí trvať minimálne 6 mesiacov.

pozorujeme, že probačné služby vykonávajú dozor nad takmer 600 osobami, ktorým je nariadená ambulantná liečba.

Sprevádzaná klientela, 2010 a 2011

Obligatoires = povinné, condamnation avec sursis = podmienené odsúdenie, traitement ambulatoire = ambulantná liečba, libération conditionnelle = podmienené prepustenie, assistance sociale = sociálne sprevádzanie, non-obligatoires = nepovinné, règles de conduites = pravidlá správania, travail d'intérêt général = trest povinnej práce, surveillance électronique = elektronické monitorovanie.

V oblasti, ak je súdom nariadená probácia ako doplnková v trestnej justícii, našli kantóny rôzny spôsob riešenia. Tak u približne 20 000 osôb vzatých do väzby (ktorej priemerná dĺžka sú dva dni) pozorujeme, že bolo v tejto situácii poskytnuté sociálne sprevádzanie 3 000 osobám²⁶. Čo sa týka trestu povinnej práce, je rovnako prerozdelená podľa kantónov medzi Úrady pre výkon trestu a probačné služby. Tak v rámci 3 000 prípadov TPP, ktoré sú ročne organizované, 1 800 je zorganizovaných probačnou službou. A na záver, v oblasti elektronického monitorovania z 276 osôb v tejto situácii je pod probačným dozorom 174 osôb.

4. Dopad probačného dozoru

Švajčiarsko má dlhú tradíciu výskumu recidívy. Taktiež má určitú tradíciu v evaluácii zákonov. Predsa však nemáme výsledky evaluácie aktivity probačnej služby a jej dopad pred a po novelizácii. Momentálne ešte neexistujú systémy pre výskum recidívy v tejto oblasti výkonu trestu a opatrení. To, čo máme vo

²⁶ V mnohých kantónoch, je sociálne sprevádzanie pre osoby vo väzbe garantované až od siedmeho dňa. Priemerná dĺžka trvania väzby sú 2 dni, je možné sa domnievať, že veľká väčšina osôb, ktoré sú vo výkone väzby dlhšie ako 7 dní skutočne dostáva podporu.

Švajčiarsku k dispozícii, sú všeobecné analýzy recidívy, o ktorých by som teraz rád povedal niekoľko podrobností.

Vo Švajčiarsku disponuje Federálny štatistický úrad (OFS) databázou, ktorá obsahuje všetky odsúdenia uvedené v registri trestov a všetky uväznenia a prepustenia pre výkon trestu a opatrení, a to od roku 1982. Tieto súdne a penitenciárne informácie sú spojené s jedinečným identifikátorom osôb, a tak umožňujú analyzovať počty zápisov v registri trestov, teda odsúdení, uväznení a opätovných uväznení pre každú osobu. OFS na jednej strane vyhotovuje prospektívne analýzy odsúdených osôb kombinované s prepustenými osobami, na druhej strane kombinuje tieto analýzy s retrospektívnymi štúdiami.

To, čo sa vždy zdá byť nutné vo vzťahu k recidíve, je pripomenúť niekoľko evidentných faktov vydedukovaných z veľmi jednoznačných zákonitostí, ktoré v tejto oblasti existujú. Tieto zákonitosti majú charakter akýchsi sociálnych zákonov. Sú platné v čase a priestore a nezávisle od súdnych systémov. Jedná sa o nasledovné zákonitosti:

- muži recidivujú viac ako ženy,
- viac recidivujú mladšie osoby ako staršie osoby,
- viacnásobní páchatelia recidivujú viac ako prvopáchatelia,
- osoby odsúdené na nepodmienečný trest odňatia slobody recidivujú viac ako osoby odsúdené na iné formy trestu vrátane podmieneného trestu odňatia slobody.

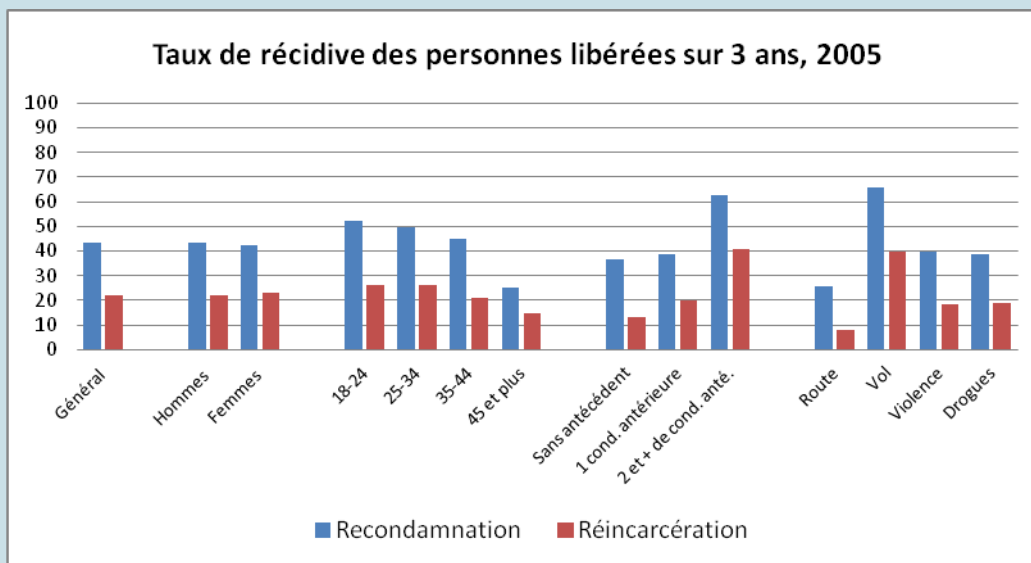
Vo Švajčiarsku disponujeme údajmi o všetkých odsúdených a prepustených osobách pre obdobie od roku 1987 až do roku 2007. Umožňujú zrealizovať všeobecné analýzy recidívy ²⁷, doba pozorovania je pritom minimálne 3 roky. Čo je možné pozorovať z hľadiska tejto recidívy? Berúc do úvahy skutočnosť, že 60% odsúdení je za porušenie predpisov cestnej premávky a 30% za porušenie Trestného zákona, pričom sa najčastejšie jedná o krádeže. Všeobecná miera recidívy v roku 2007 je 25%; miera recidívy žien je mierne nižšia a taktiež je nižšia aj u osôb, ktoré dosahujú vek 45 rokov a viac. A ak miera recidívy prvopáchatel'ov je pod úrovňou 20%, tak u dvojnásobných páchatel'ov dosahuje úroveň takmer 40% a u viacnásobných páchatel'ov prekračuje hranicu 60%. A práve táto posledná skupina už pravdepodobne mala skúsenosť s trestom odňatia slobody, čo vlastne potvrdzuje horeuvedené tvrdenia. Dôležité je, že zmena režimu sankcií a značné zníženie udeľovania trestu odňatia slobody od roku 2006 nezmenilo mieru recidívy. Čo sa týka vývoja všeobecnej miery recidívy, táto miera medzi rokmi 1987 a 2007

²⁷ Všeobecné analýzy sa týkajú všetkých odsúdených a prepustených osôb v danom roku. Špeciálne analýzy sa naproti tomu týkajú všetkých osôb prepustených z výkonu trestu a opatrení v danom roku.

klesá z 31% na 25%. Jediná oblasť, u ktorej došlo k zvýšeniu, je trestný čin krádeže, kde miera recidívy od roku 1998 stúpila z 43% na 50%. Zároveň u mladistvých páchatel'ov vo veku od 18 do 24 rokov nedochádza k zvýšeniu miery recidívy, ale skôr u vekovej skupiny od 25 do 39 rokov (+ 10% počas 20 rokov). Ešte prekvapivejšie je, že miera recidívy u páchatel'ov vo veku 40 rokov a viac za trestný čin krádeže stúpa z 23% v roku 1987 na 43% v roku 2007!

Bližšie k našej téme sú miery recidívy prepustených osôb po výkone trestu alebo opatrenia. U týchto osôb nesledujeme len mieru recidívy, ale aj mieru opätovného uväznenia. Máme k dispozícii výsledky za rok 2005, ktoré boli taktiež získané počas trojročného obdobia. Z hľadiska iného pohľadu nájdeme tie isté proporcie až na to, že počiatočná úroveň je oveľa vyššia. Miera recidívy je mierne nad 40%, miera opätovného uväznenia je mierne nad 20%. Napriek všetkým ostatným výsledkom sú v týchto prípadoch rozdiely medzi mužmi a ženami očividne menšie, dokonca z hľadiska opätovného uväznenia u žien mierne vyššie. Vo všetkých ostatných prípadoch sú proporcie stabilné.

Miera recidívy u prepustených osôb počas 3 rokov, 2005

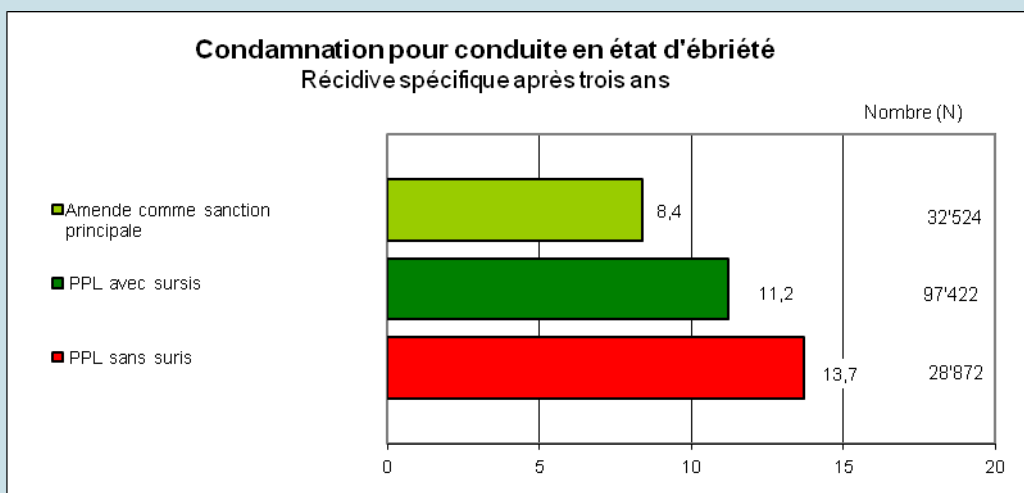
Général = všeobecné, Hommes = muži, Femmes = ženy, 45 et plus = 45 a viac, Sans antécédent = bez predošlého odsúdenia, 1 cond. antérieure = 1 predošlá podmienka, 2 et + de cond. anté. = 2 predošlé podmienky, Route = doprava, Vol = krádež, Violence = násilie, Drogues = drogy, (modrá) opätovné odsúdenie, (červená) opätovné uväznenie

Ako sme už uviedli vyššie, chýba nám diferenciácia analýz recidívy podľa sankcií, pričom plne uznávame skutočnosti, že zjavne nie je ľahké realizovať komparatívne štúdie pre rôzne typy sankcií. Naproti tomu by bolo nutné disponovať kľúčovými údajmi, ktoré by vytvárali základ pre úvahy o dopade probačnej činnosti.

Na záver je nutné skonštatovať poslednú skutočnosť o krátkych trestoch odňatia slobody. Od roku 1990 výskumníci v oblasti kriminológie analyzovali ich účinnosť prostredníctvom komparácie s inými druhmi modalít trestu. Je evidentné, že priame porovnanie nie je možné zrealizovať vzhľadom na rôzne charakteristiky odsúdených z hľadiska ich trestnej anamnézy, spáchaných trestných činov, prognostiky, ktorá má viesť sudcov pri vynesení rozsudku. Naproti tomu objavenie analytickej metódy umožnilo robiť pokroky v komparácii tohto typu sankcií. Je to rôznorodosť v spôsobe trestania medzi jednotlivými kantónmi, ktorá umožňuje nachádzať načakané zákonitosti. Ak si všimneme vynesené tresty pre jednoduchú krádež alebo pre šoférovanie pod vplyvom alkoholu, potom môžeme skonštatovať, že osoby odsúdené na nepodmienečný trest odňatia slobody majú vyššiu mieru recidívy, hneď po nich nasledujú osoby odsúdené na podmienečný trest a osoby, ktorým bola udelená pokuta. Táto hierarchia korešponduje s logikou trestania sudcov a súdov, ktoré udeľujú tvrdšie tresty, tým ktorí spáchali vážnejšie trestné činy, sú už recidivisti a majú menej priaznivú resocializačnú prognózu. Naproti tomu, na úrovni kantónov sa táto rôznorodosť stráca. Pri porovnávaní kantónov, ktoré trestajú viac či menej tvrdo, následne pozorujeme zákonitosti z hľadiska recidívy, ktoré sú úplne prekvapivé a ktoré môžu byť interpretované z hľadiska účinnosti trestu.

Odsúdenie za šoférovania pod vplyvom alkoholu

Špecifická recidíva po troch rokoch

(žltá) pokuta ako hlavný trest, (zelená) podmienečný trest odňatia slobody, (červená) nepodmienečný trest odňatia slobody

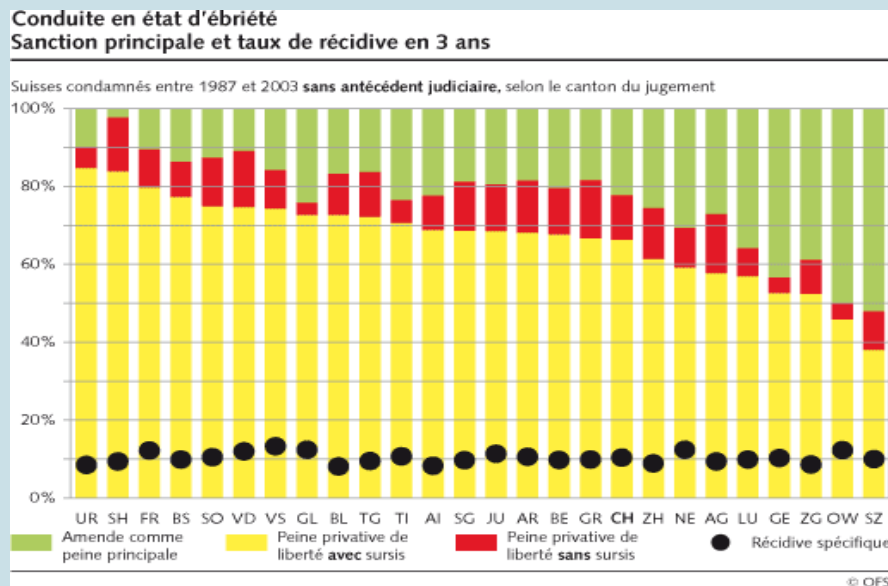
Nasledujúce grafy prezentujú vynesené tresty sudcami alebo súdmi za šoférovanie pod vplyvom alkoholu. Osoby boli odsúdené výlučne za tento trestný čin a sú prvopáchateľmi. Môžeme teda predpokladať, že v každom kantóne existuje veľká rôznorodosť situácií a prípadov a že na úrovni

posudzovaných faktov sú situácie porovnateľné. Konštatujeme, že tretina kantónov trestá viac ako 80% osôb podmieneným trestom odňatia slobody, ďalšia tretina približne 80% osôb a posledná tretina menej ako 80% osôb. Proporcie udeľovania pokút variujú v opačnom zmysle.

Šoférovanie pod vplyvom alkoholu

Hlavný trest a miera recidívy počas troch rokov

Švajčiari odsúdení medzi rokmi 1987 a 2003 **bez predošlého odsúdenia**, podľa jednotlivých kantónov.

(zelené) pokuta ako hlavný trest, (žlté) podmienený trest odňatia slobody, (červené) nepodmienený trest odňatia slobody, (čierny bod) špecifická recidíva

Na úrovni recidívy naproti tomu nepozorujeme žiadne rozdiely medzi jednotlivými kantónmi. Recidíva variuje nezávisle od udelených trestov na úrovni okolo 10%. Tento výsledok môžeme taktiež pozorovať u osôb, ktoré recidivujú po druhýkrát, až na to, že miera recidívy sa v tomto prípade nachádza na úrovni 15%. Tie isté analýzy boli zrealizované pre iné trestné činy, ako je napr. krádež. A vždy sa potvrdzuje, že v prípade viacnásobných trestných činov, stredne závažných a menej závažných trestných činov sú tresty z hľadiska efektivity zameniteľné²⁸. Štúdie tohto typu musia byť ešte zrealizované z hľadiska efektivity udelených trestov s dozorom a sprevádzaním probačnou službou.

²⁸ Iné výsledky týkajúce sa tejto témy, viď Storz R., Trestné dosúdenia a miera recidívy, OFS, Berne, 1997. Vaucher S., Cestná delikvencia a recidíva, OFS, Neuchâtel, 2000. Idem., Štatistický prieskum recidívy vo Švajčiarsku na príklade cestnej delikvencie, in: Heinz, W., Jehle, J.-M., Výskum recidívy, KrimZ, Wiesbaden 2004. Fink D., Ducommun-Vaucher S., Štúdie recidívy vo Švajčiarsku, in: Jehle J.-M., Štúdie recidívy v Európe a Nemecku (pracovný nadpis), publikované v roku 2014. Pre globálny prehľad témy zameniteľného charakteru sankcií: Streng F., Účinnosť trestných sankcií – O únosnosti tézy zameniteľnosti, in: Lösel F. et al. (éds.), Kriminológia a kriminálna politika založená na poznatkoch, Mönchengladbach, 2007.

5. Závery o probácii dospelých osôb

Probácia dospelých osôb je vo Švajčiarsku silne diverzifikovaná, nerovnako štruktúrovaná a rôzne integrovaná do štátnej administratívy. Aj keď probačné služby realizujú svoje ciele a úlohy veľmi odlišnými spôsobmi, veľká väčšina služieb je orientovaná na klasickú prácu sociálneho sprevádzania. Napriek tomu, určité služby podporujú nové cesty starostlivosti o klienta a fundamentálne inovujú všeobecný prístup probačného sprevádzania. Platí to hlavne v prípade orientácie na probáciu zameranú na evaluáciu rizika a selektovania osôb pre probačný dozor. Zároveň je však nutné skonštatovať, že tieto prístupy sú ešte len málo rozvinuté a uplatňované inými kantonálnymi službami, keďže ešte stále chýba národný vývojový plán.

Vedecká evaluácia, štatistická dokumentácia aktivít probačnej služby a evaluácia recidívy sú vnímané ako nosné pre orientovanie aktivít probačnej služby, ale stále zostávajú málo vyvinuté a sú podporované len v rámci pilotných projektov uznaných Federálnym justičným úradom.

6. Probácia mladistvých osôb

Od roku 1920 existuje v kantónoch osobitná forma justície pre mladistvých od 7 do 18 rokov a od roku 2007 od 10 do 18 rokov. Medzi rokmi 1942 a 2006 švajčiarsky Trestný zákon pre dospelé osoby obsahoval špeciálne trestné ustanovenia pre mladistvých; napriek tomu ustanovenia týkajúce sa patronátu, ako sa v tom čase nazývala probácia, sa rovnako týkali aj mladistvých. Výkon patronátnych povinností bol supervidovaný sociálnymi pracovníkmi v jurisdikcii pre mladistvých (súd pre mladistvých, sudca pre mladistvých: Jugendgericht, Jugendanwaltschaften).

Od roku 2007 bol zavedený Trestný zákon pre mladistvých²⁹, a bývalý patronát pre mladistvých bol predefinovaný bez toho, aby bol pomenovaný termínom používaným v rámci Trestného zákona pre dospelých, teda ako probácia. Klasická patronátna správa – dozor na diaľku – bola nahradená individuálnejším dozorom, ak veríme zámeru tvorcov Trestného zákona. „Úrad pre výkon trestu stanovuje kvalifikovanú osobu, ktorá vykonáva nad mladistvým dozor počas skúšobného obdobia a predkladá hore uvedenému úradu správu. Toto individuálnejšie sprevádzanie nahrádza aktuálny patronát.“³⁰

²⁹ Federálny zákon z 20. júna 2003 definujúci trestné podmienky mladistvých, ktorý vstúpil do platnosti od 1. januára 2007. Oficiálna skratka tohto zákona je Dpmin a pre zjednodušenie sa tento zákon bežne nazýva ako trestný zákon pre mladistvých.

³⁰ In: 98.038 Správa týkajúca sa novelizácie švajčiarskeho Trestného zákona (všeobecné ustanovenia, vstúpenie do platnosti a aplikácia Trestného zákona) a vojenského Trestného zákona, ako aj federálneho

Tento dozor musí byť obligátne v prvom rade nariadený v prípade podmieneného prepustenia (článok 29 Dpmin) a v druhom rade, čo je v kontraste s Trestným zákonom pre dospelé osoby, v prípade podmieneného výkonu trestu to znamená pokuty, osobného príspevku alebo odňatia slobody na 30 mesiacov alebo viac (článok 35 DPmin). Sudca pre mladistvých môže nariadiť určité pravidlá správania³¹.

Probácia aplikovaná u mladistvých nie je len málo známa v období pred rokom 2007, ale aj v období od vstúpenia do platnosti Trestného zákona pre mladistvých, novelizovaného v roku 2007. Podľa našich vedomostí nikdy nebola predmetom vedeckej analýzy a nemá inštitučné správy o využívaní patronátu sudcami pre mladistvých pred novelizáciou Trestného zákona a dozoru tak, ako bol zadaný v novom Trestnom zákone pre mladistvých. Naše následne nadobudnuté vedomosti sú tie, ktoré boli zozbierané v júli 2013 v štyroch jurisdikciách pre mladistvých³².

Vo Švajčiarsku bolo medzi rokmi 2002 až 2011 v priemere súdených 13 500 mladistvých, z ktorých 90% bol udelený trest; u ostatných 10% mladistvých udelili sudcovia ochranné opatrenie, tzn. umiestnenie do inštitúcie poskytujúcej služby reedukačného alebo terapeutického charakteru alebo udelenie opatrenia iného typu. Z 90% trestov (2007-201+: v priemere 14 700) je 11% udelených s úplným pozastavením. Ak by sme doslovne aplikovali článok 29b, ktorý bol hore citovaný, potom by sme museli ročne vykonávať dozor v priemere nad 1 100 mladistvými s pozastavenými trestami a nad mladistvými, ktorí boli podmienne prepustení (presný počet nie je známy, ale jeho odhad by mohol byť takmer 200 prípadov ročne), teda celkove 1 300 mladistvými pod dozorom. Vzhľadom na to, že skúšobné obdobie môže trvať maximálne 2 roky, viedlo by to k nutnosti vykonávať dozor a sprevádzanie pre 1 500 až 2 000 mladistvých ročne osobami, ktoré sú poverené probačnými úlohami v jurisdikcii mladistvých.

Podľa odpovedí respondentov v júli 2013, veľká väčšina kantónov evidentne zaviedla tieto ustanovenia trestného práva skôr klasickým spôsobom. Nové koncepcie ešte stále chýbajú. Úloha dozoru je vo všeobecnosti realizovaná osobou vzdelanou v sociálnej práci a vykonávaná v takmer všetkých kantónoch pod vedením sudcu pre mladistvých. Zároveň sa snažíme vyhnúť sa dvojitému dozoru vzhľadom na to, že mladistvý už môže byť umiestnený

zákona definujúceho trestné podmienky pre mladistvých, datovaného k 21. septembru 1998, strana 2063.

³¹ „Úrad pre výkon trestu môže podmienne prepustenému mladistvému nariadiť dodržiavanie určitých pravidiel správania. Tieto pravidlá sa týkajú obzvlášť účasti na voľno-časových aktivitách, náprave škody, navštevovaní verejných inštitúcií, šoférovania motorových vozidiel alebo abstinovania od požívania omamných látok.“ (článok 29b číslo. 2 DPmin)

³² Jedná sa o súdne inštitúcie kantónov ZH, BE, FR a VD.

v kuratele z civilných dôvodov alebo v nejakom centre, kde je určitá forma dozoru profesionálne garantovaná.

Ako v prípade probácie dospelých, je možné konštatovať, že chýba dokumentácia o praktikách jurisdikcií pre mladistvých, ako aj analýzy o práci osôb, ktoré vykonávajú tento trestný dozor nad mladistvými. Avšak na rozdiel od oblasti probácie dospelých, kde údaje chýbajú, v oblasti mladistvých by mohli byť zrealizované komparatívne analýzy efektívnosti jednotlivých sankcií a dozoru.

7. Všeobecný záver

Skonštatovali sme, že spolupráca, ktorá spájala Slovensko a Švajčiarsko v oblasti probácie bola úspešná, pretože umožnila návrat k našim vlastným praktikám. Náš opis ukázal, že ak máme vo Švajčiarsku zadefinované zákony a ciele, zostáva faktom, že spôsoby ich realizácie v jednotlivých kantónoch sú veľmi odlišné bez toho, aby sme vedeli, či sú jednotlivé rozdiely skutočne opodstatnené, efektívnejšie a správnejšie. Takisto umožnil poukázať na skutočnosť, že vo Švajčiarsku zatiaľ nemáme komplexný pohľad na organizáciu, aktivity, sprevádzanú klientelu a dopad probácie. O dozore nad mladistvými vieme len málo a tak zostáva veľa šedých miest, príliš málo preskúmaných, ktoré si vyžadujú budúce úsilie pre lepšie pochopenie spôsobov organizácie, modality praktík a efektívnosti v intervenciách.

Les systèmes suisses de probation Survol, objectifs, populations assistées, impacts

Daniel Fink, Université de Lausanne, Office fédéral de la statistique³³

Au nom de mes collègues³⁴, Furio Bednarz, responsable du programme de coopération côté suisse et Luisella De Martini, directrice du service de probation du Tessin, ainsi qu'en mon nom, je souhaite remercier les organisateurs pour l'invitation de participer à cette conférence et à la coopération qui va s'en suivre. Nous sommes à la fois honorés et heureux de faire partie de ce projet, honorés de contribuer à définir des champs d'intervention des services de probation dans votre pays et heureux d'avoir l'opportunité, à travers le programme, de présenter un survol sur les systèmes de la probation en Suisse et de ainsi faire un retour sur nos propres pratiques. Quatre brèves remarques pour préciser certains aspects du sujet à traiter.

Tout d'abord, je souhaite préciser que je ne participe pas à ce groupe de travail en ma qualité de praticien, car je ne suis pas issu du milieu de la probation, mais en tant que statisticien et historien de la probation. J'ai en effet été très directement associé à ce domaine d'activités sociales liées à la justice pénale des adultes depuis près de 15 ans maintenant, et cela à deux titres. D'une part j'ai été à l'initiative de l'établissement d'une statistique nationale de la probation dès 1998 et à la direction du groupe de travail qui a défini son contenu et le relevé nécessaire à son réalisation. A ce titre, j'ai commenté à intervalles réguliers les résultats dans des publications de l'Office fédéral de la statistique³⁵. D'autre part, j'ai été associé au premier groupe de travail de l'Association suisse de probation en charge de rédiger la contribution sur le système suisse de probation pour l'ouvrage *Probation in Europe*, édité par le Conseil de l'Europe³⁶. J'ai en quelque sorte assuré le secrétariat du groupe. Dès

³³ Daniel Fink a dirigé, entre 1996 et fin 2010 le domaine de la statistique de la criminalité et du droit pénal à l'Office fédéral de la statistique (OFS). Depuis 2011, il est chargé de cours à l'Institut de criminologie et de droit pénal à l'Université de Lausanne (UNIL) et continue à assurer des travaux de statistique et d'histoire statistique relatifs au domaine de la criminalité et du droit pénal à l'OFS. Le cours à l'UNIL porte sur l'histoire quantitative et statistique du crime, de la justice et de la prison en Suisse.

³⁴ Tout en présentant ici une version écrite largement augmentée par rapport à la conférence présentée, nous avons gardé certaines formules du discours parlé.

³⁵ Premières données sur la probation en Suisse 2001, publié en 2003, La probation en Suisse 2000 à 2006, publié en 2008, La probation en Suisse 2001 à 2009, publié en 2011. Il s'agit d'Actualités OFS, publiées à Neuchâtel.

³⁶ Bruni H.-U., Switzerland, in: Van Kalmthout A.M., Durnescu I. (eds.), *Probation in Europe*, Nijmegen, 2008

sa finalisation, la contribution - le *country report Switzerland* - a été rendue disponible sous forme actualisée en allemand en 2003 et en français en 2004³⁷. Et finalement, j'ai assuré la refonte du document en vue de l'actualisation de l'ouvrage précité, mais également en raison des changements apportés à la définition légale de la probation et de l'assistance sociale dans la justice suite à la révision du code pénal suisse entrée en vigueur en 2007³⁸.

Il faut faire une deuxième remarque pour introduire le sujet. La Suisse est un pays de 8 millions d'habitants répartis sur 26 cantons – le plus petit en a tout juste 14'000, le plus grand près d'un million. C'est un Etat fédéral, avec un fonctionnement très fédéraliste, à trois niveaux: l'Etat fédéral, les cantons et les communes. En Suisse, les cantons sont des Etats qui retiennent dans de nombreux domaines de larges compétences. Il s'agit du principe de subsidiarité que l'Union européenne applique sur le plan de ses relations avec les Etats membres. Les cantons ont des compétences larges dans les domaines de l'éducation, de la santé, et dans beaucoup d'autres, dont ceux qui nous intéressent: la police, la justice, la prison et la probation. Il est vrai que nous avons un code pénal suisse qui fixe le cadre de l'action dans le domaine de la réponse pénale à donner aux infractions commises, mais il laisse les cantons libres dans le choix des moyens pour y parvenir. Prenez la prison, le code prescrit à ce sujet tout simplement: *Les cantons créent et exploitent les établissements et les sections d'établissements nécessaires à l'exécution des peines en milieu ouvert et en milieu fermé et à l'accueil des détenus en semi-détention ou travaillant à l'extérieur.* (art. 377 CP). Prenez l'assistance de probation où le code prescrit à nouveau de manière très peu contraignante: *Les cantons organisent l'assistance de probation. Ils peuvent confier cette tâche à des associations privées.* (art. 376 CP). En raison de l'organisation fédéraliste de l'Etat, il n'existe pas de direction administrative nationale des prisons ou de la probation. Afin de coordonner les actions des cantons dans ces domaines, la Suisse s'est dotée de conférences de coordination, appelées des Concordats, mais pas d'administration centralisatrice. Afin de savoir ce qui se passe dans la probation sur le plan suisse, l'Office fédéral de la statistique (OFS) réalise un relevé très sommaire de données agrégées, mais beaucoup de domaines ont été exclus.

Ma troisième remarque concerne la probation liée à la justice pénale des mineurs. Celle-ci est complètement séparée de celle concernant les adultes, le groupe de travail statistique de la probation ne s'en est donc pas occupé.

³⁷ Bruni H.-U., Fink D., *Die Bewährungshilfe in der Schweiz*, Ed. VSB, 2003; Brun H.-U., Fink D., *La probation en Suisse*, Ed. ASP, 2004

³⁸ Fink D., Bruni H.-U., *Switzerland* (version du mois d'octobre 2012), dans une publication à venir éditée par le CEP.

L'Office fédéral de la statistique de son côté ne s'est également pas engagé dans un relevé de ces activités, ni lorsqu'a été mise en œuvre la statistique sur les jugements pénaux des mineurs dès 1999, ni lors de l'établissement d'une statistique de l'exécution des décisions provisoires et de l'exécution des peines et mesures stationnaires chez les mineurs en 2010. Il n'existe dans ce domaine aucune donnée statistique nationale comparable et peu d'informations pratiques, de lignes directrices ou de récits d'expériences. Les rapports statistiques cantonaux annuels ne sont pas plus fournis en informations. Aussi, le "s" pluriel du titre convient également à ce sujet, dans la mesure où là, comme pour les adultes, il y a diverses solutions organisationnelles d'intégration ou d'externalisation des services de probation pour mineurs. En effet, dans ce domaine aussi, les cantons sont assez libres de s'organiser comme bon leur semble. Pour la rédaction des remarques au sujet de la probation des mineurs, il a été nécessaire d'interroger les juges des mineurs directement.

Une dernière remarque doit ici être introduite à posteriori car si les collègues slovaques et les intervenants tchèques parlaient eux des services de probation et de médiation, il faut ici retenir que probation et médiation sont en Suisse complètement séparées et que nous ne parlerons que du premier domaine d'activité³⁹.

Dans les quatre parties ci-après, on se consacrera d'abord à la probation des adultes, et ensuite, dans un seul, à la probation des mineurs.

1. Survol

Le pluriel dans le titre se justifie d'abord, nous venons de le dire, parce que nous avons au moins deux systèmes de probation, un pour adultes, un pour mineurs. De plus, une pluralité de services existe en raison de la compétence des cantons à organiser selon leurs besoins propres un service de probation. La caractérisation des services de probation en Suisse peut être réalisée à l'aide de trois critères:

1. Le degré d'intégration dans l'Etat: une partie des grands cantons et de très petits cantons ont intégré la probation dans un grand service d'exécution des peines. Tout en développant son activité d'aide, le service de probation est

³⁹ Au sujet de la médiation pénale, les services de probation, dans leurs lignes directrices (voir ci-après note de bas de page 9), ont décidé de soutenir la médiation pénale, mais insistent que cette dernière doit être réalisée dans la cadre « d'une structure indépendante garantissant l'impartialité du médiateur ou de la médiatrice » (point 6.3).

0alors d'abord défini par le travail d'exécution de la peine. Dans la majorité des cantons moyens, la probation constitue par contre une unité administrative à côté de celle du service d'exécution des peines, du service des prisons, du casier judiciaire. Il garde dans ces cas une plus grande autonomie. Enfin, il y a eu par le passé un grand nombre d'associations de patronage, dénomination toujours en existence dans certains cantons avant la révision du code pénal. Cependant, dans les dernières années, seule une petite minorité de services n'avait pas été intégrée dans les administrations cantonales. Actuellement, il n'y a plus que le service de probation du canton de Vaud qui est organisé sous forme d'une fondation de droit privé.

2. L'orientation des activités: la majorité des services de probation réalisent un maximum de services eux-mêmes. Cela va de l'aspect de surveillance et de contrôle du suivi des obligations et des règles de conduite au conseil judiciaire et socio-éducatif en passant par le soutien dans la recherche d'un travail et d'un logement jusqu'à la gestion de l'argent personnel et des dettes. Dans la majorité des services, on coopère cependant avec des associations et des dispensaires pour le traitement des problèmes médicaux tels les addictions ou d'autres soucis de santé des personnes astreintes.

Une minorité de services, ceux notamment de petite taille, n'ont tout simplement pas les ressources pour réaliser eux-mêmes les activités socio-éducatives et de soutien. Ils ont développé un travail en réseau en vue de déléguer un maximum de tâches à des agences, associations ou institutions.

Face à la charge de travail et devant vivre avec des ressources limitées, certains services de probation ont commencé, dans les années 1990/début 2000, à entreprendre une sélection des personnes à soutenir en fonction du risque de récidive. Ceux à prendre en charge avec priorité sont ceux qui présentent le maximum de risques de récidiver. Je pense que cette orientation sur la population à risque va probablement, au moins dans les grands et moyens cantons, dominer dans l'avenir.

Du côté des mineurs, c'est tout différent. Dans la mesure où le travail de probation est complètement intégré dans le travail du juge des mineurs, dans la mesure où la personne réalisant le travail social fait généralement partie du personnel du tribunal des mineurs et est dirigée par le juge des mineurs, les adaptations sur les activités à réaliser et la gestion de la charge de travail se font au fur et à mesure, probablement avec, en pratique, une sélection des cas qui doivent impérativement être suivis.

3. Un travail en réseau: les services de probation (des adultes) ont été longtemps actifs essentiellement hors des prisons. Ils s'occupaient des personnes libérées. Par la suite ils ont été chargés des personnes étant

condamnées avec des sursis. Depuis les années 1970, ils s'occupent également de la surveillance des personnes condamnées à suivre des mesures thérapeutiques ambulatoires. Parallèlement, les prisons ont commencé de leur côté à recruter des personnes chargées du travail social à l'intérieur des institutions. Le problème du traitement des toxicomanies a créé une coopération entre les services de médecine dedans et dehors. Depuis 2007, les services de probation visent de plus en plus à prendre en charge les personnes dès leur première incarcération, à savoir généralement en détention provisoire, et à garantir une assistance continue durant toute la période de détention. En mentionnant juste ces quelques développements, on perçoit déjà que le travail social dans le domaine de la justice est devenu de plus en plus un travail en réseau demandant la coopération avec un grand nombre d'agences et de spécialistes. Dans les cas des services de probation impliquant des bénévoles, ce travail en réseau est encore élargi.

Quant aux missions, objectifs et tâches dévolus aux services de probation, ils sont définis dans les dispositions du code pénal dans les articles 93 et 96 CP. Et pourtant, on l'a vu ci-dessus, les cantons sont très libres dans la manière de mettre ces dispositions en œuvre, en raison de l'article 377 CP défini de manière très ouvert.

En Suisse il existe cependant trois instances de coordination des activités relatives au travail social dans la justice. D'abord une organisation de toutes les personnes actives dans le domaine, «prosaj»⁴⁰, ensuite une Conférence suisse des directrices et directeurs de la probation (CSDP), et finalement les trois Concordats d'exécution des peines et des mesures qui ont en leur sein une commission de probation. C'est la CSDP qui s'est efforcée de donner un contenu plus précis aux dispositions du CP, notamment en raison de la révision du CP en 2002. Ainsi est né un document fournissant des lignes directrices⁴¹, des fondements du travail de probation, des définitions des diverses activités qui devraient être organisées et des principes éthiques qui devraient guider le travail de probation. S'il contient des fondements, des lignes directrices, quelques références à la question des défis à relever et à l'assurance de qualité, les formulations laissent une large place à des manières différentes entre les cantons de réaliser les activités de probation, de fixer les priorités, de relever ou non les défis à venir.

Très majoritairement, les services de probation des cantons sont actifs dans les tâches classiques des services de probation, à savoir pour les personnes:

⁴⁰ Association suisse de probation et de travail social dans la justice

⁴¹ Fondements éthique et domaines d'activités des services de probation en Suisse, lignes directrices, Conférence suisse des directrices et directeurs, sur www.prosaj.ch > CSDP

- libérées de l'exécution des peines et des mesures,
- condamnées avec sursis,
- devant suivre un traitement ambulatoire avec suspension de peine,
- devant observer des règles de conduite.

Généralement, les tâches classiques de probation occupent entre 70% et 120% de la charge de travail des services de probation; par 120% on souhaite évidemment indiquer que cette dernière excède toujours les 100% et qu'il n'y a quasiment pas de services qui arrivent à dégager quelques pour cents du temps de travail pour pouvoir engager leur personnel dans des travaux d'innovation, d'évaluation ou de recherche.

Globalement, près de 200 postes équivalents plein temps existent dans les services de probation, dont 125 EPT sont occupés par des personnes possédant un diplôme en travail social classique⁴², les autres postes étant de nature plus administratives. Etant donné que tant les postes administratifs que ceux occupés par des personnes réalisant un travail social sont majoritairement occupés à temps partiel, les personnes dirigeantes estiment qu'on peut partir d'un nombre de près de 300 personnes actives dans les services de probation. Etant donné la taille très variée de la population des cantons, et donc des personnes à prendre en charge, les services cantonaux de probation sont généralement petits. Dans 80% des cantons, on compte moins de 10 personnes dans ces services; seuls les services de Zurich, de Berne, de Vaud et de Genève emploient plus de 20 personnes, celui de Zurich étant le plus grand.

L'effectif des personnes astreintes à la probation était en fin d'année 2012:

- pour les tâches obligatoires: 5000 personnes,
- pour les tâches additionnelles: 3000 personnes.

On peut donc estimer que le taux de personnes assistées par poste EPT de travail social est de 64 clients. Si on choisit l'ensemble des postes disponibles, on peut estimer le taux de personnes assistées par poste EPT à 50.

Passons aux questions plus théoriques. L'évaluation générale et régulière des services cantonaux de probation ou des activités de probation est encore faiblement développée. De même, après lecture des rapports de probation disponibles sur le web ou dans les rapports annuels des départements cantonaux de justice, on peut affirmer que ces rapports sont plutôt succincts et peu problématisés. Il y a en même temps peu d'évaluations externes qui sont commandées par les directions des services de probation comme il y a peu de

⁴² Jusqu'à une date récente, un diplôme de travail social s'obtenait par quatre années de formation dans des écoles spécialisées, des périodes de formation théoriques étant entrecoupées par des stages prolongés. Depuis une dizaine d'années, ces écoles ont été transformées en hautes écoles spécialisées, la formation étant toujours d'une durée de quatre années alternant formation théorique et expériences pratiques.

recherches universitaires ou appliquées qui sont menées à leur demande sur le travail de probation. Ce fait est en lien direct avec le constat que les services de probation n'ont que rarement disposé, voire ne disposent toujours que rarement de fonds pour commanditer des recherches, universitaires ou autres. En revanche, dès qu'un incident – généralement un cas de récidive – a lieu, des ressources sont immédiatement à la commande d'un audit, confié habituellement moins à des universitaires qu'à des entreprises commerciales d'audit qui – pour le dire directe – « trouveront » instantanément les solutions souvent déjà préconisées par les acteurs eux-mêmes, mais négligées par les instances politiques.

En revanche, c'est la Confédération qui a créé les moyens de soutenir l'innovation en matière de droit pénal et d'activités dans le domaine de la privation de liberté et de la probation. A l'Office fédéral de la justice, notre ministère de la justice, l'unité Exécution des peines et des mesures dispose d'un petit budget annuel lui permettant d'octroyer des subventions pour le développement, l'expérimentation et l'évaluation de nouvelles méthodes et conceptions en matière d'exécution des peines et de mesure et d'aide à la jeunesse placée dans des institutions. Par ailleurs, les milieux de la probation ont réalisé, en un peu plus d'une vingtaine d'années, cinq projets-pilotes. Il s'agit du projet exécution des peines centrée sur les risques (*Risikoorientierter Strafvollzug*), des programmes d'apprentissage (*Lernprogramm*), de la surveillance électronique (exécutés partiellement par les services de probation) et de divers modèles d'organisation et d'exécution du travail d'intérêt général (majoritairement exécuté par les services de probation)⁴³.

Dans le domaine de la statistique, les relevés sont actuellement encore sommaires, dans la mesure où l'on ne saisit sur le plan national que le nombre de personnes astreintes aux services de probation durant l'année, voire assistées par ces services dans le cadre des tâches additionnelles, en les distinguant selon les raisons du placement et de l'assistance. On dispose également des informations sur les effectifs en début et en fin d'année, ce qui permet d'estimer le nombre de mandats d'assistance qui se sont terminés et les durées théoriques d'astreintes des personnes aux services de probation⁴⁴. Cependant, on n'a aucune information sur les caractéristiques sociodémographiques des personnes placées sous mandat des services de probation; on n'a aucune information sur les problèmes sociaux, familiaux, financiers, d'addiction, de santé, auxquels les personnes jugées ou libérées

⁴³ On trouvera un aperçu sur les projets et leur cycle de vie à plus long terme dans la brochure éditée par la Confédération en 2004, ainsi qu'une information sur tous les projets sur le site du domaine de compétence de l'Office fédéral de la justice. www.ofj.admin.ch >Projets pilotes.

⁴⁴ Pour plus de détails sur les aspects techniques du relevé national, voir www.statistique-justice.admin.ch >Enquêtes, sources.

doivent faire face et qui ont motivé, probablement, leur envoi à ces services. L'analyse de la récidive selon les différentes modalités d'exécution des peines n'est pas encore réalisée.

Finalement, on peut affirmer que la recherche fondamentale comme la recherche appliquée sont faiblement développées sur ce domaine d'intervention sociale et judiciaire, son fonctionnement et son histoire⁴⁵.

3. Objectifs

Avec l'adoption en 2002 et la mise en œuvre de la révision du code pénal dès 2007, les objectifs des services de probation ont été profondément modifiés. Si, dans le code pénal antérieur, les services de patronage, comme ils étaient appelés dans un langage ayant vieilli, avaient comme objectifs de fournir de l'assistance aux personnes libérées, voire à toutes les personnes qui leur étaient astreintes, qu'il s'agisse de trouver un logement ou du travail (art. 47 aCP), dans le code révisé l'objectif premier des services de probation devient celui de la réduction du risque de récidive. Dans leurs lignes directrices, les directrices et directeurs donnent un contenu très fortement centré sur la détention dans la mise en œuvre de cet objectif (3.1.1), en retenant qu'il faut agir « contre toute forme de décompensation et de désocialisation » des clients et s'employer « à réduire à un minimum la durée de l'exécution de(s) la peine en milieu fermé au profit d'une exécution de(s) la peine avec un retour progressif à la vie libre ».⁴⁶ Dans le bref commentaire de l'objectif 3.1.2, il est indiqué que la probation doit agir sur « les conséquences des peines privatives de liberté et sur d'autres formes d'exclusion de la société. Elle intervient en faveur des formes alternatives d'exécution des peines.»

Ce n'est que dans un deuxième temps que les services de probation doivent poursuivre l'objectif classique (3.1.2) de l'assistance sociale à toutes les personnes qui leur sont déférées. Dans les lignes directrices, le contenu de ce travail social a été défini de manière large, devant « favoriser et renforcer les différentes formes de réseaux relationnels et sociaux des clients (famille, formation, travail, gestion des finances, centre d'activités sociales, santé, loisirs, etc.) ».

Le troisième objectif concerne la privation de liberté et les personnes à l'encontre de qui une procédure pénale a été ouverte. Il a été défini dans le

⁴⁵ Pour une histoire de la probation dans la longue durée en Suisse, voir: Fink D., Bruni H.-U., Ausbau der Bewährungshilfe, in: Fink D. et Schulthess P., Strafrecht, Freiheitsentzug, Gefängnis, Stämpfli, Bern, 2013.

⁴⁶ Principe 3.1 des Fondements éthiques, cité selon l'original; référence ci-dessus dans la note 9

code pénal afin de répondre à une demande de longue date des services de probation et de leur association faïtière. Depuis deux ou trois décennies, les services de probation souhaitaient disposer d'une base légale pour garantir une assistance continue, de la première incarcération jusqu'à la dernière phase d'assistance. Selon l'article 96 CP, les personnes prévenues et celles privées de liberté peuvent bénéficier d'une assistance sociale cantonale. Ou inversement, les cantons sont censés mettre en place un travail social pour ces catégories de personnes. Ce travail peut être réalisé par un service social d'une prison ou par le service de probation cantonal. S'il s'agit toujours d'alléger les effets négatifs d'une incarcération, cette intervention, quand elle est réalisée par les services de probation, vise à garantir un continuum dans l'assistance dès l'incarcération jusqu'à la libération conditionnelle. Dans certains cantons, elle a trouvé une forme très concrète dans la mesure où c'est au service de probation – et non à l'établissement d'exécution des peines – de mettre en place le plan d'exécution des peines exigé par le code pénal (art. 75.3 CP).

La mise en œuvre de ces objectifs a été réalisée selon deux manières différentes dans les cantons. La grande majorité des cantons cherche à maintenir le plus d'activités d'assistance, voire tente de garantir les tâches additionnelles comme l'assistance continue. Devant l'impossibilité de pouvoir s'occuper de toutes ces tâches, le canton de Zurich, comme celui de Bâle-Ville, ont cherché à concevoir une exécution des peines centrée sur le risque, sous-entendu orientée sur la réduction, la minimisation du risque de récidive, considérant qu'il s'agissait là du domaine d'activité le plus spécifique des services de probation.

Dans le canton de Zurich, l'activité de probation est conçue comme devant faire face à des exigences toujours nouvelles, tant pour l'éventail des tâches que la qualité des résultats, et cela dans une situation où l'on ne pourra compte de nouvelles ressources, voire en devant faire face à l'avenir à moins de personnel⁴⁷. Le *case management* doit se faire selon une évaluation des risques et une gestion des risques. Les domaines problématiques d'un client doivent être analysés en fonction du potentiel de récidive qu'ils contiennent, c'est-à-dire dans la dynamique du processus possible de la récidive en tenant compte des facteurs de risque et de protection et de leur influence. Il est ensuite nécessaire de développer un plan d'intervention et il découle de cette conception qu'il faut, pour un service de probation, disposer d'un système de planification des évaluations et interventions auprès de la clientèle (SYPEIC; en allemand: *Klienten-Assessment- und Interventions-Planungs-System*, KLIPS). Ce n'est dès lors plus la tâche des services de probation de prendre en charge

⁴⁷ Selon Mayer K., Riskante Bewährungshilfe ?! in: Sozialmagazin, 33. Jahrgang 10/2010

toutes les personnes, mais d'établir des priorités et d'assister d'abord les personnes présentant le plus de risques de récidive. Les autres personnes doivent être déléguées à d'autres organismes, comme les services sociaux des communes, les services médicaux, voire à des associations qui s'occupent de tâches les plus diverses.

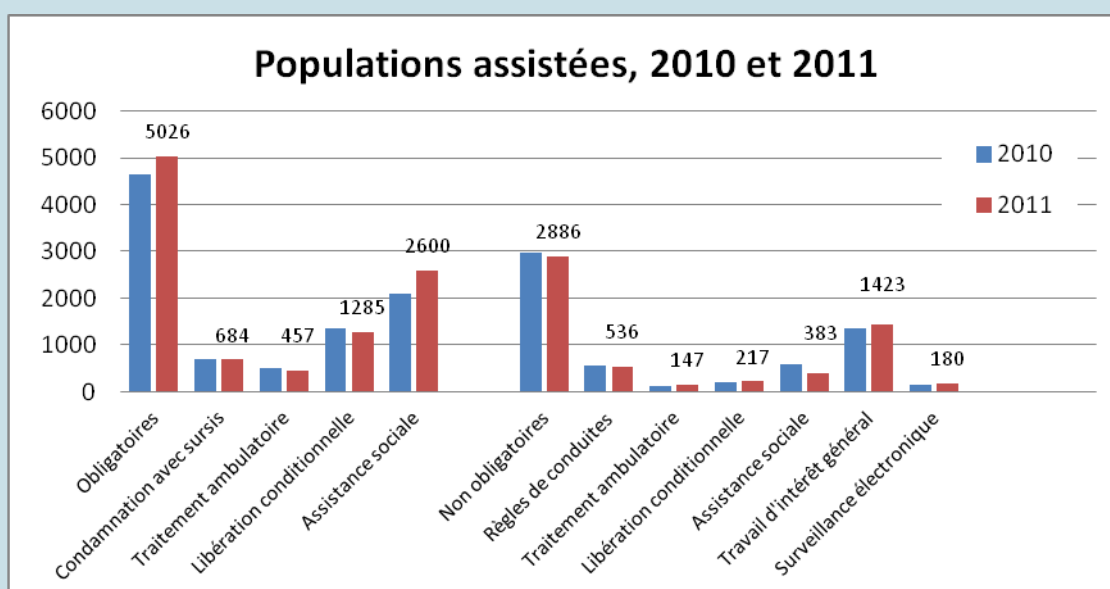
Dans le canton de Bâle-Ville, on s'est également concentré sur l'évaluation des risques et des besoins. Mais contrairement au canton de Zurich, il ne s'agit pas de sélectionner les clients et de planifier l'exécution de leur peine, mais de « radiographier » tous les clients potentiels entrant en détention provisoire, d'établir leurs facteurs de risques et leurs ressources permettant d'établir leur risque de récidive. L'instrument de screening se veut facile à l'usage, rapide et vise l'établissement d'une évaluation crimino-analytique des risques (ECAR; en allemand: *Kriminologisch-analytisches Risk-Assessment-Tool*, KARA). Cet instrument est en phase test finale et le rapport d'évaluation devrait être disponible bientôt.

4. Les populations assistées

Ne disposant que de peu de descriptions et de peu de données statistiques sur les populations assistées, cette partie donne plus d'informations quantitatives sur les clients assistés selon les différentes catégories de personnes astreintes au service de probation. Il faut ici bien partir du constat que les services de probation ne réalisent pas toute l'assistance sociale dans le domaine de la justice, mais seulement une partie. C'est dans les établissements d'exécution des peines que d'autres acteurs sont actifs, plus particulièrement les services sociaux des établissements pénitentiaires.

Afin de pouvoir bien situer les informations ci-après, il faut retenir que pour une population de 8 millions d'habitants, la Suisse enregistre annuellement dans le casier judiciaire près de 100'000 condamnations pénales prononcées à l'encontre des adultes, dont 60% pour des délits à la loi sur la circulation routière et près de 30% pour des infractions au code pénal, dont environ 33% pour vol. Sur les 100'000 condamnations, près de 90'000 sont sanctionnées avec une peine pécuniaire, un travail d'intérêt général ou une peine privative de liberté, toutes généralement assorties du sursis. Une toute petite minorité, près de 700 personnes sont, en plus, astreintes à un service de probation; quelques 500 doivent observer des règles de conduite. Ces personnes sont à surveiller, tâches qui reviennent dans certains cantons aux services de probation, dans d'autres aux services d'exécution des peines et mesures.

Sur les 100'000 condamnations, les autorités judiciaires prononcent annuellement, depuis 2007, quelques 7000 peines privatives de liberté sans sursis ou avec sursis partiel⁴⁸. En revanche, le nombre des incarcérations est toujours un peu plus élevé, atteignant en 2011 même 8500, en raison de peines privatives de substitution (non-paiement de peines pécuniaires ou d'amendes), de la révocation de sursis ou de libérations conditionnelles. Par année, sur les 8500 libérations, on compte près de 2000 personnes qui sont libérées conditionnellement; parmi elles 1500 personnes sont prises en charge, la partie des personnes non assistées étant des étrangers qui sont rapidement expulsés du pays. Finalement, on observe que les services de probation suivent près de 600 personnes les personnes qui sont condamnées à suivre une thérapie ambulatoire.

Parmi les tâches additionnelles d'assistance sociale dans la justice, les cantons ont trouvé des solutions diverses. Ainsi, en estimant à quelques 20'000 les incarcérations en détention provisoire (dont la durée médiane est de 2 jours), on observe que 3000 personnes dans cette situation ont été assistées⁴⁹. Quant au travail d'intérêt général, il est également réparti, selon les cantons, entre les offices d'exécution des peines et les services de probation. Ainsi sur les 3000 travaux qui sont organisés annuellement, 1800 sont organisés par les services

⁴⁸ Peine privative de liberté avec sursis partiel: le sursis partiel se compose d'une partie de peine sans sursis et d'une partie avec sursis. Cette forme de peine a une durée de 1 à 3 ans, la partie ferme devant avoir une durée de 6 mois au moins.

⁴⁹ Dans beaucoup de cantons, l'assistance sociale aux personnes en détention provisoire n'est garantie qu'à partir du 7e jour. Le médian étant de 2 jours, on peut penser qu'une grande partie des personnes se trouvant plus de 7 jours en détention reçoit effectivement un soutien.

de probation. Et finalement, dans le domaine de la surveillance électronique, sur 276 personnes dans cette condition, 174 sont des personnes suivies par les services de probation.

5. L'impact de l'assistance de probation

La Suisse a une longue tradition de recherches sur la récidive. La Suisse a également une certaine tradition d'évaluation des lois. Pourtant, on reste sans résultats d'évaluation des activités des services de probation et de leur impact avant et après la révision. Pour le moment, il n'existe pas encore de système d'enquête sur la récidive dans ce domaine d'exécution des peines et des mesures. Ce dont on dispose en Suisse, ce sont des analyses générales de la récidive dont j'aimerais évoquer certains détails.

En Suisse, l'Office fédéral de la statistique (OFS) dispose d'une banque de données comprenant l'ensemble des condamnations inscrites au casier judiciaire et l'ensemble des incarcérations et libérations pour l'exécution des peines et des mesures, et cela depuis 1982. Ces informations judiciaires et pénitentiaires sont reliées à un identifiant unique des personnes et permettent ainsi d'analyser le nombre d'inscriptions au casier judiciaire, donc les recondamnations, voire les incarcérations pour toute personne, donc les retours en prison. L'OFS réalise d'une part des analyses prospectives des personnes condamnées combinées avec les personnes libérées, d'autre part il combine ces analyses avec des études rétrospectives.

Ce qui semble toujours nécessaire en relation avec la récidive, c'est de rappeler quelques évidences déduites des régularités très fortes qui existent dans ce domaine. Ces régularités ont le statut de quasi-lois sociales. Elles sont valables dans le temps et l'espace et elles sont valables indépendamment des systèmes judiciaires. Il s'agit des régularités suivantes:

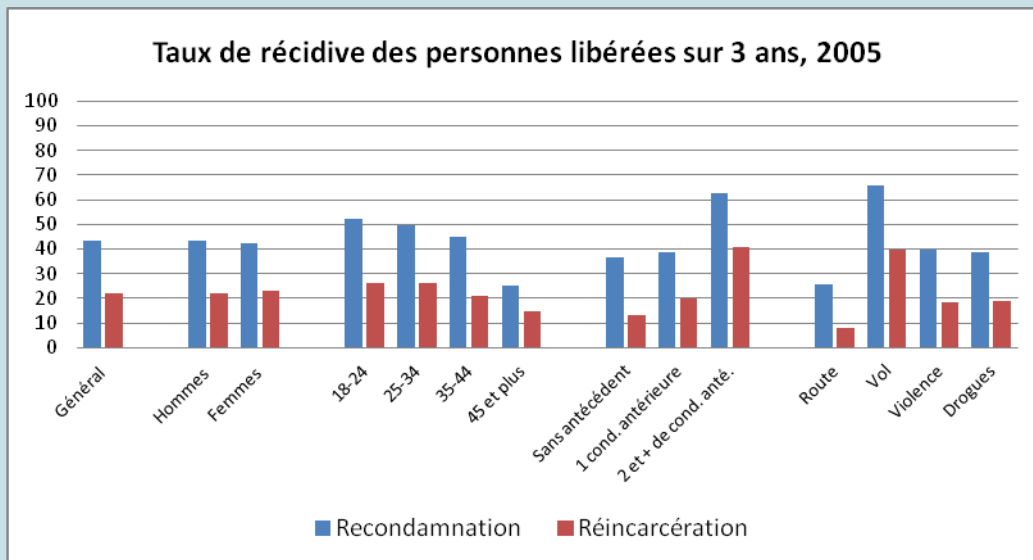
- les hommes récidivent plus que les femmes,
- les jeunes plus que les personnes plus âgées,
- les personnes avec antécédents plus que celles sans,
- les personnes avec des peines privatives de liberté sans sursis plus que les personnes sanctionnées avec d'autres peines, y compris les peines privatives de liberté avec sursis.

En Suisse, on dispose de données pour l'ensemble des personnes condamnées et des personnes libérées pour la période de 1987 à 2007. Elles permettent de

réaliser des analyses générales de récidive⁵⁰, la durée d'observation étant de trois ans au minimum. Que peut-on observer au sujet de cette récidive, gardant en mémoire que près de 60% sont des condamnations pour délits selon la loi sur la circulation routière et 30% d'infractions selon le code pénal, parmi lesquelles surtout du vol? Le taux général de récidive en 2007 est de 25%; celui des femmes est légèrement plus bas, celui des personnes de 45 ans et plus également. Et si les personnes sans antécédents ont un taux de récidive en-dessous de 20%, celui des personnes avec un antécédent atteint un taux près de 40%, alors que les personnes avec deux antécédents et plus dépasse les 60%. Ce sont ces dernières personnes qui sont susceptibles d'avoir connues une privation de liberté ce qui confirmerait les affirmations ci-dessus. Plus important, le changement du régime des sanctions et l'importante réduction du recours à la peine privative de liberté à partir de 2006 n'a pas modifié le taux de récidive. Quant à l'évolution du taux général de récidive, il diminue de près de 31% à 25% entre 1987 et 2007. Le seul domaine d'infraction qui connaît une augmentation, c'est celui du vol qui passe de 43% à 50% depuis l'année 1998. Cependant, ce n'est pas le taux de récidive des jeunes adultes de 18 à 24 ans qui augmente, mais bien celui des 25 à 39 ans (+10% sur 20 ans). Plus étonnant, c'est le taux de récidive pour vol des 40 ans et plus qui grimpe de 23% en 1987 à 43% en 2007 !

Plus proches de notre sujet sont les taux de récidive des personnes libérées après l'exécution de leur peine ou mesure. Pour ces personnes, on observe généralement non seulement le taux de recondamnation, mais également le taux de réincarcération. Nous avons ici des résultats pour 2005, également observés sur une période de trois ans. Placées sur une autre échelle, nous retrouvons les mêmes proportions, sauf que le niveau initial est bien plus élevé. Le taux de recondamnation est d'un peu plus de 40%, celui de retour en prison d'un peu plus de 20%. Contrairement à tous les autres résultats, les différences entre hommes et femmes sont ici nettement plus faibles, voire même, pour le taux de retour en prison, légèrement en défaveur des femmes. Dans tous les autres cas, les proportions se maintiennent.

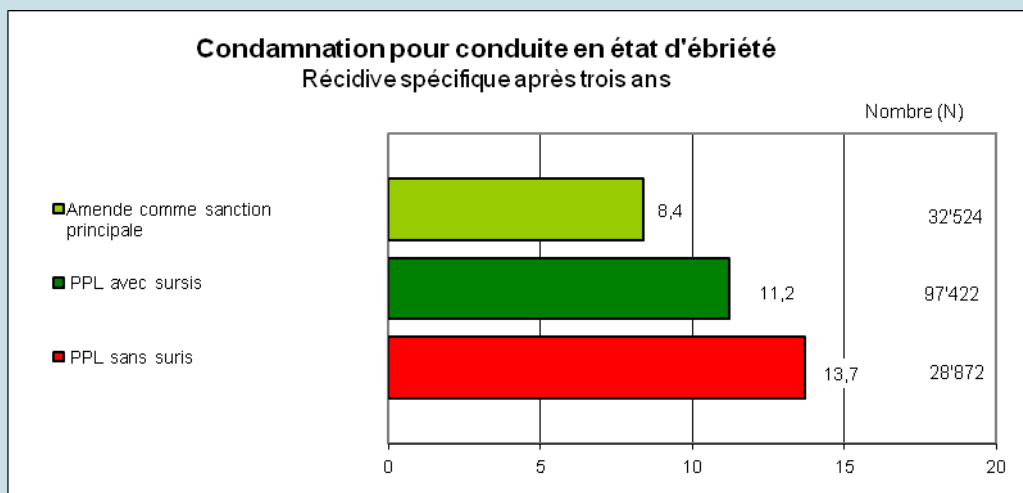
⁵⁰ Les analyses générales portent sur l'ensemble des personnes condamnées ou libérées dans une année de référence. Les analyses spéciales portent en revanche sur l'ensemble des personnes libérées de l'exécution des peines et des mesures dans une année de référence.

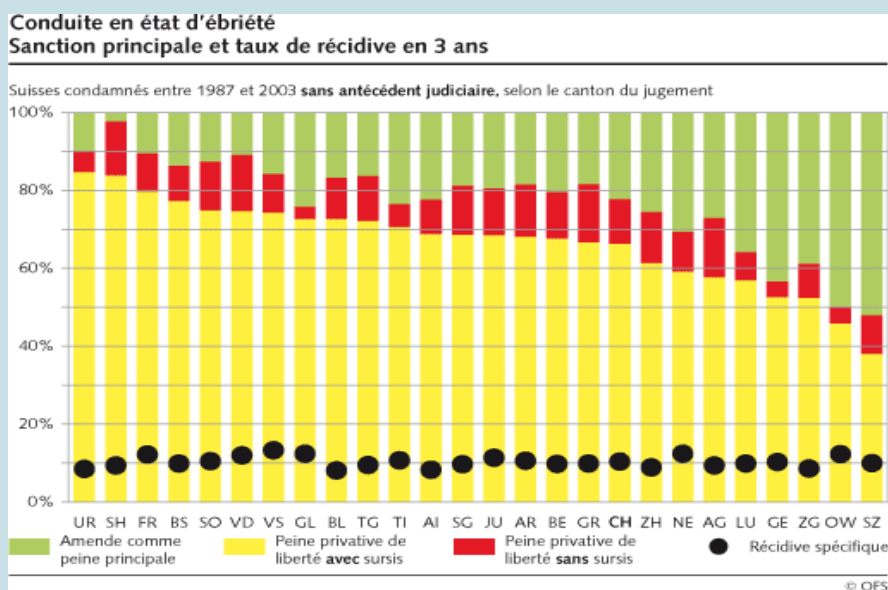
Comme nous l'avons indiqué ci-dessus, il manque une différenciation des analyses de récidive selon les sanctions tout en reconnaissant qu'il n'est évidemment pas aisé d'entreprendre des études comparatives entre sanctions. Néanmoins, il serait nécessaire de pouvoir disposer de chiffres-clés permettant d'engager des réflexions sur l'impact des activités des services de probation.

Il nous faut ici établir un dernier constat sur les courtes peines privatives de liberté. Dès les années 1990, les chercheurs en criminologie ont analysé leur efficacité en tentant d'établir des comparaisons avec d'autres modalités de sanctions. Evidemment qu'une comparaison directe ne peut être établie, étant donné les caractéristiques différentes des condamnés au regard de leur antécédents, des infractions commises, des pronostics qui doivent guider les juges dans le prononcé des sanctions. En revanche, la découverte d'une méthode d'analyse a permis d'avancer dans la comparaison de ce type de sanctions. C'est la diversité des manières de sanctionner entre les cantons qui permet de trouver des régularités inattendues. Si l'on observe les sanctions prononcées pour vol simple ou pour conduite en état d'ébriété, on constate que les personnes sanctionnées avec une peine privative de liberté sans sursis ont les taux de récidive les plus importants, suivies par les personnes sanctionnées avec une peine avec sursis et celles sanctionnées d'une amende. Cette hiérarchie correspond à la logique des manières de sanctionner des juges et des tribunaux qui punissent plus fortement ceux qui ont commis des infractions plus graves, ont plus d'antécédents et un pronostic moins favorable. En revanche, sur le plan des cantons, cette diversité s'efface. En comparant les cantons ayant des manières plus ou moins sévères de sanctionner, on constate par la suite des régularités en termes de récidive qui

sont tout à fait étonnantes et qui peuvent être interprétées en termes d'efficacité de la sanction.

Le graphique ci-après présente les sanctions prononcées par les juges et les tribunaux pour conduite en état d'ébriété. Les personnes ont été sanctionnées exclusivement pour cette infraction et n'ont pas d'antécédents. On peut donc penser que pour chaque canton on connaît une multitude de situations et de cas et que sur le plan des faits jugés, les situations sont comparables. On constate qu'un tiers des cantons sanctionnent au-dessus de 80% des personnes avec une peine privative de liberté avec sursis, un tiers avec juste autour de 80% et un bon tiers avec moins de 80%. La part des amendes varient d'autant en sens inverse.

Sur le plan de la récidive, on n'observe en revanche aucune différence entre les cantons. Elle varie, indépendamment des sanctions imposées autour de 10%. Ce résultat peut également être observé sur les personnes qui récidivent une seconde fois, sauf que le taux de récidive se situera cette fois vers 15%. Les mêmes analyses ont été conduites avec d'autres infractions comme le vol. Et toujours on voit se confirmer que dans le domaine des délits de masse, dans celui des infractions d'importance moyenne et de peu de gravité, les sanctions sont, d'un point de vue de l'efficacité, interchangeables⁵¹. Des études de ce type devront encore être conduites au sujet de l'efficacité des sanctions imposées avec un suivi et une assistance réalisés par les services de probation.

6. Conclusion sur la probation chez les adultes

La probation des adultes est en Suisse fortement diversifiée, inégalement structurée et diversement intégrée dans l'administration de l'Etat. Même si les services de probation réalisent leurs objectifs et tâches de manière assez diverses, une majorité des services est orientée sur un travail d'assistance sociale classique. Cependant, certains services favorisent des voies nouvelles de prise en charge de la clientèle et innovent fondamentalement l'approche générale de l'assistance de probation. C'est notamment le cas avec les services s'orientant vers une probation centrée sur l'évaluation des risques et pratiquant une sélection des personnes à assister. En même temps, force est de constater que ces approches sont encore peu développées et reprises par d'autres services cantonaux, comme il manque encore un plan de développement national.

L'évaluation scientifique, la documentation statistique de l'activité des services de probation et l'évaluation de la récidive sont reconnues comme essentielles pour orienter l'activité des services de probation, mais restent encore peu développées, soutenues pour le moment que dans le cadre des projets-pilotes reconnus par l'Office fédéral de la justice.

⁵¹ Pour d'autres résultats sur ce sujet voir: Storz R., *Strafrechtliche Verurteilung und Rückfallrate*, Condamnations pénales et taux de récidive, OFS, Berne, 1997. Vaucher S., *Strassenverkehrsdelinquenz und Rückfall*, Délinquance routière et récidive, OFS, Neuchâtel, 2000. Idem., *Rückfallstatistische Untersuchungen in der Schweiz am Beispiel der Verkehrsdelinquenz*, in: Heinz, W., Jehle, J.-M., *Rückfallforschung*, KrimZ, Wiesbaden 2004. Fink D., Ducommun-Vaucher S., *Recidivism studies in Switzerland*, in: Jehle J.-M., *Recidivism studies in Europe and Germany* (working title), publié en 2014. Pour une vue d'ensemble sur le sujet du caractère interchangeable des sanctions: Streng F., *Die Wirksamkeit strafrechtlicher Sanktionen – Zur Tragfähigkeit der Austauschbarkeitsthese*, in: Lösel F. et al. (éds.), *Kriminologie und wissenschaftsbasierte Kriminalpolitik*, Mönchengladbach, 2007.

7. La probation appliquée aux mineurs

Depuis les années 1920, il existe dans les cantons une justice particulière pour les mineurs de 7 à moins de 18 ans révolus, et depuis 2007 de 10 à moins de 18 ans révolus. Entre 1942 et 2006, le code pénal suisse des adultes comportait des dispositions pénales spéciales pour les mineurs; cependant, les dispositions relatives au patronage, comme était nommée la probation pendant cette période, s'appliquaient également aux mineurs. L'exécution des astreintes au patronage était généralement surveillée par les personnes chargées du travail social dans les juridictions des mineurs (tribunal des mineurs, juges des mineurs; Jugendgericht, Jugendanwaltschaften).

Depuis 2007, un droit pénal des mineurs a été introduit⁵² et l'ancien patronage pour les mineurs a été redéfini, sans le nommer par le terme utilisé dans le cadre du droit pénal des adultes, à savoir celui de probation. Le classique rapport de patronage – une surveillance à distance – a été remplacé par un suivi plus individuel si l'on en croit l'intention des rédacteurs du code pénal. «L'autorité d'exécution désigne une personne qualifiée qui suit le mineur pendant le délai d'épreuve et fait rapport à ladite autorité. Cet accompagnement plus individualisé remplace l'actuel patronage. »⁵³ Ce suivi doit obligatoirement être ordonné premièrement dans les cas d'une libération conditionnelle (art. 29 DPmin) et, deuxièmement, et cela contrairement au droit pénal des adultes, dans les cas d'un jugement assorti d'un sursis à l'exécution d'une peine, c'est-à-dire pour une amende, une prestation personnelle ou une privation de liberté de 30 mois au plus (l'art. 35 DPmin). Le juge pour mineurs peut imposer des règles de conduite⁵⁴.

La probation appliquée aux mineurs est non seulement mal connue pour la période avant 2007, mais également depuis l'introduction du droit pénal des mineurs révisé de 2007. A notre connaissance, elle n'a jamais fait l'objet d'une analyse scientifique et on ne connaît pas de rapport institutionnel sur l'usage fait par les juges des mineurs du patronage avant la révision du code pénal et du suivi tel qu'il est défini dans le nouveau droit pénal des mineurs. Nos

⁵² Loi fédérale régissant la condition pénale des mineurs du 20 juin 2003, entrée en vigueur au 1er janvier 2007. L'abréviation officielle de cette loi est DPmin et pour simplifier, cette loi est communément appelée le droit pénal des mineurs.

⁵³ In: 98.038 Message concernant la modification du code pénal suisse (dispositions générales, entrée en vigueur et application du code pénal) et du code pénal militaire ainsi qu'une loi fédérale régissant la condition pénale des mineurs, daté du 21 septembre 1998, ici page 2063.

⁵⁴ «L'autorité d'exécution peut imposer des règles de conduite au mineur libéré conditionnellement. Ces règles concernent notamment la participation à des activités de loisirs, la réparation du dommage, la fréquentation d'établissements publics, la conduite de véhicules à moteur ou l'abstinence de substances modifiant l'état de conscience.» (art. 29b chiff. 2 DPmin)

connaissances développées ci-après sont celles récoltées en juillet 2013 auprès de quatre juridictions des mineurs⁵⁵.

En Suisse, il y a eu entre 2002 et 2011 une moyenne de 13'500 mineurs jugés, dont 90% ont été sanctionnés avec une peine; à l'encontre des autres 10% de mineurs, les juges ont prononcé une mesure de protection, soit un placement dans une institution éducative ou thérapeutique, voire une mesure d'un autre type. Sur les 90% de peines (2007-2011: en moyenne 14'700), 11% sont prononcées avec une suspension complète. Si l'on appliquait l'art. 29b cité ci-dessus à la lettre, il faudrait suivre annuellement une moyenne de 1100 mineurs avec des peines suspendues, plus les mineurs ayant été libérés conditionnellement (le chiffre précis n'est pas connu, mais il peut être estimé à près de 200 cas annuellement), soit au total 1300 mineurs à suivre. Etant donné qu'un délai d'épreuve peut être d'une durée maximale de 2 ans, cela conduirait à la nécessité de suivre et d'assister, en Suisse, entre 1500 et 2000 mineurs annuellement par les personnes en charge des tâches de probation dans les juridictions des mineurs.

Selon les interlocuteurs interrogés en juillet 2013, la grande majorité des cantons semble avoir mis ces dispositions du droit pénal des mineurs en œuvre de manière plutôt classique. De nouvelles conceptions font encore défaut. La tâche du suivi est généralement réalisée par une personne formée en travail social, exécutée dans la quasi-totalité des cantons sous la direction d'un juge des mineurs. On cherche en même temps à éviter des suivis doubles dans la mesure où un mineur peut être déjà placé sous curatelle pour raisons civiles ou placé dans un foyer où un suivi peut généralement être garanti de manière professionnelle.

Comme dans le cas de la probation des adultes, on peut faire le constat qu'une documentation sur les pratiques des juridictions des mineurs manquent, comme d'ailleurs des analyses sur le travail des personnes en charge du suivi pénal des mineurs. Contrairement aux domaines de probation des adultes où les données manquent, dans le domaine des mineurs, des analyses comparatives de l'efficacité des différentes sanctions et des suivis pourraient être réalisées.

8. Conclusion générale

Nous avons affirmé que la coopération qui s'engageait entre la Slovaquie et la Suisse dans le domaine de la probation était heureuse parce qu'elle

⁵⁵ Il s'agit des autorités judiciaires des mineurs des cantons de ZH, BE, FR et VD.

permettrait un retour sur nos propres pratiques. Notre description a montré que si nous avons en Suisse des lois et des objectifs définis, il reste que les modalités de leur mise en œuvre dans les cantons sont fortement différentes sans que l'on sache si ces différences sont toutes justifiées, plus efficaces et plus justes. L'exercice a aussi permis de mettre le doigt sur le fait que nous n'avons pas encore, en Suisse, une vue d'ensemble sur l'organisation, les activités, les populations assistées et l'impact de la probation. Nous savons peu sur le suivi des mineurs. Il reste d'importantes zones d'ombre, trop d'inconnues, qui appellent un nouvel effort en vue de mieux comprendre modes d'organisation, modalités des pratiques et efficacité des interventions.

Probácia vo Švajčiarsku medzi rizikom recidívy a sociálnou reintegráciou

Luisella De Martini, Probačná služba kantónu Ticino

Abstrakt

Príspevok sa venuje popisu problematiky probácie z pohľadu prevencie recidívy a sociálnej integrácie, venuje sa metódam, evaluačným nástrojom a intervenčným programom - učebným programom, individuálnym projektom sociálnej reintegrácie a terapeutickému programu.

Kľúčové slová:

Probácia. Recidíva. Sociálna integrácia. Intervenčný program.

1. Probácia podľa zákona

Osobitosť Švajčiarska, federalistickej krajiny zloženej z 26 kantónov, z ktorých každý má svoje špecifické kultúrne, lingvistické, administratívne a organizačné charakteristiky, nachádza z hľadiska justície a udeľovania trestov a trestných opatrení svoj zjednocujúci základ v Trestnom zákone (TZ), naproti tomu základ pre rozdielnosť spočíva v jeho 26 zákonoch a pravidlách implementácie.

Čo sa týka probácie, zákon ukladá kantónom povinnosť zriadiť probačnú službu, pričom im plne prenecháva možnosť výberu jeho organizácie vo forme verejnej alebo súkromnej služby (čln. 371 TZ). Je taktiež nutné brať do úvahy novelizáciu všeobecnej časti TZ, ktorá vstúpila do platnosti 1. januára 2007 a ktorá okrem iného novelizovala úlohu probačnej služby. To znamená, že preniesla ťažisko zo služby založenej na podpore a sociálnej pomoci na prevenciu a kontrolu recidívy, tak ako to postulujú článok 93 TZ:

„Probačná služba sa musí snažiť zabráňovať tomu, aby jej zverení klienti páchali nové trestné činy a zároveň podporovať ich sociálnu reintegráciu. Úrad poverený probačným dozorom poskytuje nutnú pomoc priamo alebo v spolupráci s inými špecialistami.“

2. Kontinuálne sprevádzanie

Inou osobitosťou švajčiarskeho systému, zakotvenou v zákone, je pojem kontinuity. Je založená na článku 96 TZ, ktorý nariaďuje sociálne sprevádzanie na požiadanie páchatel'a počas trestného konania a výkonu trestu.

K časovej kontinuite Trestný zákon taktiež pridáva kontinuitu cieľa, keďže čln. 75 postuluje, že cieľom výkonu trestu je *zlepšovať sociálne správanie zadržaného a jeho schopnosť žiť bez páchania trestnej činnosti*. Taktiež pridáva povinnosť samotnému páchatel'ovi *participovať na resocializačných iniciatívach a príprave svojho prepustenia*. Dôraz je pritom kladený na práci, odbornom vzdelávaní, náprave škody, udržiavaní a normalizácii vzťahov s vonkajším svetom a liečbe psychických a behaviorálnych problémov alebo problémov so závislosťou.

Nasledujúca schéma stručne ilustruje ako trest odňatia slobody predstavuje len jednu fázu v procese sociálnej reintegrácie, ktorého výsledok je dosiahnutý len v prípade, ak dôjde k zadefinovaniu individuálneho cieľa výkonu trestu, potenciálu a deficitu páchatel'a a ich následného riešenia. To vo Švajčiarsku viedlo k plánu výkonu sankcií (PVS), nástroju, ktorý je taktiež zakotvený v zákone (čln. 75 číslo 3 TZ).

Netreba pritom zabúdať, že probačný úradník, ako všetci inštitucionálni partneri zaangažovaní v tomto type sprevádzania, musí mať schopnosť pracovať v sieti, pre ktorú je charakteristická *interprofesionálna komunikácia*: od úradov trestného stíhania po súdy, až po UVTOS, zdravotnícku službu a psychiatriu je nutné brať do úvahy špecifický jazyk, uhol pohľadu a očakávania všetkých participujúcich odborníkov, ktoré sú často veľmi odlišné.

3. Definícia a úlohy probácie

Pod pojmom probácia je nutné chápať akýkoľvek výkon sankcií a opatrení v otvorenom režime, ktoré sú udelené páchatel'ovi trestnej činnosti. Dozor, podpora, konzultácie, sprevádzanie ako aj kontrola, sú činnosti organizované

probáciou s cieľom zabezpečiť sociálnu reintegráciu probanta, ako aj garantovať kolektívnu bezpečnosť.

Tak do úloh probácie spadá vyhotovovanie správ a oznamov pre úrady, evaluácia nebezpečenstva, práca orientovaná na trestný čin, organizácia učebných alebo terapeutických programov, liečba závislostí (alkohol – omamné látky – hazardné hry), podpora pri manažmente financií, pomoc pri oddlžovaní, hľadanií ubytovania, podpory pri pracovnej a sociálnej reintegrácii v rámci siete pozitívnych vzťahov (rodina a voľný čas).

4. Metódy a evaluačné nástroje

Téma prevencie recidívy je úzko spojená s evaluáciou nebezpečenstva (risk assessment), tak ako je sociálna integrácia zrkadlovým obrazom intervenčných programov.

4.1 Krátky prehľad základných metód evaluácie nebezpečenstva a ich vývoj

- A) Evaluačné metódy prvej generácie: neštruktúrovaný klinický prístup na základe pohovorov a zbierania informácií, prioritne realizovaný psychiatrami. V prípade rizika recidívy bola uplatnená stredová metóda medzi intuíciou a lekárskou prognózou.

- B) Štatistické stupnice: metódy druhej generácie vyvinuté v 60-tych rokoch a založené na štatistickom základe a pozorované v rámci zadefinovanej skupiny (vzorky). Miera rizika recidívy vyplýva zo série sledovaných premenných hodnôt, ako napr.:

- Psychopatické indície (špecifické črty psychopatickej osobnosti a antisociálne aspekty)

- Zažité alebo uplatňované násilie

- Prvky posilňujúce násilné správanie

- Spúšťacie stimuly (životné udalosti, atď.)

Príklad štatistickej metódy: VRAG (1998 Quinsey) – SORAG (adaptácia pre predpovedanie recidívy páchatel'ov sexuálnej trestnej činnosti)

- C) Štruktúrovaný klinický posudok: metóda tretej generácie, vyvinutá v 90. rokoch minulého storočia a založená na procese a posudku, ktorý berie do úvahy empirické poznatky z oblasti rizika násillia a klinickej evaluácie. Tento nástroj má podobu veľmi prepracovaného dotazníka s časťami pre anamnestické údaje, predošlú trestnú činnosť a zdravotnú anamnézu.

Hodnoty pridelené každej položke sú uvážené a zhrnuté v záverečnom bodovom súčte pre riziko. Príklady týchto nástrojov sú le HCRS-20 (Webster 1997) – SVR-20 – SARA a pre Švajčiarsko Dittmannova stupnica 1999.

- D) V dnešnej dobe používame metódy štvrtej generácie, ktorých základný princíp je založený na myšlienke eliminácie antagonizmu „statický-dynamický“ vo vzťahu k evaluácii, pochopenia myšlienky intervencie, ako aj brania do úvahy rizikových a ochranných faktorov. Základné nástroje založené na týchto princípoch sú LSI-R (Level of service Inventory, Ontario), FOTRES, aplikovaný vo Švajčiarsku najmä v kantóne Zürich v rámci projektu ROS (Risikoorientierte Sanktionenvollzugs – výkon sankcií orientovaný na riziko), Risk Matrix 2000.

Prognostická kapacita niektorých stupníc evaluácie rizika

	Harris a al.2003 č=396 T: 5 rokov	De Vogel a al. 2004 č=122 T:11 rokov	Pham a al. 2005 č=230 T: 3.4 rokov	Dahle 2006 č=307 T: 5 rokov
HCR-20			73 %	69%
VRAG	84%		74%	
PCL-R			67%	69%
SVR-20		83%		

(tabuľka je prevzatá z: Dr. Gérard Niveau – Evaluácia nebezpečenstva a rizika – Harmattan, 2011)

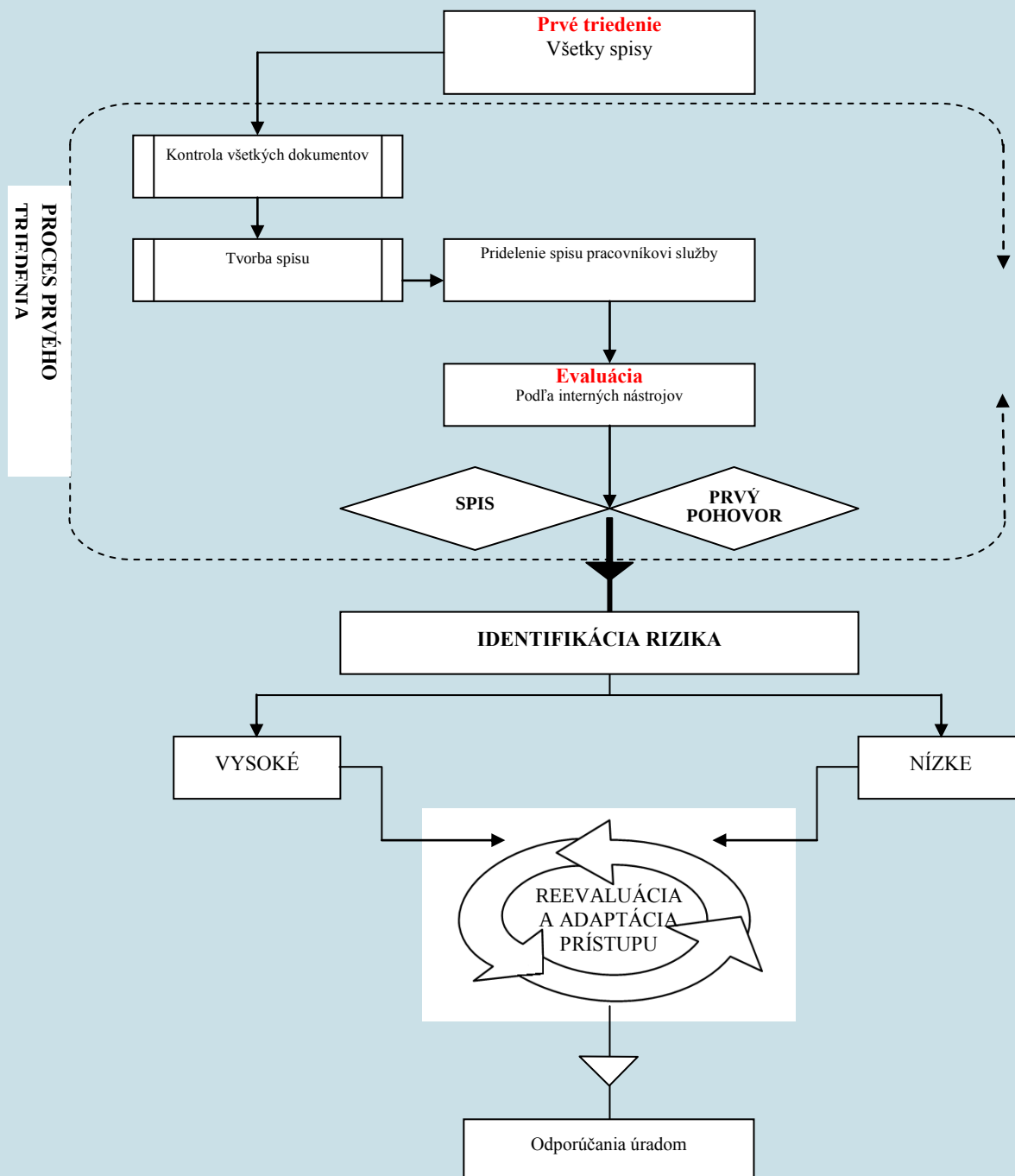
a. Od evaluácie k manažmentu rizika

Aplikovať evaluačnú stupnicu a získať bodový súčet pre určitú úroveň nebezpečenstva nemôže probácii alebo úradu, ktorý má na starosti trestný spis, stačiť, taktiež je nutné definovať ako manažovať a pôsobiť na riziko, ktoré páchatel predstavuje. Na druhej strane si uvedomujeme, že je nemožné, dokonca zbytočné podrobovať tomuto komplexnému, ale aj drahému testu každú osobu s udeleným probačným dozorom. Preto sa *Latinská komisia pre probáciu*, ktorá zjednocuje riaditeľstvá probačných služieb frankofónnych a románskych kantónov Švajčiarska (Ženeva – Vaud – Fribourg – Neuchâtel – Jura – Valais) a italofoonny kantón (Tessin), rozhodla zaviesť systém „**prvého triedenia**“, ktorý korešponduje s procesom evaluácie rizika v rámci každého prípadu po jeho odovzdaní probácii s cieľom stanoviť stupeň alebo intenzitu nebezpečenstva: od najvyššieho cez stredný až po najnižší.

Ďalší hlbší posudok na základe hore uvedených metód je nariadený podľa získaného výsledku, typu spáchaného trestného činu a eventuálne aj danej

patológie jedine pre prípady s vysokým rizikom. Tento proces je zosumarizovaný v nasledujúcej schéme, ktorý zaviedli probačné služby „latinskej“ časti Švajčiarska a ktorý každý kantón nakoniec prispôbil na svoje vlastné požiadavky a každodennú prax. Je nutné poznamenať, že aj navzdory rozdielom, má samotný proces univerzálnu hodnotu.

Hodnotiaca schéma Latinskej komisie pre probáciu

Vypracoval: Vincent Huguenin-Dumittan – Neuchâtel 2012

Ale nezabúdajme, že „triedenie“ je **kontinuálny evaluačný proces**, ktorý berie do úvahy individuálnu situáciu klienta (trestný čin – modus operandi – predošlú trestnú činnosť – zlyhania predošlého sprevádzania a opatrení – závislosť – psychopatológiu – sociálny kontext – zamestnanie – atď.) s dôrazom na rizikové a ochranné faktory. Probačný plán je vypracovaný s klientom z hľadiska cieľov reintegrácie, trvania probačnej doby, typu sankcie, ako aj intervenčných prostriedkov, kádrového manažmentu a stanovených pravidiel a podmienok.

5. Intervenčné programy

Dozor alebo intervencia je podstatou probačného mandátu a nasleduje po evaluácii a definícii probačného plánu. Teraz preto v troch bodoch zosumarizujeme základný systém dozoru, ktorý je vo všeobecnosti aplikovaný probáciou.

5.1 Učebné programy zamerané na prevenciu rizikového správania

Tento typ štruktúrovaných programov je založený na kognitívno-behaviorálnej teórii. Spočíva na princípe, podľa ktorého je na zníženie rizika recidívy nutné vplývať na správanie páchateľa trvalým a dlhodobým spôsobom.

Aby sme to mohli dosiahnuť, je nutné pôsobiť na správanie a brať do úvahy postoj klienta a jeho normatívny referenčný systém.

Vo Švajčiarsku sú tieto programy aplikované najmä v germanofónnej časti, a to hlavne v kantónoch Zürich, Lucern, St. Gallen a Soleure.

Môžu sa zameriavať na:

- *osobu*: príklad KLIPS (Klienten Assessment und Interventions Planungs System – Systém posudku klienta a plánovania intervencie). Obsahuje 5 modulov pre evaluáciu rizika: zber informácií (vo vzťahu k trestnému činu, situácii, vzťahom) – posudok (osobné rizikové faktory, prostredie, zdroje, zmeny) – samoevaluácia – koncepcia prípadu – plán intervencie.
- *trestný čin*: príklad: TAV – TdV – POG (viď prezentáciu kantónu Zürich – Fribourg, nov. 2013) založený na princípe kognitívno-behaviorálneho výcviku a zameraný na zlepšovanie kompetencií sebakontroly, schopnosti manažmentu stresu a agresivity.

Tieto programy sú obzvlášť indikované pre osoby, ktoré porušili pravidlá cestnej premávky, majú problém s alkoholovou alebo drogovou závislosťou, alebo v prípadoch domáceho násilia ako POG (Partnerschaft ohne Gewalt – partnerstvo bez násilia).

- *problém*: príklad TRIAS (Training für Insassen und Ausstretende von Strafanstalten – Výcvik pre väzňov a bývalých väzňov) sa zameriava na sociálne zručnosti páchatel'ov z hľadiska ich prípravy na prepustenie s cieľom sprostredkovať im zručnosti ako riešiť konflikty a problémy, komunikovať v situáciách s emocionálnym napätím, prezentovať sa napr. počas pracovného pohovoru.

5.2 Individuálne projekty sociálnej reintegrácie

Sú založené na metódach aplikovaných sociálnou službou: jednotlivec a kontext sociálnej reintegrácie.

Berú do úvahy individuálnu situáciu páchatel'a, jeho kompetencie a deficity, kontext a cieľovú sociálnu sieť (miesto konečnej reintegrácie), trestný čin a predošlú trestnú činnosť, eventuálne mentálne poruchy, psychopatológiu a závislosti s cieľom definovať rizikové a ochranné faktory. Typ a stupeň rizika definuje intervenciu, rámcové podmienky, pravidlá správania, frekvenciu a intenzitu pohovorov.

Tento typ prístupu je aplikovaný predovšetkým v latinských kantónoch s doplnkom evaluácie rizika.

Hĺbková znalosť spisu je nevyhnutnou podmienkou. Táto znalosť je garantovaná nástrojom „itinerárneho spisu“, ktorý je založený na pravidle aplikovanom v Latinskom konkordáte pre výkon trestu a opatrení pre dospelé osoby. Individuálny spis sa vlastne zakladá od začiatku preventívnej väzby a sleduje páchatel'a počas jeho celého výkonu trestu odňatia slobody až po probačné obdobie a obsahuje všetky súdne výnosy (rozhodnutia – rozsudky – expertízy), základné dokumenty o občianskej a administratívnej situácii, spisy týkajúce sa jeho výkonu trestu (plán výkonu trestu – vzdelávanie – správanie – sankcie – atď.).

Iný nástroj schopný garantovať konzekventné sledovanie je aplikácia princípu kontinuálneho sociálneho sprevádzania: čo znamená, že páchatel' je pod dozorom probácie od jeho preventívneho zadržania alebo najneskôr od jeho nastúpenia do výkonu trestu odňatia slobody alebo iného trestného opatrenia.

5.3 Terapeutické intervencie

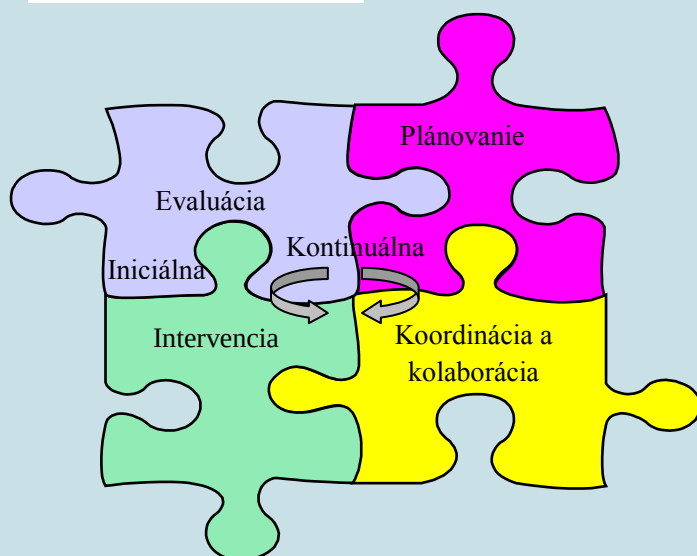
Sú obzvlášť zamerané na páchatel'ov s psychickými patológiami alebo závislých na užívaní omamných látok. Nariadená intervencia je zverená lekárom alebo špecializovaným terapeutom v súlade s probáciou a Úradom pre výkon trestu a opatrení (sudca pre udeľovanie trestu).

Terapeutický dozor je organizovaný na základe tripartitnej zmluvy alebo dohody (ošetrojúci lekár – páchatel' / pacient – probačný úrad) a na základe terapeutického plánu, ktorý umožňuje prenos užitočných informácií pre Úrad výkonu trestu (dozor – kontinuita – vývin – riziková alebo kritická situácia) zo strany lekára mimo rámec lekárskeho tajomstva.

6. Probácia ako proces založený na kontinuite medzi evaluáciou a intervenciou

Desaťročia práce na rôznych postoch v justičnom systéme ma priviedli k princípu, že navzdory rôznym ponukám a možnostiam môže každá intervencia a metóda dosiahnuť a garantovať úlohu zverenú probácii pod podmienkou **evaluácie a konzekventného jednania**. Nič nie je statické, všetko sa mení a modifikuje, čo nie je dnes problematické, sa takým môže stať zajtra, ak sa zmení kontext a naopak, ale v každom prípade musí byť každému klientovi udelený adekvátny dozor. To núti probačnú službu, aby sa zásobila širokou škálou možností pre zrealizovanie tejto úlohy. Ďalej v čoraz komplexnejšom kontexte, kde sa násobia riziká a konzekvencie sú vážne, je úzka spolupráca a komunikácia medzi partnermi justičného systému a výkonu trestu nevyhnutná.

Probácia v skratke

La Probation en Suisse entre risque de récidive et insertion sociale

Luisella De Martini, Ufficio di Patronato del cantone Ticino⁵⁶

1. La Probation selon la loi

La particularité de la Suisse, pays fédéraliste composé de 26 cantons, chacun avec ses spécificités culturelles, linguistiques, administratives et organisationnelles, en matière de justice et d'application des peines et mesures pénales, trouve son fil conducteur commun dans le code pénal (CP) et sa différence dans les 26 lois et règlements d'application.

Quant à la probation, la loi oblige les cantons à mettre sur pied l'assistance de probation, tout en leur laissant le choix de son organisation sous la forme d'un service public ou privé (art. 371 CP).

Il faut encore tenir compte que la révision de la partie générale du CP, entrée en vigueur au premier janvier 2007, a entre autre modifié la mission confiée aux services de probation. En effet, d'un service axé sur le soutien et l'aide social, la révision a mis au centre la prévention et le contrôle de la récidive, comme nous pouvons le lire dans l'article 93 CP ici de suite:

„L'assistance de probation doit préserver les personnes prises en charge de la commission de nouvelles infractions, et favoriser leur intégration sociale. L'autorité chargée de l'assistance de probation apporte l'aide nécessaire directement ou en collaboration avec d'autres spécialistes»

7. La prise en charge continue

Autre particularité du système suisse inscrite dans la loi c'est la notion de continuité, à commencer par l'art. 96 CP qui prévoit une assistance sociale sur demande de la personne détenue durant la procédure pénale et l'exécution de la peine.

A la continuité temporelle, le code pénale ajoute aussi la continuité d'objectif puisque l'art. 75 déclare que le but de l'exécution de la peine est *d'améliorer le comportement social du détenu et son aptitude à vivre sans commettre d'infractions*. Tout en ajoutant aussi l'obligation faite au même détenu de *participer aux efforts de resocialisation et de préparer sa libération*. Le focus étant mis sur le

⁵⁶ Ufficio di Patronato del cantone Ticino, Piazza Molino-Nuovo 15 – CH 6904 Lugano

travail, la formation professionnelle, la réparation du tort, le maintien et la normalisation des relations avec le monde extérieur et le traitement des problèmes psychiques, comportementaux ou des addictions.

En bref, le schéma suivant montre bien comment la privation de la liberté n'est qu'une phase dans un processus au service de l'insertion sociale, dont le résultat est atteint, à la condition de définir l'objectif individuel de l'exécution de la peine, d'identifier le potentiel et les lacunes de la personne détenue et bien sûre de les traiter. Ce qui conduit, en Suisse au plan d'exécution de la sanction (PES), instrument lui aussi obligatoire d'après la loi (art. 75 chiffre 3 CP).

Il n'est pas sans oublier que l'agent de probation, comme tous les partenaires institutionnels impliqués dans ce type de prise en charge doivent avoir la capacité et l'habileté du travail en réseau caractérisé par *l'échange interprofessionnnelle*: des autorités de la poursuite pénale, aux tribunaux, jusqu'aux établissements pénitentiaires, passant par la médecine et la psychiatrie il faut composer avec des langages, optiques, attentes souvent très distantes les unes des autres.

8. Définition et tâches de la probation

Sous le terme probation il faut entendre toute exécution en milieu ouvert de sanctions et mesures prononcées à l'encontre d'un auteur d'infraction. Le suivi, le soutien, le conseil, l'assistance ainsi que le contrôle sont autant d'actions organisées par la probation dans le but d'assurer la réinsertion sociale du probationnaire et dans le but de garantir la sécurité collective.

Ainsi relèvent des tâches de la probation l'élaboration de rapports et de préavis à l'encontre de l'autorité, l'évaluation de la dangerosité, le travail orienté sur le délit, l'organisation de programmes d'apprentissage (Lernprogramme) ou thérapeutiques spécifiques, le traitement des d'addictions (alcool – substances stupéfiants – jeux compulsif), le soutien dans la gestion financière, l'aide au désendettement, la recherche de logement,

le soutien à l'intégration professionnelle et dans un réseau social positif de référence (famille et temps libre).

9. Méthodes et outils d'évaluation

Parler de prévention de la récidive évoque **l'évaluation de la dangerosité** (risk assessment), tout comme l'intégration sociale est spéculaire aux programmes de traitement.

4.1 Nous allons donc donner un bref aperçu des méthodes principales d'évaluation de dangerosité et leur évolution.

- A) Les méthodes d'évaluation de première génération: approche clinique non structurée à partir d'entretiens et recueil d'informations conduits prioritairement par des médecins psychiatres.

Ce qui revenait à appliquer au risque de récidive une méthode intermédiaire entre l'intuition et le pronostic médical.

- B) Les échelles actuarielles: méthodes de deuxième génération développées à partir des années 60, sont fondées sur une prévalence statistique, observées à partir d'une population (échantillon) définie. Le taux de risque résulte d'une série de variables pondérées comme:

- Indice de psychopathie (traits spécifiques de la personnalité psychopathique et aspects antisociaux)
- Violence subie ou exercée
- Éléments renforçateurs des comportements violents
- Stimuli déclencheurs (événements vitaux, etc.)

Exemple de méthode actuarielle: VRAG (1998 Quinsey) – SORAG (adaptation pour la prédiction de la récidive des délinquants sexuels)

- C) Jugements cliniques structurés: méthodes de troisième génération développées dans les années 90, impliquant un processus et un jugement qui tiennent compte des connaissances empiriques dans le domaine du risque de violence et de l'évaluation clinique. Cet instrument se présente sous forme d'un questionnaire très élaboré contenant des items des données anamnestiques, les antécédents pénaux et de maladie. Les valeurs assignées à chaque item sont pondérées et se résument dans un score final de risque. Sont des exemples le HCRS-20 (Webster 1997) – SVR-20 – SARA et, pour la Suisse l'échelle de Dittmann 1999.

- D) Nous en sommes maintenant à la quatrième génération de ces méthodes, dont le principe de base repose sur l'idée de sortir de l'antagonisme statique - dynamique de l'évaluation et comprendre aussi la notion de traitement, et de tenir compte autant des facteurs de risque que des facteurs de protection. Les instruments principaux qui se rattachent à ces principes sont le LSI-R (Level of service Inventory, Ontario), le FOTRES, appliqué en Suisse en particulier dans le canton de Zürich en relation au projet ROS (Risikooriente Sanktionenvollzugs), Risk Matrix 2000.

Capacité de prédiction de quelques échelles d'évaluation du risque

	Harris et al. 2003 n=396 T: 5 ans	De Vogel et al. 2004 n=122 T:11ans	Pham et al. 2005 n=230 T: 3.4 ans	Dahle 2006 n=307 T: 5 ans
HCR-20			73%	69%
VRAG	84%		74%	
PCL-R			67%	69%
SVR-20		83%		

(tableau extrait de: Dr. Gérard Niveau - Evaluation de la dangerosité et du risque - L'Harmattan, 2011)

a. De l'évaluation à la gestion du risque

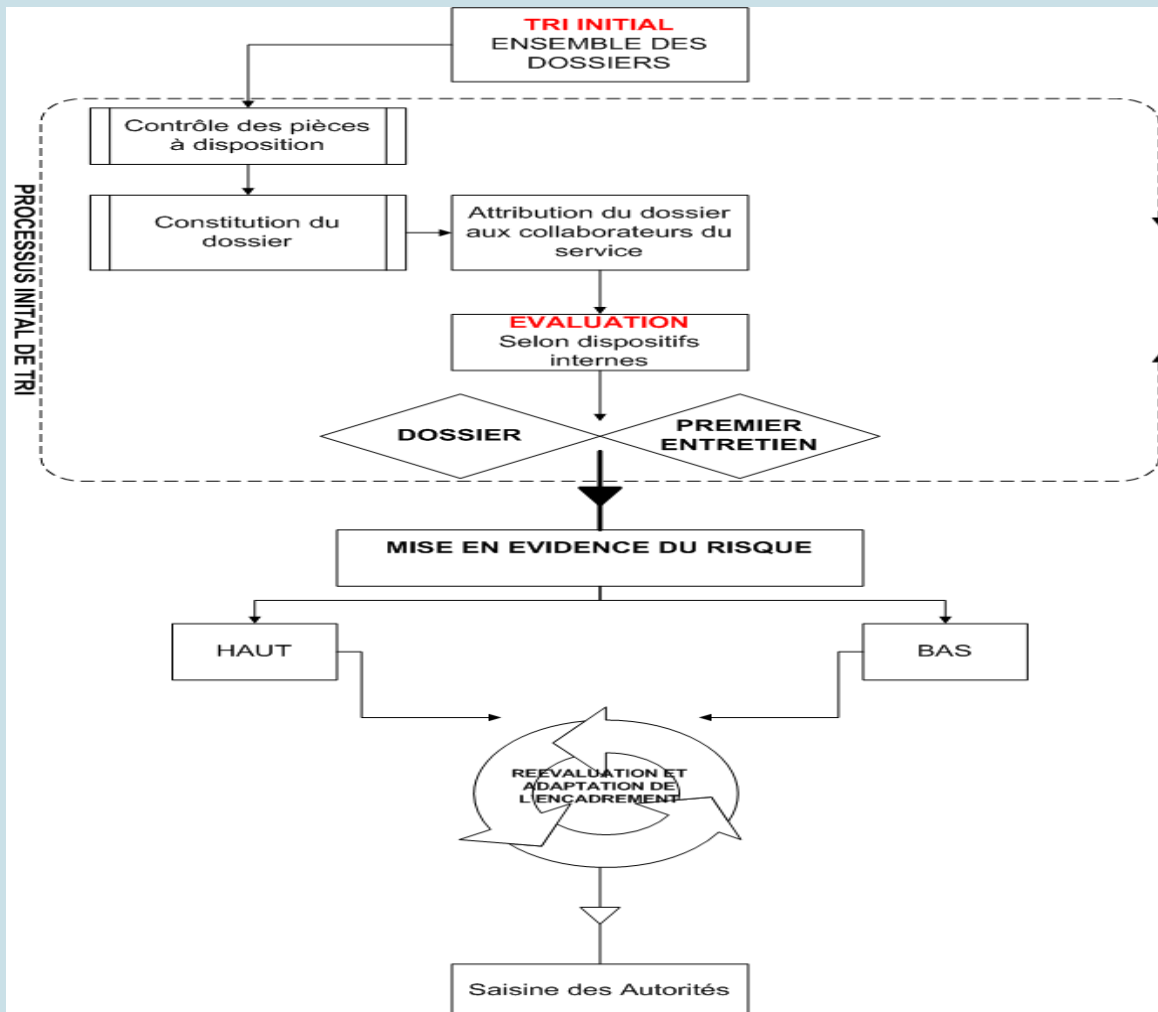
Appliquer une échelle d'évaluation et obtenir un score de dangerosité ne saurait suffire à la Probation ou à l'autorité en charge du dossier pénal, encore faut-il définir comment gérer et traiter le risque que le justiciable représente.

D'autre part nous sommes conscients qu'il est impossible, mais aussi inutile de soumettre à ce genre de test complexes et aussi coûteux toute personne confiée à la Probation. C'est sur ce constat que la *Commission latine de Probation*, qui réunit les directions des services de probation des cantons francophones ou romands de Suisse (Genève - Vaud - Fribourg - Neuchâtel - Jura - Valais) et le canton italophone (Tessin), ont décidé d'introduire un système dit de « **Tri initial** » qui correspond à un processus d'évaluation du risque représenté par chaque mandat dès sa transmission à la Probation, par l'autorité compétente et dans le but de mettre en exergue le degrés ou intensité de dangerosité représenté: de haut à moyen à faible.

Selon le résultat obtenu, uniquement les hauts risques et selon le type de délit et éventuellement de pathologie, un approfondissement ultérieur passant par une des méthodes citées est prévu.

Ce processus se résume dans le schéma suivant que les services de probation de la Suisse latine ont introduit et que chaque canton a adapté finalement à ses propres exigences et à sa pratique quotidienne. Il faut noter que en dépit des différences le processus en lui-même a une valeur universelle.

Schème d'évaluation de la Commission Latine de Probation

(Élaboration: Vincent Huguenin-Dumittan – Neuchâtel 2012)

Mais n'oublions guère que le «Tri» est un **processus d'évaluation en continue**, qui prend en compte la situation individuelle du probationnaire (délit – mode opératoire – antécédents pénaux – échecs de mesures ou suivis précédents – addictions – psychopathologie – contexte social de référence – emploi – etc), mettant en exergue les facteurs de risque et les facteurs de protection.

Un **Plan de Probation** sera élaboré avec la personne intéressée en fonction des objectifs d'insertion à atteindre, de la durée du délai d'épreuve, du type de

sanction, ainsi que des moyens de traitement, la gestion du cadre et les règles et conditions à respecter.

10. Les programmes de traitement

La prise en charge ou traitement est le cœur du mandat de probation et suit l'évaluation et la définition du plan de probation. Nous résumons ici sous trois points les systèmes principaux de prise en charge à disposition et appliqués par la probation en général.

5.1 Programmes éducatifs finalisés à la prévention des comportements à risque

Ce type de programmes structurés sont fondés sur la théorie comportementale et cognitive. Ils reposent sur le principe que pour réduire le risque de récidive il faut modifier le comportement du justiciable de manière stable et à long terme.

Pour y parvenir il faut donc agir au niveau du comportement et tenir compte de l'attitude du probationnaire et de son système normatif de référence.

En Suisse, ces programmes sont surtout appliqués dans la partie alémanique et en particulier par les cantons de Zürich, Lucerne, St. Galle et Soleure.

Ils peuvent être centrés sur:

- la personne: exemple KLIPS (Klienten Assessment und InterventionsPlanungs System). Il comprend 5 modules pour l'évaluation du risque: intake (relatif au délit, situation, rapports) – assessment (facteurs de risque personnel, environnement, ressources, changement) – autoévaluation – conception du cas – Plan d'intervention.
- le délit: exemple: TAV – TdV – POG (voire présentation du canton de Zürich – Fribourg nov. 2013) fondés sur le principe des entraînements cognitivo-comportementaux, ils visent l'amélioration des compétences d'autocontrôle, la capacité de gestion du stress et de l'agressivité.

Ces programmes sont particulièrement indiqués pour les personnes ayant commis des délits liés à la circulation routière, à la consommation d'alcool ou de stupéfiants, ou dans des cas de violence domestique comme le POG (Partnerschaft ohne Gewalt).

- le problème: exemple le TRIAS (Training für Insassen und Asutretende von Strafanstalten), visent les compétences sociales des détenus en vue de leur libération, le but étant d'apprendre à maîtriser les conflits et les problèmes,

savoir communiquer dans des situations de pression émotionnelle, savoir se présenter, par exemple lors d'entretiens d'embauche.

5.2 Projets individuels de réintégration sociale

Sont basés sur les méthodes appliquées en service social: individu et contexte de réinsertion.

Ils prennent en compte la situation individuelle du justiciable, ses compétences et ses lacunes, le contexte et le réseau social de destination (lieu de l'intégration finale), le délit et les antécédents pénaux, troubles mentaux éventuels, psychopathie et addictions dans le but de définir les facteurs de risque et de protection. Le type et le degré de risque définit le traitement, ses conditions cadre, les règles de conduite, la fréquence et intensité des entretiens.

Ce type d'approche est surtout appliquée dans les cantons latins, avec comme complément l'évaluation du risque.

Une connaissance approfondie du dossier est de rigueur. Cette connaissance est garantie par l'instrument du « dossier itinérant » et est fondé sur une règle appliquées dans le Concordat latin sur l'exécution des peines et mesures des adultes. En effet le dossier individuel s'ouvre à partir de la détention préventive et suit le justiciable tout au long de sa détention jusqu'au passage à la Probation et contient tous les actes judiciaires (décisions – jugement – expertise), les documents principaux sur sa situation civile et administrative, les actes en lien avec son exécution de peine (plan d'exécution de la peine – formation – comportement – sanctions – etc.).

Autre instrument capable de garantir un suivi conséquent est l'application du principe de l'assistance sociale continue: ce qui signifie que le justiciable est prise en charge par la Probation déjà à partir de sa détention préventive, ou au plus tard lors de l'entrée en exécution de la peine ou de la mesure pénale.

5.3 Traitements thérapeutiques

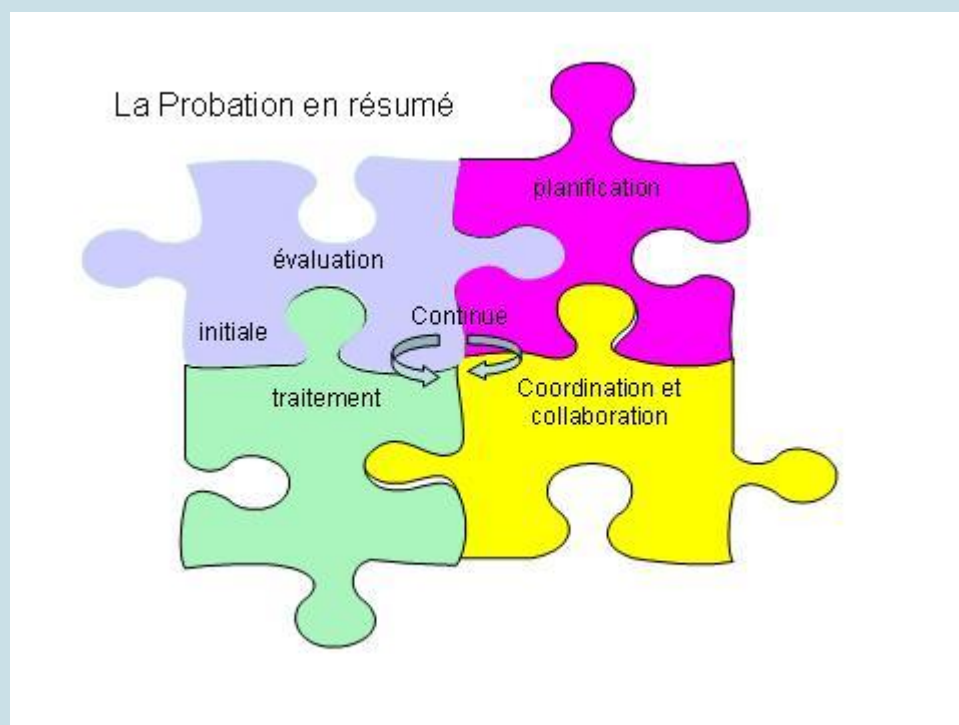
Ils sont destinés particulièrement aux justiciables présentant des pathologies psychiques ou souffrant d'addiction. Le traitement ordonné est confié à des médecins ou des thérapeutes spécialisés en accord avec la Probation et l'Autorité d'exécution de la peine ou de la mesure (juge d'application de la peine).

La prise en charge thérapeutique s'organise sur la base d'un contrat ou d'un accord tripartite (médecin traitant – justiciable/patient – autorité de Probation) et sur la base du plan thérapeutique, permettant la transmission

d'informations utiles à l'Autorité d'exécution (suivi – continuité – évolution – situation de risque et ou de crise) de la part du médecin et en dessus du secret médical.

11. La Probation est en processus fondé sur la continuité entre évaluation et action

En conclusion, mes décennies de travail a différent titre et rôles dans le système de la justice m'amènent à appuyer sur le principe que, en dépit des choix et des possibilités multiples, tout traitement ou méthode peut atteindre et garantir la mission confiée à la Probation, à la condition de savoir **évaluer et agir en conséquence**. Nul est statique tout change et se modifie ce qui n'est pas problématique aujourd'hui il pourrait le devenir demain si le contexte se modifie et inversement, mais surtout à chaque probationnaire doit correspondre une prise en charge adéquate. Ce qui oblige les services de probation de se doter d'une large palette de suivis. De plus, dans un contexte de plus en plus complexe, où les risques se multiplient et les conséquences sont graves, l'étroite collaboration et l'échange entre tous les partenaires qui composent le système de la justice et de l'exécution des peines est indispensable.

KOMPARATÍVNA ŠTÚDIA

Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax

Comparative study of probation and mediation in Switzerland and Slovakia – implication for practise

Martin Lulei, Jozef Záhora, Lucia Kurilovská

Abstrakt

Hlavným cieľom komparatívnej štúdie probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku je identifikácia návrhov zmien v slovenskej praxi v oblasti probácie a mediácie v trestných veciach. Súčasťou návrhov zmien je i potenciálny prenos efektívnych a inovatívnych prvkov z probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a ich aplikácia v slovenských podmienkach.

Abstract

The main goal of Comparative study of probation and mediation in Switzerland and Slovakia is to identify suggestions of changes in Slovakian practise in the area of probation and mediation in criminal procedure. Potential transmission of innovative knowledge from probation and mediation in Switzerland and its application in Slovakian conditions is also a part of these suggestions of changes.

Úvod

časového hľadiska je v súčasnosti výkon probácie a mediácie v trestných veciach

na Slovensku za prvou dekadou existencie. Vzhľadom na aktuálne trendy trestných politík, ktoré kladú dôraz na alternatívne sankcie a opatrenia (z angl. alternative sanctions and measures), je obom týmto inštitútom venovaná mimoriadna pozornosť vedy a praxe. Nielen v našich podmienkach existujú dva základné východiskové argumenty, a to podiel recidivistov na celkovej kriminalite⁵⁷ a finančné náklady potrebné na prevádzku väzenských zariadení.

Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax, je výsledkom implementácie projektu, ktorý

⁵⁷ Na Slovensku je približne 30% až 45 % páchatel'ov jednotlivých druhov kriminality z cieľovej skupiny nezamestnaných a recidivistov (RVPK, 2012, s. 5).

bol súčasťou programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce⁵⁸. Ambíciou štúdie je identifikácia návrhov zmien v slovenskej praxi v oblasti probácie a mediácie v trestných veciach⁵⁹, pričom súčasťou návrhov zmien je i potenciálny prenos efektívnych a inovatívnych prvkov z probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a ich aplikácia v slovenských podmienkach. Obsahová štruktúra štúdie je rozdelená do troch kapitol. Identifikáciu základných ukazovateľov súčasného stavu probačnej a mediačnej činnosti v SR (kapitola 1), Merné jednotky komparatívnej štúdie vo vzťahu k trestnej politike a probačnej a mediačnej činnosti vo vybraných štátoch EÚ (kapitola 2) a Výstupy komparatívnej štúdie a možnosti transpozície vybraných prvkov do systému probačnej a mediačnej praxe v SR (kapitola 3). V súčasnosti je k dispozícii množstvo komparatívnych štúdií, ktoré sa orientujú na rôzne merné jednotky v rámci probácie a mediácie v trestných veciach, a to nielen v štátoch Európskej únie (napr. Durnescu, Kalmthout a Derks vo svojich publikáciách od roku 2002 zameraných na probáciu v Európe a i.). Zároveň boli a sú v rámci predmetnej oblasti v implementácii rôzne nadnárodné vedecké projekty napr. Developing Offender Management in Corrections in Europe (DOMICE), Offender Supervision in Europe (OSE) a i.

Oblasť záujmu komparatívnej štúdie je súčasťou trestnej politiky, v rámci ktorej sa pertraktuje i pojem výskumom riadená prax. Na trestnú politiku sú vynakladané nemalé finančné prostriedky, a to ako na národných úrovniach (štátne rozpočty), tak i na nadnárodnej báze (napr. EÚ, RE a i.). Pojem trestná politika sa pertraktuje v rôznych národných stratégiách, programoch politických strán, v programových vyhláseniach vlád atď. Niektorí autori dokonca uvádzajú, že trestná politika sa stáva predmetom politického súperenia (Soľaníková, 2011), iní sa vyjadrujú i k tzv. populistckej trestnej politike (Rodriguez, 2012). Trestnú politiku možno v užšom poňatí charakterizovať ako súbor noriem a zvyklostí týkajúcich sa trestného zákonodarstva a orgánov činných v trestnom konaní. V širšom poňatí sa vzťahuje k politickému systému a to v takej miere, v akej politické rozhodnutia ovplyvňujú trestnú činnosť alebo iné javy pre spoločnosť nepriaznivé (Matoušek, 2003, s. 243). Otázne však je, či je vhodné trestnú politiku definovať ako „súbor noriem a zvyklostí“, pretože súbor noriem môže byť výsledkom trestnej politiky, alebo trestná politika môže byť spojená s ich dodržiavaním, uplatňovaním príp. prekonávaním (ale nie byť s nimi

⁵⁸ Projekt č. PP-2012-003 Výchovné a preventívne programy v sociálnej práci v trestnej justícii. V rámci tohto projektu sa dňa 17. júna 2013 uskutočnila medzinárodná odborná konferencia „Aplikácia probačných programov v praxi“ a počas jeho implementácie boli realizované pracovné stretnutia expertov zo Slovenska a Švajčiarska.

⁵⁹ Komparatívna štúdia sa orientuje na mediáciu ako parciálnu časť pôsobnosti probačných služieb, čiže na mediáciu v trestných veciach medzi obeťou a páchateľom.

totožná). Iná skupina českých autorov (Kuchta, Válková a kol. 2005, s. 9) vymedzujú trestnú politiku ako „oblasť politiky špeciálne zameranej na kontrolu kriminality a ju sprevádzajúcich alebo inak s ňou súvisiacich sociálno patologických javov“. Termín výskumom riadená prax - VRP (z angl. evidence based practice) sa nevyužíva iba v trestnej politike. V niektorých publikáciách je nesprávne spojený (bohužiaľ aj v odbornej literatúre) s nepresným prekladom „praxe založenej na dôkazoch“. Americkí autori Meghan a Enver (2009, s. 11) vo svojej publikácii týkajúcej sa implementácie VRP v oblasti trestnej justície zdôrazňujú, že VRP je objektívne, vyvážené a zodpovedné využívanie súčasného výskumu a najlepších dostupných výskumných dát a zistení k realizácii politiky a praktických rozhodnutí, ktoré zvyšujú úroveň kvality týchto opatrení pre jeho užívateľa. V kontexte trestnej justície včleňujú do obsahu pojmu „užívateľ“ predovšetkým páchatel'ov trestnej činnosti, obeť a komunitu.

Vzhľadom na obmedzené časové obdobie realizácie projektu je štúdia pilotná a nekladie si za cieľ vyčerpať všetky inovatívne prvky⁶⁰. Metodologicky má komplementárny charakter (kvalitatívny a kvantitatívny) a je koncipovaná na základe charakteristík a postupov komparatívnych štúdií definovaných autormi Mills, van de Bunt a Bruijn v publikácii z roku 2006⁶¹. Autori nie sú zástancami nekritického prenosu poznatkov z iných systémov bez rešpektovania národných špecifik, štúdia preto reaguje citlivo na vyabstrahované oblasti zo Švajčiarska, ktoré vnímajú autori ako impulz pre rozvoj probácie a mediácie v trestných veciach na Slovensku.

1 Identifikácia základných ukazovateľov súčasného stavu probačnej a mediačnej činnosti v SR

(Lucia Kurilovská)

V tejto kapitole sa zameriavame predovšetkým na legislatívne charakteristiky súčasného stavu probácie a mediácie v kontexte SR (právna úprava, ochranný a probačný dohľad, výkon alternatívnych sankcií a opatrení, aktuálne informácie o probačných a mediačných úradoch a pod.)

⁶⁰ Súčasťou zborníka sú príspevky švajčiarskych expertov, ktoré sa detailne zameriavajú na výkon probácie vo Švajčiarsku.

⁶¹ MILLS, M. – van de BUNT, G. – de BRUIJN, J. 2006. Comparative Research Persistent Problems and Promising Solutions. In: International Sociology Vol 21(5): s. 619–631.

Súčasný stav - zákonná úprava v Slovenskej republike

Legislatívna úprava probácie a mediácie, ktorá určuje rámec činnosti probačných a mediačných úradníkov na okresných súdoch v Slovenskej republike pozostáva z nasledujúcich právnych predpisov ⁶²:

- 1.) zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch,
- 2.) zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch,
- 3.) zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon,
- 4.) zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok,
- 5.) zákon č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe.

V roku 2003 bola jednou z priorít Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky príprava zákona o probačných a mediačných úradníkoch. Prijatie tohto zákona predpokladalo aj uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 1328 z 11. decembra 2002 zaradené k prioritným úlohám vlády Slovenskej republiky. Prioritné úlohy vlády vyplývali z pravidelnej správy Európskej komisie o pripravenosti Slovenskej republiky na členstvo v Európskej únii z 9. októbra 2002.

Na účely zákona č. 550/2003 Z. z. vykonávajú probační a mediační úradníci, ktorí sú v štátnozamestnaneckom pomere a ich služobným úradom je okresný súd úkony probácie a mediácie v trestných veciach. Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch ustanovil v § 2, že probační a mediační úradníci sú podobne ako vyšší súdni úradníci a súdni tajomníci, súdnymi úradníkmi.

Metodicky a koncepčne riadi výkon probácie a mediácie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Aktuálne Ministerstvo spravodlivosti SR zriadilo osobitný referát pre probáciu a mediáciu, ktorý zamestnáva na tento účel jedného zamestnanca. Tento zamestnanec podlieha priamo generálnemu riaditeľovi Sekcie trestného práva Ministerstva spravodlivosti SR. Poradným orgánom ministra je Rada pre probáciu a mediáciu zriadená osobitným štatútom zo dňa 9. marca 2012. Podľa aktuálnych informácií z Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky sa Rada pre probáciu a mediáciu stále kreuje. Rada pre probáciu a mediáciu má byť v súlade so Štatútom zložená zo

⁶² Okrem týchto právnych predpisov tiež napr. Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce, Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby, Zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii, Vyhláška MS SR č. 543/2005 o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy, Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, Rozkaz GR ZVJS č. 60 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže a i.

sudcov, prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, zástupcov orgánov štátnej správy a odborníkov z teórie a praxe.

Zákon o probačných a mediačných úradníkoch (ZoPMÚ) uvádza v § 5 ods. 1 a 2 predpoklady na výkon funkcie probačného a mediačného úradníka. V odseku 1 sa uvádza, že za probačného a mediačného úradníka môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky (teda nie cudzí štátny príslušník), ktorý spĺňa predpoklady zákona č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe⁶³ a získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou⁶⁴.

Zákon v §5 ods. 2 ustanovuje, že probačný a mediačný úradník je povinný zúčastňovať sa na odbornej príprave. Spôsob a formu prípravy ustanovuje zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch. Napriek tomu, že vzdelávanie a odborná príprava je organizovaná Justičnou akadémiou, v súčasnosti absentuje kontinuálny systém vzdelávania probačných a mediačných úradníkov, ktorý by zaručil, že probáciu a mediáciu bude vykonávať od začiatku pôsobenia na svojej pracovnej pozícii vyškolený probačný a mediačný úradník. Sústreďenia sú zamerané rôzne napr. na prednášky o aktuálnych trendoch probácie a mediácie a trestného práva v Slovenskej republike a v Európskej únii a na zdokonaľovanie metód a techník sociálnej práce s danou cieľovou skupinou. S ohľadom na hodnotenia probačných a mediačných úradníkov sa tieto sústreďenia javia ako nedostatočné, nakoľko sa konajú nesystémovo a s obmedzenou frekvenciou. Zároveň absentuje právna úprava, ktorá by bola zameraná na vstupné vzdelávanie probačných a mediačných úradníkov. Ako nevyhnutnú možno identifikovať predovšetkým potrebu týkajúcu sa vzdelávania v oblasti mediácie v trestných veciach medzi obeťou a páchateľom a špecifických metód (nielen sociálnej práce) zameraných na prácu s klientom. Napr. v podmienkach SR mediáciu a probáciu vykonávajú probační a mediační úradníci, ktorí síce majú vysokoškolské vzdelanie, ale neboli na túto činnosť adekvátne pripravení nielen vstupným, ale i ďalším vzdelávaním.

Nápad činnosti - obsah činnosti probačného a mediačného úradníka

Probačné činnosti, t.j. činnosti, ktoré vykonáva v rámci náplne svojej práce probačný a mediačný úradník sú vymenované v § 3 ods. 1 a 2 ZoPMÚ.

⁶³ § 5 ods. 1 písm. a) ZoPMÚ.

⁶⁴ § 5 ods. 1 písm. b) ZoPMÚ.

Probačný a mediačný úradník napomáha počas výkonu svojej práce tomu, „aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením.“⁶⁵

Ide konkrétne o tieto činnosti:

- 1) obstarávanie podkladov týkajúcich sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,
- 2) utváranie podmienok na rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru,
- 3) uskutočňovanie úkonov na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom, alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,
- 4) vykonávanie dohľadu nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrola výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,
- 5) uskutočňovanie ďalších úkonov pri výkone probácie a mediácie v trestnom konaní.⁶⁶

Probačný a mediačný úradník uskutočňuje v rámci svojej pôsobnosti úkony na základe rozvrhu práce a vždy na základe písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Vo vhodných prípadoch v oblasti mediácie úkony uskutoční aj bez takého pokynu, najmä na základe podnetu poškodeného alebo obvineného, pričom o tom probačný a mediačný úradník bez zbytočného odkladu písomne informuje príslušný orgán činný v trestnom konaní. Na vykonanie mediácie je potrebný písomný súhlas predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.

Ochranný a probačný dohľad

Probácia zahŕňa v sebe najmä probačný dohľad nad uloženými alternatívnymi druhmi trestov, prípadne nad kontrolou výkonu povinností a obmedzení. Pojem probačný dohľad sa terminologicky ustálil, no v zákonnej podobe ho nájdeme vo forme pojmu „ochranný dohľad“. Dohľad prebieha zväčša formou konzultácií s obvineným. Pokiaľ osoba, ktorej bol uložený ochranný dohľad nevyhľadá probačného a mediačného úradníka sama, je nutné ju písomne pozvať. Probačný a mediačný úradník sa na prvé stretnutie dôkladne pripraví, t.j. preštuduje si poverenie od súdu, rozsudok, výpis z registra

⁶⁵ § 3 ods. 1 ZoPMÚ.

⁶⁶ §3 ods. 1 písm. a)-e) ZoPMÚ.

trestov, prípadne rozhodnutia súdu v predchádzajúcej trestnej činnosti, správy o výkonoch predchádzajúcich alternatívnych druhov trestu a pod.

Na prvom stretnutí probačný a mediačný úradník odsúdeného poučí o podmienkach probačného dohľadu a dá mu podpísať poučenie, v ktorom sa nachádza zhrnutie podmienok dohľadu. Rovnopis si ponecháva tak probačný a mediačný úradník ako i obvinený, aby mal pri sebe neustále zhrnutie informácií o probačnom dohľade.⁶⁷ Nutné je, aby pracovník volil slová, ktorým bude obvinený rozumieť, t.j. nepoužíval vždy príliš odborné výrazy a dal obvinenému možnosť spýtať sa na prípadné nejasnosti. Obvinený si musí byť po prvom kontakte vedomý svojich povinností a obmedzení a rovnako i sankcií za ich prípadné nedodržanie a porušenie.

Povinnosti osoby, ktorej je uložený ochranný dohľad:

- osoba je povinná oznamovať orgánu vykonávajúcemu ochranný dohľad potrebné údaje o spôsobe a zdrojoch svojej obživy a na jeho žiadosť tieto preukazovať,
- osobne sa hlásiť tomuto orgánu v lehotách, ktoré určí súd,
- vopred oznamovať tomuto orgánu vzdialenie sa z miesta pobytu,
- podriaďiť sa starostlivosti pracovníka sociálnej prevencie.

Osobe môžu byť uložené i ďalšie obmedzenia a povinnosti a to:

- nenavštevovať určité miesta, miestnosti a zhromaždenia,
- zdržiavať sa v prikázanom mieste alebo obvode a nevzdďaľovať sa z neho bez súhlasu orgánu vykonávajúceho ochranný dohľad.

Ochranný dohľad súd ukladá najmenej na jeden a najviac na tri roky. Pokiaľ súd uzná za vhodné, môže počas výkonu ochranného dohľadu uložené povinnosti a obmedzenia meniť alebo odvolávať.

Oprávneným probačným a mediačným úradníkom na výkon ochranného dohľadu je probačný a mediačný úradník okresného súdu, v ktorého obvode je miesto pobytu osoby, ktorej bol ochranný dohľad uložený a to v rozsahu určenom súdom.

Probačný a mediačný úradník musí pri výkone svojej právomoci dbať na to, aby sa do práv odsúdeného zasahovalo len v miere nevyhnutne potrebnej na dosiahnutie účelu, ktorý má ochranný dohľad splniť.

V prípade ak bol páchateľovi uložený nepodmienečný trest odňatia slobody, s výkonom probačného dohľadu sa začne po skončení výkonu tohto trestu. Pokiaľ bol páchateľovi zo zákonného dôvodu odložený predsedom senátu výkon trestu odňatia slobody na čas dlhší ako tri mesiace, predseda senátu zároveň rozhodne o tom, či sa má s výkonom ochranného dohľadu začať pred

⁶⁷ ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s.75.

nástupom na výkon trestu odňatia slobody. Rovnako je tomu i keď výkon trestu odňatia slobody predseda senátu preruší na čas dlhší ako tri mesiace.

Zákon umožňuje súdu, aby od uloženého ochranného dohľadu upustil a to v prípade, ak pominuli okolnosti, ktoré súd viedli k jeho uloženiu u páchatel'a, ktorému súd uložil nepodmienečný trest odňatia slobody za úmyselný trestný čin s prihliadnutím na jeho doterajší spôsob života, na prostredie v ktorom žije a na povahu spáchanej trestnej činnosti.

Návrh na upustenie od ochranného dohľadu môže podať prokurátor alebo riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody, kde sa na odsúdenom s uloženým ochranným dohľadom naposledy vykonával trest odňatia slobody.

Ochranný dohľad zaniká uplynutím času, na ktorý bol súdom uložený, prípadne keď súd prepustí osobu z výkonu ochranného dohľadu. Návrh na prepustenie môže podať tak probačný a mediačný úradník, ktorý dohľad vykonáva, ako i prokurátor alebo osoba, ktorej bol ochranný dohľad uložený, no len po uplynutí polovice času, na ktorý bol ochranný dohľad uložený (najskôr po uplynutí jedného roka výkonu ochranného dohľadu). Proti uzneseniu, ktorým sa rozhoduje o uložení ochranného dohľadu, o upustení od jeho výkonu alebo o prepustení z jeho výkonu je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.

Probačný a mediačný úradník by mal počas výkonu probačného dohľadu viesť odsúdeného k vedeniu riadneho života, plniť pokyny súdu smerujúce k výkonu probačného dohľadu, aktualizovať tzv. probačný plán, t.j. s prihliadnutím na výsledky a záznamy zo stretnutí s odsúdeným informovať súd o závažných skutočnostiach (porušeníach, opakovaných porušeníach podmienok dohľadu), ktoré by mohli viesť k zmene povinností a obmedzení, prípadne k návratu odsúdeného do výkonu trestu a pod.

Súd by mal určiť v akých intervaloch probačný a mediačný úradník spracuje správy o dodržovaní podmienok ochranného dohľadu, povinností a obmedzení. Z praxe sa odporúča aby tieto intervaly neboli dlhšie ako šesť mesiacov. Tieto správy, ako i prístup probačného a mediačného úradníka môžu viesť k zníženiu rizika recidívy páchatel'a a spôsobenia ďalšej ujmy alebo prípadných škôd.

Probačný dohľad je vhodným prostriedkom nahradenia väzby, ako aj v rámci podmiennečného upustenia od potrestania, ďalej nad podmiennečne odsúdeným páchatel'om, vhodný je i dohľad nad podmiennečne prepusteným páchatel'om z výkonu trestu odňatia slobody. V týchto prípadoch je odsúdený vhodne zvolenými povinnosťami a obmedzeniami kontrolovaný, vedení k návratu do bežného života, má kontakt s osobou, ktorá mu môže odporučiť spôsob

hľadania práce, či ubytovania a pod., t.j. dohľad probačného a mediačného úradníka je faktorom, ktorý eliminuje návrat k páchaniu trestnej činnosti.

Trest povinnej práce

Výkon trestu povinnej práce upravuje zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení (ďalej len ZoVTPP). Trest povinnej práce je alternatívnym trestom k trestu odňatia slobody. Umožňuje páchatel'ovi menej závažnej trestnej činnosti odčiniť spáchaný skutok na základe vlastnej prospešnej aktivity.

V rámci trestu povinnej práce je odsúdený povinný v rozsahu určenom súdom vykonať práce v prospech štátu, vyššieho územného celku, obce alebo inej právnickej osoby.⁶⁸

Odsúdený trest povinnej práce vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má bydlisko. Mimo obvodu tohto súdu sa trest vykonáva len so súhlasom odsúdeného.⁶⁹ Trest povinnej práce je povinný odsúdený vykonať osobne a vo svojom voľnom čase bez nároku na odmenu. Prácu vykonáva tak, aby odpracoval najmenej dvadsať hodín za kalendárny mesiac.⁷⁰ Výkon trestu povinnej práce nariad'uje predseda senátu. Rovnopis vykonateľného rozhodnutia zašle okresnému súdu, v ktorého obvode sa má trest odsúdeným vykonať. Predseda senátu tohto súdu zašle v lehote do siedmych dní od doručenia výzvy odsúdeného, aby sa dostavil k probačnému a mediačnému úradníkovi na prejednanie podmienok výkonu trestu.

Keď sa odsúdený dostaví na stretnutie, probačný a mediačný úradník s ním prejedná podmienky výkonu trestu povinnej práce a o prejednaní podmienok bezodkladne informuje písomne predsedu senátu. Na základe tejto písomnej informácie predseda senátu bezodkladne rozhodne o druhu a mieste výkonu trestu povinnej práce a nariadi jeho výkon.

V prípade ak sa odsúdený bez predchádzajúceho ospravedlnenia nedostavil pred probačného a mediačného úradníka a neboli s ním prejednané

⁶⁸ Bližšie pozri § 2 ods. 1 ZoVTPP. Zákon v tomto odseku určuje, že právnická osoba sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, telesnej kultúry, ochranou pred požiarmi, sociálnou pomocou, ochranou zvierat, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely zisku.

⁶⁹ § 2 ods. 2 ZoVTPP.

⁷⁰ § 3 a 4 ZoVTPP.

podmienky, predseda senátu nariadi výkon trestu povinnej práce aj bez predchádzajúceho prejednávania podmienok.⁷¹

Evidenciu prác vhodných pre odsúdených vedie probačný a mediačný úradník. Práve on sprostredkúva prácu odsúdenému u poskytovateľa práce. Písomnú dohodu o zabezpečení práce však s poskytovateľom práce uzatvára okresný súd a táto dohoda obsahuje:

- 1) druh, rozsah a miesto výkonu práce,
- 2) záväzok poskytovateľa práce, že v prípade neúčasti odsúdeného na vykonávaní práce alebo nedodržanie dohodnutého rozsahu práce bezodkladne oznámi probačnému a mediačnému úradníkovi,
- 3) záväzok poskytovateľa práce, že probačnému a mediačnému úradníkovi umožní bezodkladne výkon kontroly plnenia tejto dohody a kontrolu výkonu práce odsúdeným,
- 4) záväzok poskytovateľa práce, že probačnému a mediačnému úradníkovi bezodkladne oznámi začatie a ukončenie vykonávania dohodnutej práce.⁷²

S ohľadom na voľné pracovné miesta najmenej jedenkrát za kalendárny mesiac Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny na účely výkonu trestu povinnej práce informuje okresný súd, v obvode ktorého má sídlo, o ponuke voľných pracovných miest u realizátorov aktivačnej činnosti, ktoré nie je možné obsadiť uchádzačmi o zamestnanie.⁷³

Výkon trestu povinnej práce je samozrejme zo zákonom stanovených dôvodov možné i prerušiť alebo odložiť. Dôvodom môže byť nepriaznivý zdravotný stav odsúdeného potvrdený zaslanou lekárskou správou nie starší ako tridsať dní. V odôvodnenom prípade môže predseda senátu preradiť takéhoto odsúdeného na iný vhodnejší typ práce.⁷⁴

Rovnako sa výkon trestu povinnej práce preruší alebo odloží u tehotnej ženy alebo matky novonarodeného dieťaťa a to na jeden rok po pôrode. Podobne je tomu aj u odsúdeného, ktorý je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v inej veci a to len na nevyhnutnú dobu.⁷⁵

Zákon o treste povinnej práce stále obsahuje i neaktuálne ustanovenie, podľa ktorého predseda senátu preruší alebo odloží výkon trestu povinnej práce i vtedy, keď je odsúdený povolaný na výkon povinnej vojenskej služby alebo inej služby namiesto povinnej vojenskej služby.⁷⁶ Nakoľko v Slovenskej

⁷¹ K tomu porovnaj § 3 ods. 1. -4. ZoVTPP.

⁷² § 4 ods. 2 písm. a)- d) ZoVTPP.

⁷³ § 3 ZoVTPP.

⁷⁴ § 5 ods. 1 ZoVTPP.

⁷⁵ § 5 ods. 2 ZoVTPP.

⁷⁶ K tomu pozri § 6 ods. 1 ZoVTPP.

republike bola branná povinnosť zrušená, ustanovenie by malo byť v zákone novelou zrušené.

V prípade ak má odsúdený povolený oprávnený pobyt v cudzine alebo existuje iný závažný dôvod, predseda senátu preruší výkon trestu povinnej práce na nevyhnutnú dobu alebo odloží najviac na dobu troch mesiacov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol tento trest uložený.⁷⁷

„Do doby, v ktorej sa má vykonať trest povinnej práce sa nezapočítava doba, počas ktorej bol trest povinnej práce odložený, alebo prerušený.“⁷⁸ Predseda senátu môže samozrejme odklad alebo prerušenie výkonu trestu povinnej práce odvolať a to vtedy, ak pominuli dôvody vedúce k dokladu alebo k prerušeniu.⁷⁹

Proti rozhodnutiu o odklade alebo prerušení zákon umožňuje podať sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.⁸⁰

Predseda senátu môže od výkonu celého trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku i upustiť v dôsledku trvalej pracovnej neschopnosti odsúdeného. Tá sa preukazuje na základe lekárskej správy nie staršej ako tridsať dní. V zákone sa ďalej uvádza, že takýto zdravotný stav si odsúdený „úmyselne neprivodil“ a je trvale práceneschopný alebo invalidný. Rovnako predseda senátu upustí od výkonu trestu povinnej práce, ak tento nebol bez zavinenia odsúdeného nariadený do piatich rokov od právoplatnosti rozhodnutia. I proti týmto rozhodnutiam je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.⁸¹

V prípade ak odsúdený nevedie riadny život v čase výkonu trestu povinnej práce, nedodržiava uložené obmedzenia a povinnosti, zavinené nevykonávanie práce v určenom rozsahu, probačný a mediačný úradník podá predsedovi senátu návrh na premenu trestu povinnej práce na trest odňatia slobody na verejnom zasadnutí. Predseda súdu môže rozhodnúť o premene trestu i bez návrhu, opäť na verejnom zasadnutí. Ak predseda senátu rozhodne, že nie je dôvod na premenu trestu, môže rozhodnúť o novom mieste alebo druhu výkonu trestu povinnej práce.⁸²

Výkon trestu povinnej práce končí bezodkladným písomným oznámením poskytovateľa práce probačnému a mediačnému úradníkovi. Ten následne do tridsiatich dní od doručenia oznámenia vypracuje pre predsedu senátu písomnú správu o priebehu výkonu trestu.

⁷⁷ § 5 ods. 3 ZoVTPP.

⁷⁸ § 5 ods. 5 ZoVTPP.

⁷⁹ § 5 ods. 4 ZoVTPP.

⁸⁰ § 5 ods. 6 ZoVTPP.

⁸¹ K tomu bližšie pozri § 7 ods. 1- 3 ZoVTPP:

⁸² K tomu bližšie pozri § 8 ods. 1- 4 ZoVTPP.

Trest domáceho väzenia

Podľa §32 TZ je možné páchateľovi uložiť i trest domáceho väzenia. Osobitnú úpravu tohto trestu obsahuje § 53 TZ. Trest domáceho väzenia môže súd uložiť páchateľovi prečinu a to až na jeden rok.⁸³

V odseku 2 sa uvádza, že „odsúdený po dobu výkonu trestu domáceho väzenia je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydli vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená“.

Po dobu výkonu trestu domáceho väzenia môže odsúdený opustiť svoje obydlie len po predchádzajúcom súhlase probačného a mediačného úradníka alebo orgánu, ktorý spravuje technickú kontrolu nad odsúdeným, a len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas. Tento čas sa započítava do výkonu trestu.⁸⁴

Zdržiavanie sa v obydli je špecifikované presnou adresou obydlia a vymedzením priestorov obydlia ako byt, a prináležiacich priestorov ako balkón, dom a prináležiaci priestor záhrada a pod. Pod vedením riadneho života zákon myslí nielen nepokračovanie v trestnej činnosti, ale aj dodržiavanie všetkých obmedzení, ktoré trest domáceho väzenia v sebe obsahuje. Odsúdený je povinný zdržiavať sa vo vymedzených priestoroch v ustanovenom čase a má povolené opustiť obydlie iba v prípade, ak to súd uzná za vhodné. Typické situácie sú napr. opustenie obydlia na ustanovený pracovný čas plus čas dopravy do a z práce, opustenie obydlia kvôli vyzdvihnutiu detí zo škôlky či školy, opustenie obydlia za účelom návštevy lekára, nákupu potravín atď. V prípade ak odsúdený neplní povinnosti, súd trest premení na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že dva dni nevykonaného trestu sa rovnajú jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody, a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu.⁸⁵

V súčasnosti nie je možné v priestore Slovenskej republiky kontrolovať odsúdeného, ktorému bol uložený trest domáceho väzenia pomocou technického zariadenia. Kontrolu vykonáva probačný a mediačný úradník námatkovo, bez predchádzajúceho ohlásenia, často mimo svojho pracovného času. Zavedenie elektronického monitorovania, ktoré sa plánuje financovať

⁸³ §53 ods. 1 TZ.

⁸⁴ §53 ods. 3 TZ.

⁸⁵ §53 ods. 4 TZ.

z eurofondov bude podľa vyjadrenia ministra spravodlivosti Slovenskej republiky aktuálne v roku 2015.⁸⁶

Zavedenie elektronického monitorovania

Vo všeobecnosti je možné predpokladať, že vytvorením základov pre elektronické monitorovanie, bude možné v budúcnosti využiť jeho potenciál i u odsúdených, ktorí sú umiestňovaní do otvorených oddelení počas výkonu trestu odňatia slobody pri opustení ústavu, rovnako ako je možné predpokladať, že sa zmenší riziko pri udelení mimoriadneho voľna na opustenie ústavu alebo pri povolení opustenia ústavu pre odsúdených v uzavretých typoch ústavov.

Na základe poznatkov z okolitých krajín je elektronický monitoring použiteľný i pri podmienечnom prepustení odsúdených z výkonu trestu odňatia slobody, čo má v rozhodovacej praxi súdov výrazne pozitívny efekt pri zvažovaní rizika opätovného zlyhania a tieto poznatky nás oprávňujú predpokladať, že i v podmienkach Slovenskej republiky by zvýšili percento podmienечne prepustených osôb z výkonu trestu odňatia slobody.

Zavedením elektronického monitoringu sa docieli stabilizácia vývoja počtov väznených osôb a to nie len ukladaním väčšieho počtu trestu domáceho väzenia a zmienením výkonu trestu odňatia slobody elektronicky monitorovaným domácim výkonom, ale aj z dôvodu predpokladaného nárastu podmienечne prepustených väznených osôb.

Rovnako zásadne sa predpokladá pozitívny dopad na napĺňanie účelu výkonu trestu odňatia slobody z hľadiska vytvorenia vhodnejších predpokladov pre väznené osoby na riadne začlenenie sa do občianskeho života nenarušením sociálnych väzieb, resp. ich intenzívnym rozvojom a upevňovaním pred ukončením výkonu trestu odňatia slobody.

Od polovice 80. rokov sa elektronický náramok (na nohe) a s ným spojené „domáce väzenie“ využíva v pomerne značnej miere v Severnej Amerike a Austrálii; od polovice 90. rokov postupne aj v Európe. Po Švédsku, Holandsku, Belgicku a Anglicku/Walese existujú od konca 90. rokov projektové štúdie aj v Nemecku, Švajčiarsku a Českej republike. Okruhy použitia sú veľmi odlišné. Existujú modely, ktoré sú obmedzené na isté skupiny páchatel'ov, súdne sankčné modely vo forme modelov predných a zadných dverí, pri ktorých rozhodnutie prináleží riaditeľ'stvu väzníc alebo

⁸⁶ K tomu pozri napr. článok: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/279636-domace-vaezenie-bude-vyuzivanejsie-vdaka-naramkom/> (dostupné na webe 17.08.2013).

súdom a elektronická kontrola nahrádza krátkodobé tresty alebo je nariaďovaná v súvislosti s podmieneným prepustením. Prevažuje technika pevnej siete, kedy je doma nainštalovaná základná stanica, ktorá monitoruje výlučne pobyt kontrolovanej osoby v mieste bydliska.

V Českej republike sa pilotný projekt spustil minulý rok. V mesiacoch august až december 2013 si postupne prenajatých 25 elektronických náramkov vystriedalo 51 ľudí. Projekt bol Českou republikou vyhlásený za úspešne realizovaný a čaká sa na jeho ďalšie využitie.

Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom

Podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody vychádza z pôvodného francúzskeho „*je donn ma parole*“, čo znamená vo voľnom preklade dávam svoje slovo. V dnešnej justícii sa bežne tento výraz používa pre situáciu, kedy je páchateľ prepustený z výkonu trestu odňatia slobody a to za podmienky, že sľúbi (dá svoje slovo), že sa po určitú dobu po prepustení podrobí stanoveným podmienkam.⁸⁷

Súd v Slovenskej republike môže odsúdenému odložiť výkon trestu odňatia slobody, ktorý neprevyšuje tri roky ak páchateľovi zároveň uloží probačný dohľad nad jeho správaním v skúšobnej dobe.⁸⁸ Pri určení probačného dohľadu súd určí dĺžku trvania skúšobnej doby na najmenej jeden a najviac päť rokov.⁸⁹ Zároveň súd uloží odsúdenému primerané povinnosti a obmedzenia, ktoré sú súčasťou probačného dohľadu.

„Obmedzenia spočívajú napr. v zákaze:

- a) návštev športových alebo iných hromadných podujatí,
- b) požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok,
- c) stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchateľa negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine,
- d) vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
- e) účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávk.“⁹⁰

„Povinnosti spočívajú najmä v príkaze:

- a) nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydľia poškodeného,

⁸⁷ ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediacie. Možnosti řešení trestných činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s.102.

⁸⁸ § 51 ods. 1 TZ.

⁸⁹ § 51 ods. 2 TZ.

⁹⁰ § 51 ods. 3 písm. a)- e).

- b) vystaťhovať sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnenne zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- c) nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- d) zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné,
- e) osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
- f) v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze,
- g) podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu,
- h) podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie,
- i) podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve,
- j) zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie.“⁹¹

Pokiaľ v čase (doba), počas ktorého bol nariadený probačný dohľad viedol odsúdený riadny život, dodržiaval uložené povinnosti a obmedzenia, súd má za to, že sa osvedčil.⁹²

Inak nariadi nepodmienečný trest odňatia slobody a to už v čase trvania skúšobnej doby. Súd môže počas výkonu kedykoľvek zmeniť a uložiť nové povinnosti a obmedzenia, ak je to v záujme prevýchovy páchatel'a.⁹³ V prípade, že súd do roka od uplynutia skúšobnej doby nevydal rozhodnutie o osvedčení páchatel'a, má sa za to, že sa osvedčil.⁹⁴ Na odsúdeného, ktorý sa v skúšobnej dobe osvedčil sa hľadí, ako by nebol odsúdený.⁹⁵

V čase výkonu podmieneného odkladu probačný a mediačný pracovník odsúdeného nielen kontroluje, ale i vedie k tomu, aby viedol riadny život na slobode v súlade so zákonom. Zároveň mu poskytuje odbornú pomoc, profesionálnu podporu pri riešení aktuálnych problémov, ktoré môžu zahrňovať naozaj širokú škálu tém - od rodinných cez pracovné až po zdravotné, sociálne a vzdelávacie. Počas celého výkonu probačného dohľadu sa musí prepustený pravidelne zúčastňovať kontaktných stretnutí s probačným a mediačným úradníkom a nemeniť svoje bydlisko bez jeho súhlasu a pod.

⁹¹ § 51 ods. 4 TZ.

⁹² § 52 ods. 1 TZ.

⁹³ § 52 ods. 1 TZ.

⁹⁴ § 52 ods. 2 TZ.

⁹⁵ § 52 ods. 4 TZ.

Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody

Inštitút podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody nachádzame v § 66 a nasledujúcich TZ. Význam prepustenia spočíva v tom, že páchatel' môže byť prepustený z výkonu trestu ešte pred uplynutím celej dĺžky trestu odňatia slobody, na ktorý bol odsúdený.

Súd rozhoduje o podmienečnom prepustení len na návrh a to návrh prokurátora, riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody, v ktorom sa vykonáva trest a riaditeľa ústavu na výkon väzby, na návrh záujmového združenia občanov alebo na návrh samotného odsúdeného. O návrhu rozhoduje súd uznesením, proti ktorému je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.⁹⁶

V uznesení o podmienečnom prepustení odsúdeného súd určí odsúdenému skúšobnú dobu na jeden až sedem rokov a môže mu uložiť primerané obmedzenia a povinnosti.⁹⁷

Z uznesenia Ústavného súdu SR *sp. zn. IV. ÚS 53/08* môžeme pochopiť samotný zmysel podmienečného prepustenia: „Zmysel podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody nie je v tom, aby za dobré správanie bol odsúdený automaticky podmienečne prepustený po uplynutí ustanovenej doby bez zreteľa na účel trestu. Je potrebné vziať do úvahy i samotný účel trestu, ktorý obsahuje viac komponentov, ku ktorým súdy pri svojom rozhodovaní musia prihliadať. Podstatou ich úvah je potom v konečnom dôsledku dôvodnosť predpokladu, že odsúdený povedie v budúcnosti i na slobode riadny život s minimalizáciou rizika jeho recidívy. Pokiaľ všeobecný súd prihliadne na okolnosť, že nie je zabezpečená podmienka budúceho riadneho života sťažovateľa, je to výlučne iba vecou jeho uváženia, ak dospel k záveru, že doterajší výkon trestu odňatia slobody neodstránil charakterové vlastnosti, ktoré sťažovateľa viedli k páchaniu závažnej trestnej činnosti.“⁹⁸

O tom, ako by mal súd rozhodujúci o podmienečnom prepustení konať, nájdeme v Náleze Ústavného súdu SR *sp. zn. III. ÚS 154/09*: „Všeobecný súd rozhodujúci o podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody musí zohľadniť všetky zadovážené dôkazy, ktoré mu poskytnú komplexný obraz o osobe odsúdeného a jeho celkovom správaní a plnení povinností vo výkone trestu, pretože aj tieto okolnosti môžu do istej miery ovplyvniť

⁹⁶ K tomu pozri: § 415 ods. 3 a § 417 ods. 3 TP.

⁹⁷ L tomu pozri: § 68 ods. 1 TZ a § 51 ods. 3 a 4 TZ.

⁹⁸ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky *sp. zn. IV. ÚS 53/08* zo 14. februára 2008.

predpoklad o tom, aké správanie možno od odsúdeného očakávať potom, ako opustí brány väzenia. Pri skúmaní splnenia materiálnych podmienok týkajúcich sa možnosti podmiennečného prepustenia odsúdeného na slobodu je pre všeobecný súd dôležité zistiť a vyhodnotiť správanie odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody.“⁹⁹

Na vyhodnotenie správania páchatel'a príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže používajú formulár hodnotenia rizika sociálneho zlyhania páchatel'a.¹⁰⁰ Úlohou dotazníka je vytvoriť tzv. resocializačnú prognózu, ktorá určí predpoklad rizika sociálneho zlyhania, resp. recidívy páchatel'a. Podobný dotazník by podľa nášho názoru mali mať k dispozícii i probační a mediační úradníci, nakoľko by ako súčasť spisu mohol tvoriť plnohodnotný podklad pre rozhodovanie sudcu nielen o podmiennečnom prepustení (nakoľko v tomto prípade ho sudca obdrží ako podklad od Zboru väzenskej a justičnej stráže), ale aj pri všetkých probačných činnostiach.

V prípade, ak odsúdený v skúšobnej dobe nevedie riadny život, neplnil uložené povinnosti a obmedzenia, súd rozhodne, že sa neosvedčil a že sa vo výkone trestu odňatia slobody pokračuje. V takomto prípade odsúdený vykoná celý zvyšok trestu, ktorý mu zostával ako nevykonaný ku dňu podmiennečného prepustenia. Odsúdený, ktorý sa neosvedčil nemá nárok na ďalšie prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody.

Jednou z možností súdu, ktorá sa osvedčila, ako efektívna, je poveriť probačného a mediačného úradníka vykonávaním dohľadu nad podmiennečne prepusteným odsúdeným.¹⁰¹

Podmiennečné upustenie od ochrannej výchovy s nariadením probačného dohľadu

Ochranným opatrením, ktoré možno uložiť len mladistvému páchatel'ovi a zo zákona aj osobe, ktorá z dôvodu veku nie je trestne zodpovedná je ochranná výchova. Hlavným cieľom tohto ochranného opatrenia je znižovať kriminalitu mládeže.

Ochrannú výchovu môže súd uložiť v občianskoprávnom konaní osobe, ktorá dovŕšila dvanásť rok veku a je mladšia ako štrnásť rokov a spáchala niektorý čin, za ktorý zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie,

⁹⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009.

¹⁰⁰ Ide o Prílohu č. 9 k RGR č. 33/2012.

¹⁰¹ § 68 ods. 1 TZ.

fakultatívne osobe mladšej ako štrnásť rokov, ktorá spáchala čin, ktorý bol inak trestným činom a keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy.¹⁰²

Ochranná výchova sa vykonáva vo výchovnom zariadení, pokiaľ si to ale vyžaduje zdravotný stav chovanca, vykonáva sa v liečebnom ústave. V ústavnom zdravotnom zariadení sa starostlivosť vykonáva z dôvodu duševnej alebo telesnej choroby mladistvých.

Vo výchovnom zariadení je nutné za pomoci pedagogických pracovníkov zabezpečiť prípravu chovanca na jeho budúce povolanie. Musí sa mu však umožniť ukončiť vzdelanie, vyučiť sa profesii alebo pokračovať v začatom vzdelávaní. Takéto zariadenie sa nazýva osobitným výchovným zariadením Ministerstva školstva Slovenskej republiky, kedy hovoríme o ústavnej ochrannej výchove. Druhou alternatívou je výkon ochrannej výchovy v profesionálnej náhradnej rodine.

Ochranná výchova na rozdiel od trestu trvá, pokiaľ si to vyžaduje jej účel, najdlhšie však do 18. roku veku chovanca. Pokiaľ je to v záujme chovanca, súd môže ochrannú výchovu predĺžiť ešte o rok a to do 19. roku veku.

Uloženie ochrannej výchovy vždy znamená hlboký zásah do práv občana a rodiča, hlboký zásah do rodinných a sociálnych väzieb mladistvého. Preto sa ochranná výchova ukladá až vtedy, keď iné výchovné opatrenie nemá nádej na úspech.¹⁰³

O ochrannej výchove v súvislosti s probačným dohľadom pojednáva TZ v §103 ods. 3 a 5. Ako vyplýva z týchto ustanovení, probačný a mediačný úradník vstupuje do procesu ochrannej výchovy až vtedy, keď nie je možné začať s ochrannou výchovou hneď alebo v prípade, že mladistvý pokročil v prevýchove do tej miery, že je predpoklad, že na jeho nápravu postačí probačný dohľad a nie je nutné nariaďovať pobyt vo výchovnom zariadení.

Probačný a mediačný úradník nielen zamedzuje nepriaznivému vplyvu faktorov sociálneho prostredia, ale poskytuje mladistvému i podporu, aby sa mohol čo najrýchlejšie vrátiť k správneému spôsobu života a úspešne sa začlenil do primeraného sociálneho prostredia.¹⁰⁴

¹⁰² IVOR, J.- ZÁHORA, J.: Základy rekodifikovaného trestného práva. Bratislava: Akadémia policajného zboru. 2005, s. 59.

¹⁰³ SAMAŠ, O.- ŠTIFEL, H.- TOMAN, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 217.

¹⁰⁴ STOROŠKA, M.: Stav probácie na Slovensku a jej vnímanie. In: Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Zborník príspevkov z konferencie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s.79.

Probačné programy

„Aplikácia probačných programov v praxi je jednou z dominantných ideí restoratívnej justície a zásady *ultima ratio*. Zdôrazňuje resocializačný proces a konkrétnu prácu s páchatelom, pričom primárnym cieľovými skupinami probačných programov sú prvotrestaní jednotlivci a mládež.“¹⁰⁵

Probačné programy sú určitým druhom sociálnych programov. Ich účelom je nadviazať kontakt s páchatelom, na základe tohto kontaktu určiť rizikovosť recidívy u tohto páchatela a definovať potreby, ktoré by viedli k jeho náprave.

Česká legislatíva definuje probačný program ako „program sociálneho 1výchovu, psychologického poradenstva, terapeutický program, program zahrňujúci verejnoprospešnú činnosť, vzdelávací, doškoloovací alebo rekvalifikačný či iný vhodný program k rozvíjaniu sociálnych zručností a osobnosti mladistvého, a to s rôznym režimom obmedzenia v bežnom spôsobe života, ktorý smeruje k tomu, aby sa mladistvý vyhol správaniu, ktoré by bolo v rozpore so zákonom, k podpore jeho vhodného sociálneho prostredia a k narovnaní vzťahov medzi ním a poškodeným.“¹⁰⁶

„V rámci probačných programov sa dôraz kladie najmä na obeť, širšie zapojenie komunity do riešenia prípadu, na prevenciu kriminality a diverzifikáciu jednotlivých súdnych prípadov.“¹⁰⁷

V podmienkach slovenskej republiky zatiaľ legislatívna podoba probačných programov absentuje. Pri tvorbe a realizácii probačných programov majú dôležitý význam i rôznorodé formy záťaže a prekážky zabraňujúce trestanej osobe viesť život bez trestných činov. V rámci záťaže vyplývajúcej na osoby prepustené z výkonu trestu odňatia slobody rozlišujeme nasledujúce okolnosti:

- absencia sociálneho zázemia (človek nemá kam ísť, nikto na neho nečaká, nikam nepatrí),
- nedostatok finančných prostriedkov a motivácie k práci (obmedzené možnosti zamestnať sa, stereotyp a námaha z práce sú trestané osoby mimoriadne náročné),
- nereálne očakávania (smerujú predovšetkým k okamžitému uspokojeniu obmedzených potrieb vo výkone trestu, snaha rýchlo si všetko, čo bolo nedostupné vo väzení užiť- drogy, alkohol, sex a pod.).¹⁰⁸

¹⁰⁵ LULEI, M.: Sociálna práca v trestnej justícii a probácia. Nitra: UKF Nitra. 2011. s.54.

¹⁰⁶ § 17, ods. 1 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže.

¹⁰⁷ KROUPOVÁ, L.: Probační programy jako nový nástroj sociální práce s mladistvými pachatelí- česká realita versus britské zkušenosti. In: Možnosti sociální práce na počátku 21. Století (Zborník príspevku z minikonference). Hradec Králové: Pedagogická fakulta UHK, Katedra sociální práce a politiky, roč. 2005, č. 11, s. 120.

Keď sa zameriavame na bližšiu charakteristiku probačných programov, nevyhnutným faktorom ktorý vstupuje a podieľa sa na úspešnosti probačného programu ako takého je aj práca a osobnosť probačného a mediačného úradníka. Práve títo najčastejšie spolupracujú s cieľovou skupinou podmienene prepustených z výkonu trestu odňatia slobody počas ich prvého roka po prepustení.

V súvislosti s dohľadom nad podmienene prepustenými sa americkí výskumníci zamerali v roku 1994 na sledovanie 272 111 osôb (91,3% z nich predstavovali muži) prepustených z väzníc v 15 rôznych štátoch, pričom výskumníci sledovali ich ďalší osud počas nasledujúcich troch rokov. Zistili nasledovné fakty:

1. v relatívne krátkom období bolo možné pri 67,5% z nich konštatovať opakované porušenie zákona a to výhradne spáchaním nového trestného činu alebo priestupku závažnejšieho charakteru,
2. pri 29,9% z celkového počtu došlo k recidíve už v prvých 6 mesiacoch po prepustení
3. do konca prvého roka po prepustení sa potom do stretu so zákonom dostalo 44,1% z nich,
4. do konca troch rokov sa vo väzení opätovne ocitlo 51,8% osôb z výskumného súboru.¹⁰⁹

Zo štúdie vyplynulo, že práve prvý rok sa po podmienedom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody javí z hľadiska recidívy ako najproblémovejší a najrizikovejší.

Na začiatku osemdesiatych rokov sa začali prednostne využívať v práci s páchatelmi trestných činov tzv. kognitívno- behaviorálne intervencie, metódy, ktorých efektívna aplikácia priniesla zníženie recidívy nielen v Kanade ale aj v Anglicku.¹¹⁰

Podľa dlhodobého výskumu, trvajúceho 10 rokov v rôznych nápravných inštitúciách vo svete (napr. v roku 2005 sa ho zúčastnilo 15.000 páchatel'ov v probácii a 7.000 odsúdených v nápravných inštitúciách v Anglicku a Walese) bolo explicitne v rámci probácie preukázané, že páchatelia, ktorí absolvovali probačný program recidivovali menej ako porovnávaná skupina páchatel'ov a zároveň páchatelia, ktorí neukončili absolvovanie probačného programu recidivovali častejšie.¹¹¹

¹⁰⁸ K tomu pozri bližšie: VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004, s. 824.

¹⁰⁹ LULEI, M.: Sociálna práca v trestnej justícii a probácia. Nitra: UKF Nitra. 2011. s.55.

¹¹⁰ Tamtiež, s. 56.

¹¹¹ EVANS, D. G.: Evidence-Based Programs: Result from Research in the United Kingdom. In: *Corrections Today Lanham*, roč. 68, 2006, č. 2, s. 2.

Probačné programy sa zameriavajú na rôzne oblasti socializácie páchatel'a so snahou čo najefektívnejšie ho „vrátiť“ do života. Okrem pomoci s vybavením primeraného ubytovania sa probační pracovníci angažujú aj v ponúkaní vzdelávania, školení a pracovných príležitostí, pomoci so starostlivosťou o duševné a fyzické zdravie, liečbu drogových a alkoholových závislostí, pomoc so získavaním finančnej gramotnosti (plnenie pohľadávok) a sociálne poradenstvo, služby pre deti a rodiny páchatel'ov a v neposlednom rade sú probačné programy zamerané i na postoje, myslenie a správanie páchatel'ov.

V krajinách s rozvinutou probačnou praxou sa probační pracovníci osobitne zameriavajú, počas výkonu svojej profesie, len na určitý konkrétny druh probačného programu. Majú tým možnosť uvažovať nad jeho zlepšením, lepšie sa vedia sústrediť na vzdelávanie v oblasti, na ktorú sa probačný program špecializuje a vedia presnejším spôsobom získavať informácie a štatistické údaje, ktoré odzrkadľujú ich úspešnosť.¹¹²

Budúcnosť probácie a mediácie v trestnom práve Slovenskej republiky

Výkon probácie a mediácie v praxi štátov Európskej únie prechádza neustálymi vývojovými zmenami. Nejde len o neustále zdokonaľovanie účinného systému tzv. behaviorálnych opatrení, ale v posledných rokoch sa kladie dôraz najmä na vzájomné prepojenie výkonu týchto opatrení, ich zosúladžovania a uznávanie v rámci európskeho priestoru. Krajiny s rozvinutým probačným systémom sa zameriavajú na diferenciaciu probácie s ohľadom na rôzne skupiny páchatel'ov, ako i na špecializované formy dohľadu. Ďalšou fungujúcou oblasťou je zavádzanie efektívnych probačných programov, ktoré majú viesť a overiteľne i vedú k úspešnej náprave páchatel'ov a celkovému zníženiu ich recidívy.

Z hľadiska vysokej efektivity a modernizácie je nutné na území Slovenskej republiky uskutočniť niekoľko zásadných zmien.

1. Za prvé a najdôležitejšie považujeme prehodnotenie legislatívnej podoby ZoPMÚ, ktorý predstavuje príliš široký rámec. Je otáznе ako definovať legislatívne zmeny, nakoľko stále nie je jasné, či štát nájde finančné rezervy na napredovanie probácie a mediácie v trestnom práve nielen s ohľadom na navýšenie počtu probačných a mediačných úradníkov, ale i na zavedenie efektívnejších foriem kontroly, napr. elektronického monitoringu.

¹¹² Tak je tomu napríklad v Holandskom probačnom servise. K tomu pozri napr.: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20the%20Netherlands.pdf (Dostupné na internete dňa 23.08.2013).

2. Vhodné je uvažovať i nad samostatnou organizačnou štruktúrou, ktorá by bola diferencovaná od ostatných štátnych inštitúcií a finančne by bola napojená na rozpočet Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré plní úlohy v oblasti prevencie kriminality. Výhodou takejto samostatnej organizácie by bola väčšia kompetenčná nezávislosť (napr. rozhodovanie o supervízii, potrebe dovzdelania probačných a mediačných úradníkov a pod.) i s ohľadom na fungovanie vedenia jednotlivých centier v rôznych oblastiach Slovenskej republiky.
3. Je nutné diferencovať pôsobnosť a zameranie tejto organizácie ako i pôsobnosť a zameranie jednotlivých probačných a mediačných úradníkov. Vhodné by bolo uvažovať na oddelení osobitných úradníkov venujúcich sa výkonu probácie a mediátorom v trestných veciach, čo by umožnilo dôslednejšiu prípravu a vzdelávanie týchto osôb, ako aj následné vhodnejšie získavanie zručností a skúseností a vzájomnú výmenu príkladov dobrej praxe.
4. Je nutné zaviesť kooperáciu s viacerými subjektmi, ktoré sa venujú podobnej náplni činnosti. Cieľom by bolo znižovanie kriminality za pomoci komplexnej spolupráce viacerých vládnych aj mimovládnych organizácií a inštitúcií.
5. Nevyhnutné je viac sa podieľať na zahraničnej spolupráci a výmene informácií medzi jednotlivými štátmi Európskej únie najmä v dôsledku voľného pohybu osôb a tovaru. V dôsledku tejto unijnej slobody dochádza k páchaniu trestnej činnosti cudzincami, čo si v konečnom dôsledku pri snahe o vydávanie páchatel'ov na výkon trestu nespojeného s odňatím slobody alebo probačného dohľadu vyžaduje vzájomné znalosti o všetkých členských krajinách Európskej únie.
6. V neposlednom rade by mal štát podporovať vytvorenie siete dobrovoľníckych aktivít a medializovať vhodnosť a efektívnosť probácie a mediácie, pomocou ktorej sa verejnosť dozvie o znižovaní recidívy, a bude otvorenejšia zúčastňovať sa tohto procesu v praxi.

Odpoveď na otázku „Ako ďalej?“ naznačila konferencia, ktorú organizovala Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove v roku 2010. Zborník z tejto konferencie uverejnený pod názvom „Súčasnnosť a perspektívy probácie a mediácie“, do ktorého prispelo viacero významných odborníkov z teórie i aplikačnej praxe načrtáva nové výzvy, s ktorými by sa mala probácia a mediácia na Slovensku a v Českej republike vypořiadat'. Vyššie sme si už dovolili zhrnúť najnutnejšie zmeny, ktoré by mohli pomôcť zvýšeniu ukladania alternatívnych trestov s ohľadom na štátnu i unijnú legislatívu.

Podľa výskumu realizovaného v roku 2009¹¹³ vyšli najavo nedostatky, ktoré jednoznačne potvrdili, že zavedenie inštitútu probácie a mediácie do našej trestnej justície bol nepochybne vynikajúci, no alarmujúco nepripravený krok. Probační a mediační úradníci, konkrétne 56 z celkového počtu 71 respondentov, sa na základe tohto výskumu vyjadrilo k piatim okruhom:

1. Metodické usmernenie
2. Pracovné podmienky
3. Legislatíva
4. Spolupráca s inými inštitúciami
5. Problémy s klientom.

Takmer 38% opýtaných uviedlo, že dominantným problémom je práve oblasť týkajúca sa klientov v probácii. Či už išlo o neúčasť, neochotu, ignoráciu predvolania k probačnému a mediačnému úradníkovi, ťažkosti s kontrolou klienta, vyhýbanie sa a nespolupráca obvinených s probačným a mediačným úradníkom, zmenený pobyt odsúdeného a pod.

Ďalšími závažnými dôvodmi problémov, ktoré uvádzali v konkrétnych odpovediach bola neakceptovanie probačného a mediačného úradníka sudcom a prokurátorom či chýbajúca spolupráca so sociálnymi kurátormi.

Probační a mediační úradníci uvádzali, že s ohľadom na pracovné podmienky nemajú vytvorený základ pre lepšiu kontrolu príkazov a obmedzení, napr. ťažkosti s kontrolou zákazu používania alkoholických nápojov alebo s trestom domáceho väzenia, chýbajúce služobné motorové vozidlá, problémy s internetovým pripojením a pod.

Niektorí probační a mediační úradníci uviedli, že majú problém spolupracovať s Ústavom na výkon trestu odňatia slobody, neochota zamestnávateľov ponúkať miesta na výkon trestu povinnej práce a pod.

Ďalšie problémy a nejasnosti sa týkajú toho, že posledné metodické usmernenie, ktoré by malo byť akousi príručkou pre výkon probácie a mediácie pre probačných a mediačných úradníkov na Slovensku bolo vydané v roku 2004 a inovované naposledy v roku 2008. Od vtedy Ministerstvo spravodlivosti zabezpečilo všetkým probačným a mediačným úradníkom riadne a stále pripojenie na internet a samostatný stolový počítač a telefonickú linku. Ďalej bolo snahou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky priebežne usmerňovať probačných a mediačných úradníkov k novinkám v oblasti trestnej legislatívy v Slovenskej republike u v Európskej únii. I napriek tomu však probační a mediační úradníci pociťujú

¹¹³ Bližšie výsledky pozri v: LULEI, M.: Paradigma výskumom riadenej praxe v sociálnej práci v trestnej justícii. In: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Zborník príspevkov z konferencie.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 83-108.

usmerňovanie zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky ako nedostatočné, najmä kvôli tomu, že sú administratívne podriadený riaditeľovi správy okresného súdu, na ktorom pôsobia a ich zamestnávateľom je súd, nie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Mnohí z probačných a mediačných úradníkov s túto skutočnosť nejasne uvedomujú a preto vznikajú zbytočné očakávania a nespokojnosť voči tomuto ústrednému orgánu štátnej správy. Na druhej strane však práve Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky zodpovedná za legislatívnu podporu probácie a mediácie ako aj za počty probačných a mediačných úradníkov na všetkých okresných súdoch v Slovenskej republike.

Ako prvé je dôležité si uvedomiť, že alternatívne tresty a probačný dohľad, ktorým môžeme nahradiť väzbu nám prinášajú široké spektrum výhod. K najvýraznejším patrí aktivita odsúdeného pri odstraňovaní ujmy spôsobenej obeti, jeho aktívny prístup k plneniu povinností a obmedzení, ktoré mu uložil súd, možnosť vykonať trest na slobode a tým neprerušiť rodinné a ostatné sociálne väzby a pracovné návyky obvineného, nižšie náklady štátu na výkon trestu, k zahladeniu trestu dochádza ich vykonaním a pod.¹¹⁴ I preto je nutné v nasledujúcom čase uskutočniť aspoň základné legislatívne zmeny, ktoré by podporili výkon probácie a mediácie v zákonnej podobe.

2 Merné jednotky komparatívnej štúdie vo vzťahu k trestnej politike a probačnej a mediačnej činnosti vo vybraných štátoch EÚ

(Jozef Záhora)

V nasledujúcej kapitole sa zameriavame na vybrané merné jednotky komparatívnej štúdie, na probačnú a mediačnú činnosť v medzinárodnom legislatívnom kontexte a základné informácie v nadnárodnom kontexte z kriminologického hľadiska (index kriminality, väzenská populácia a pod.).

Probačná a mediačná činnosť a Rada Európy

Trestná politika v rámci zjednocujúcej sa Európy je určovaná predovšetkým Radou Európy a Európskou úniou. Rada Európy je najstaršia európska politická organizácia, ktorá bola ako subjekt medzinárodného práva verejného

¹¹⁴ CEHLÁR, V.: Aplikačná prax procesu probácie a mediácie na Slovensku. In: Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Zborník príspevkov z konferencie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 53.

založená v Londýne 5. mája 1949. Rada Európy už od svojho vzniku venuje pozornosť aj problematike trestného práva. Jedným z cieľov Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi, najmä prostredníctvom zosúladenia zákonov o otázkach spoločného záujmu. Na pôde Rady Európy bolo prijatých viacero dohovorov a odporúčaní voči členským štátom za účelom harmonizácie trestného práva alebo zefektívnenia spolupráce v trestných veciach medzi členskými štátmi. Za účelom zjednotenia a zefektívnenia probačnej a mediačnej činnosti v členských štátoch Rada Európy vydala niekoľko odporúčaní. Medzi najvýznamnejšie dokumenty upravujúcu skúmanú problematiku patrí predovšetkým:

- Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy o Európskych pravidlách pre komunitné sankcie a opatrenia¹¹⁵,
- Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy týkajúce sa mediácie v trestných veciach¹¹⁶,
- Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy o pravidlách probácie.¹¹⁷

Európske pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia

Z dôvodu vzrastajúcej väzenskej populácie a s tým súvisiacim preplňaním väzníc, sa medzinárodné organizácie spolu s mimovládnyimi organizáciami pokúsili navrhnúť komplexný nástroj riešiaci problematiku zvyšovania väzenskej populácie a zároveň garantujúci práva osôb vykonávajúcich tresty nespojené s odňatím slobody. Prvé štandardné minimálne pravidlá boli navrhnuté expertmi inštitútu OSN pre prevenciu kriminality a zaobchádzanie s páchatelmi (UNAFEI). Definitívna verzia tzv. Tokijských pravidiel¹¹⁸, bola prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1990.¹¹⁹

Následne v roku 1992 boli Radou Európy prijaté európske štandardy prostredníctvom odporúčania Rec(92)16. Uvádzané odporúčanie definuje komunitné sankcie a opatrenia ako sankcie a opatrenia ktoré páchatel'a

¹¹⁵ Recommendation Rec(92)16 on the European rules on community sanctions and measures, *Adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482 Meeting of the Ministers' Deputies*

¹¹⁶ Recommendation Rec (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters, *Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies*

¹¹⁷ Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, *Adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers' Deputies*

¹¹⁸ The United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules)

¹¹⁹ bližšie MORGENSTERN, Ch. 2009. *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 129

ponechávajú v spoločenstve a zahŕňajú niektoré obmedzenia slobody prostredníctvom zavedenia obmedzení a/alebo povinností a ktoré sú vykonávané orgánmi zákonom určenými na tento účel.¹²⁰ Z uvedenej definície vyplýva, že tieto sankcie zahŕňajú všetky sankcie a opatrenie pred súdnym konaním, počas súdneho konania alebo po skončení súdneho konania, probáciu a mediáciu nevynímajúc.¹²¹

Pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia pozostávajú z preambuly a deväťdesiatich pravidiel ktoré sú zoradené v jedenástich kapitolách. Kapitoly sú rozdelené do troch častí, nazvaných „Všeobecné princípy“, „Ľudské a finančné zdroje“ a „Riadiace aspekty sankcií a opatrení“. Na záver odporúčania je Glosár pre definovanie základných pojmov. Taktiež bolo vypracované „Explanatory memorandum“¹²² ktoré bližšie vysvetľuje jednotlivé pravidlá.

Podľa preambuly, účelom odporúčania je stanoviť a spresniť štandardy, ktoré umožnia národným legislatívnym orgánom a praktikom zavedenie a efektívne vykonávanie komunitných sankcií a opatrení. Táto aplikácia musí poskytovať nevyhnutnú rovnováhu medzi potrebou chrániť spoločnosť v zmysle zachovania právneho poriadku, ako aj uplatňovanie noriem stanovujúcich náhradu škody spôsobenú obetiam na strane jednej, ako aj uznanie potrieb páchateľa so zreteľom na jeho sociálnu adaptáciu na strane druhej.

V prvej časti nazvanej Všeobecné princípy je zdôraznená zásada *nulla poena sine lege* a potreba právnej ochrany pred každou sankciou, ktorá má punitívny obsah. Zdôrazňujú, že zaužívaný názor, v zmysle ktorého komunitné sankcie predstavujú miernejšiu voľbou alebo dokonca výsadu pre páchateľa vo vzťahu k trestu odňatia slobody je nesprávny.¹²³

Z dôvodu problémov pri implementácii tohto odporúčania v roku 2000 bolo vydané odporúčanie na implementáciu Európskych pravidiel pre komunitné sankcie a opatrenia.¹²⁴ Odporúčanie z roku 2000 rozširuje pravidlá zavedené odporúčaním z roku 1992 nielen na tresty ale aj na opatrenia náhrady väzby,

¹²⁰ porovnaj OANCEA, G., MICLE, M. I., FAUR, A. 2012 *Perceptions of Magistrates and Public Opinion Related to Community Sanctions*. In.: *Journal of Community Positive Practices*, 2012, vol. 12, no. 1. s. 137

¹²¹ pozri MORGENSTERN, Ch. 2009 *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: *European Journal for Probation*. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 131

¹²² EXPLANATORY MEMORANDUM to Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to member states European rules on community sanctions and measures (adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies)

¹²³ porovnaj MORGENSTERN, Ch. 2009. *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: *European Journal for Probation*. Vol. 1, No. 2. 2009. s. 131

¹²⁴ Rec(2000)22 on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures Adopted by the Committee of Ministers on 29 November 2000 at the 731 Meeting of the Ministers' Deputies

probáciu, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody či prípady obmedzenia osobnej slobody, ktoré sú elektronicky monitorované.

Európske pravidlá pre mediáciu v trestných veciach

Alternatívne riešenie sporov, ako mediácia, arbitráž či vyjednávanie, sa používa už niekoľko storočí. Hoci rozvoj mediácie v trestných veciach môžeme sledovať v posledných storočiach, už v stredoveku sa používala mediácia, kde spáchanie činu, ktorý nemal verejnoprávny charakter často končilo priamou kompenzáciou obete.¹²⁵ Následne štát prebral verejnú žalobu a povinnosť *ex offio* stíhať páchatel'ov trestných činov a od mediácie v trestných veciach sa postupne upúšťalo. Koncom 20. storočia sa začínajú v jednotlivých štátoch „pilotné projekty“ mediácie v trestných veciach. Prvý, v literatúre uvádzaný projekt bol v Nórsku (1981), potom nasledovalo Fínsko, Anglicko a Wales (1983). V roku 1994 boli pilotné projekty mediácie uvedené v Belgicku, Francúzsku, Nemecku a Rakúsku. Právne úpravy týkajúce sa mediácie v trestných veciach boli do právnych poriadkov členských štátov zavádzané až neskôr – Rakúsko (1988), Nemecko (1990), Fínsko (1991), Francúzsko (1993).¹²⁶

Za účelom zjednotenia postupov v rámci mediácie v jednotlivých členských štátoch, Rada Európy prijala odporúčanie týkajúce sa mediácie v trestných veciach.¹²⁷ Odporúčanie zdôrazňuje, že mediácia by sa mala aplikovať iba na prípady, keď obeť a páchatel' sú na takýto postup oprávnení, slobodne s mediáciou súhlasia a aktívne participujú na riešení sporu vyplývajúceho z trestného činu za pomoci tretej osoby – mediátora. Ktorákoľvek strana je oprávnená svoj súhlas s mediáciou kedykoľvek odvolať. Mediácia by mala byť dostupná vo všetkých štádiách trestného konania. V procese mediácie musia mať strany zodpovedajúce nástroje na právnu ochranu, najmä právo na právnu pomoc, a keď je to nevyhnutné aj právo na tlmočenie alebo preklad. Mladistvý má nárok na pomoc zákonného zástupcu. Rozhodnutie o postúpení veci na mediáciu či vyhodnotenie výsledku mediácie je výlučným oprávnením justičných orgánov pôsobiacich v trestnom konaní. Dohoda strán by mala byť založená na dobrovoľnosti strán. Mala by obsahovať iba racionálne a proporcionálne povinnosti. Informácie získané počas mediácie sú dôverné a bez súhlasu strán nemôžu byť využité na iný účel ako urovnanie sporu

¹²⁵ porovnaj SEVERSON, M., M., BANKSTON, T. V. 1995. *Social Work and the Pursuit of Justice through Mediation*. In.: *Social Work*, 09, 1995, vol. 40, no. 5. s. 687

¹²⁶ podľa MESTITZ, A. 2008. *Organisational Features of Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*. In.: *British Journal of Community Justice*, Summer, 2008, vol. 6, no. 2. s. 32

¹²⁷ Rec (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters

v rámci mediácie. Okrem pravidiel týkajúcich sa samotnej mediácie, odporúčanie obsahuje aj ustanovenia o fungovaní mediačných služieb a kvalifikačných predpokladoch a vzdelávaní mediátorov.

Európske pravidlá pre probáciu

Jedným z cieľov Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi, najmä prostredníctvom harmonizácie zákonov o otázkach spoločného záujmu. Jednou z oblastí spoločného záujmu je aj trestná politika, súčasťou ktorej sú aj probačné opatrenia. Vzhľadom nato, že cieľom probačných opatrení je prispieť k spravodlivému trestnému procesu, ako aj k bezpečnosti obyvateľov prostredníctvom prevencie a znižovania trestných činov, Rada Európy prijala Európske probačné pravidlá.¹²⁸ Komentár k pravidlám bol spracovaný Európskym výborom pre problémy kriminality.¹²⁹ Pravidlá vytyčujú základné zásady a stanovujú základné podmienky pre organizáciu, stratégiu a výkon probácie.¹³⁰

Odporúčanie pozostáva zo 108 článkov ktoré sú rozdelené do ôsmych častí. Súčasťou je aj Glosár s vymedzením pojmov uvedených v odporúčaní.

Prvá časť vymedzuje predmet definície a základné zásady odporúčania. V čl. 1 je výslovne zdôraznené, že predkladané pravidlá sa majú vykladať v súlade s už uverejnenými pravidlami pre komunitné sankcie a opatrenia.¹³¹ Probáciou sa v zmysle tohto odporúčania rozumie uplatňovanie komunitných sankcií a opatrení, ktoré sú definované zákonom a sú ukladané páchatel'ovi trestného činu. Probácia zahŕňa celý rad činností a zásahov, ktoré sa týkajú dohľadu, poradenstva a pomoci, ktoré sú zamerané na začlenenie páchatel'a do spoločnosti, ako aj zaistenie bezpečnosti obyvateľov. Medzi základné zásady probácie patrí rešpektovanie ľudských práv páchatel'a, rešpektovanie práv a potrieb obetí, individuálny prístup na základe okolností a potrieb, probácia podľa možností len na základe súhlasu páchatel'a, prezumpcia nevinu, právo na opravný prostriedok počas probácie, vládna kontrola probačných agentúr.

¹²⁸ Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules

¹²⁹ European Committee on Crime Problems (CDPC) – d. Draft Recommendation CM/Rec (2010) ...of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules - Commentary [1075 meeting], CM(2009)187add3E / 15 December 2009

¹³⁰ porovnaj STOUT, B., CANTON, R. 2010. *Towards a European Approach to Probation Education and Training*. In.: British Journal of Community Justice, Autumn, 2010, vol. 8, no. 2. s.10

¹³¹ Rec(92)16 on the European rules on community sanctions and measures

Druhá časť sa venuje organizácii probácie a personálnemu zabezpečeniu a tretia pojednáva o zodpovednosti a vzťahoch probačných agentúr k iným inštitúciám.

Vlastné pravidlá pre probáciu sú upravené v štvrtej časti, ktorá je rozdelená do viacerých dielov, ktoré pojednávajú o jednotlivých aspektoch probácie, ako sú: Predbežné správy (*Pre-sentence reports*), Ostané poradné správy (*Other advisory reports*), Povinná práca (*Community service*), Opatrenia dohľadu (*Supervision measures*), Spolupráca s rodinou páchatel'a (*Work with the offender's family*) či Elektronické monitorovanie (*Electronic monitoring*), Resocializácia (*Resettlement*) a Následná staroslivosť (*Aftercare*). Osobitná pozornosť sa venuje probácii cudzincov a probácií občanov, ktorým bola probácia uložená v inom štáte.

Ďalšie časti sa venujú vlastnému procesu dohľadu a ostatným aspektom práce probačných agentúr, napr. práca s obeťami trestných činov, restoratívnej justícii a prevencii kriminality.

Vzájomné uznávanie rozhodnutí o uložení probačných opatrení v EÚ

Už od nepamäti mali zločinci snahy vyhnúť sa trestnej zodpovednosti útekom mimo trestnej jurisdikcie príslušného štátu. Preto sa štáty snažia hľadať rôzne spôsoby, aby sa mohla vykonať spravodlivosť a vykonať trest na páchatel'och. V záujme vzájomného uznávania trestných rozsudkov na zasadaní Rady EÚ dňa 15. – 16. júna 1998 v Cardiffe sa niektoré štáty vyslovili za rozšírenie rámca pre širšie vzájomné uznávanie trestných rozsudkov súdov v členských štátoch EÚ. V Akčnom pláne z 3. decembra 1998 Rada a Komisia v bode 45/f vyslovuje požiadavku do dvoch rokov od platnosti Amsterdamskej zmluvy iniciovať proces za účelom uľahčenia vzájomného uznávania rozhodnutí a výkonu týchto rozhodnutí v trestných veciach.¹³²

Významným strategickým dokumentom v oblasti vzájomného uznávania rozsudkov v trestných veciach je aj Haagský program – posilňovanie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v EÚ¹³³ na roky 2005 až 2010. V rámci tohto materiálu sa konštatuje, že by sa mal „vytvoriť komplexný program opatrení na vykonávanie zásady vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí v trestných veciach, ktoré zahŕňajú súdne rozhodnutia vo všetkých etapách trestného konania alebo vzťahujúce sa na ne inak, ako je zhromažďovanie a prípustnosť dôkazov, spory o

¹³² Bližšie Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, Brussels. COM(2000) 495 final, s. 3.

¹³³ Haagsky program: posilňovanie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v EÚ. Ú. v., C 53/1, 3. 3. 2005.

právomoc, zásada „ne bis in idem“ a výkon právoplatných rozsudkov odňatia slobody alebo iných (alternatívnych) trestov“. ¹³⁴

Vzájomné uznávanie probačných opatrení ako trestov

Prvé náznaky týkajúce sa dohľadu nad probačnými opatreniami môžeme nájsť v Európskom dohovore o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi¹³⁵ z 30. novembra 1964, ktorý sa na probáciu vzťahoval „sensu lato“. ¹³⁶

Na základe podnetu¹³⁷ Spolkovej republiky Nemecko a Francúzskej republiky Rada prijala Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami.¹³⁸ Uvedený nástroj umožňuje za určitých okolností presunúť dohľad na probačnými opatreniami z jedného členského štátu do druhého, najmä vtedy, keď odsúdený v jednom členskom štáte je odovzdaný na výkon trestu alebo probačného opatrenia do iného členského štátu.¹³⁹ Cieľom vzájomného uznávania podmienených trestov, podmienených odsúdení, alternatívnych sankcií a rozhodnutí o podmienenom prepustení a dohľade nad nimi je podporiť vyhliadky reintegrácie odsúdenej osoby do spoločnosti tým, že sa jej umožní zachovať si rodinné, jazykové, kultúrne a iné väzby, ale tiež zlepšiť dohľad nad dodržiavaním probačných opatrení a alternatívnych sankcií s cieľom zabrániť recidíve, a teda brať náležitý ohľad na ochranu obetí a širokej verejnosti.

Existujú rôzne druhy probačných opatrení a alternatívnych sankcií, ktoré sú pre členské štáty spoločné a nad ktorými sú v zásade všetky členské štáty ochotné vykonávať dohľad. Dohľad nad týmito druhmi opatrení a sankcií by

¹³⁴ Bližšie ZÁHORA, J. 2009. Vzájomné uznávanie trestných rozsudkov v Európskej únii. In: Justičná revue, roč. 61 (2009), č. 8-9, s. 1048.

¹³⁵ Európsky dohovor o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi. Oznámenie MZV SR č. 412/2003 Z.z.

¹³⁶ Pozri NEVEU, S. 2013. Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: from the 1964 Conventions to the 2008 Framework Decision. In.: New Journal of European Criminal Law, Vol. 4, Issue 1-2, 2013, s. 135

¹³⁷ Podnet Spolkovej republiky Nemecko a Francúzskej republiky na účely prijatia rámcového rozhodnutia Rady 2007/.../SVV z ... o uznávaní podmienených trestov, alternatívnych sankcií a podmienených odsúdení a dohľade nad nimi. Ú. v., C 147/1, 30. 6. 2007.

¹³⁸ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami. Ú. v., L 337/102, 16. 12. 2008.

¹³⁹ porovnaj STOUT, B., CANTON, R. 2010. Towards a European Approach to Probation Education and Training. In.: British Journal of Community Justice, Autumn, 2010, vol. 8, no. 2. s. 57-68

mal byť povinný okrem určitých výnimiek ustanovených v tomto rámcovom rozhodnutí. Členské štáty môžu navyše vyhlásiť, že sú ochotné vykonávať dohľad nad inými druhmi probačných opatrení a/alebo inými druhmi alternatívnych sankcií. Medzi probačné opatrenia a alternatívne sankcie, nad ktorými je dohľad v zásade povinný, patria okrem iného príkazy týkajúce sa správania (napríklad povinnosť prestať s požívaním alkoholických nápojov), pobytu (napríklad povinnosť zmeniť miesto pobytu z dôvodu domáceho násilia), vzdelávania a odbornej prípravy (napríklad povinnosť navštevovať kurz bezpečného jazdenia), trávenia voľného času (napríklad povinnosť prestať vykonávať určitý šport alebo sa na ňom zúčastňovať) a obmedzenia alebo podmienky, ktoré sa týkajú výkonu povolania (napríklad povinnosť vykonávať povolanie v inom pracovnom prostredí; táto povinnosť nezahŕňa dohľad nad dodržiavaním akéhokoľvek zákazu profesijnej činnosti, ktorý sa dotknutej osobe uloží ako súčasť sankcie).¹⁴⁰

Rámcové rozhodnutie stanovuje pravidlá, podľa ktorých iný členský štát než členský štát, v ktorom bola dotknutá osoba odsúdená, uznáva rozsudky a prípadné probačné rozhodnutia a dohliada na probačné opatrenia uložené na základe takého rozsudku alebo alternatívne sankcie uvedené v takomto rozsudku.

Za účelom jednotnej aplikácie v členských štátoch rámcové rozhodnutie v čl. 2 definuje základné pojmy:

Probačné rozhodnutie sa rozumie rozsudok alebo konečné rozhodnutie príslušného orgánu štátu pôvodu prijaté na základe takéhoto rozsudku, ktorým sa rozhodlo o podmienenečnom prepustení alebo sa ním ukladajú probačné opatrenia.

Probačnými opatreniami sa rozumejú povinnosti a pokyny uložené príslušným orgánom fyzickej osobe v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi štátu pôvodu v súvislosti s podmienenečným trestom, podmienenečným odsúdením alebo podmienenečným prepustením.

Rámcové rozhodnutie v čl. 4 stanovuje jednotlivé **druhy probačných opatrení** a alternatívnych sankcií na ktoré sa vzťahuje jeho pôsobnosť.¹⁴¹ Ak je druh

¹⁴⁰ Bližšie bod 8 preambuly rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV.

¹⁴¹ a) povinnosť odsúdenej osoby informovať určitý orgán o akejkoľvek zmene pobytu alebo pracoviska;
b) zákaz vstupu do určitých lokalít, miest alebo určitých oblastí v štáte pôvodu alebo vo vykonávajúcom štáte;
c) povinnosť, ktorá obsahuje obmedzenia týkajúce sa opustenia územia vykonávajúceho štátu;
d) pokyny týkajúce sa správania, pobytu, vzdelávania a odbornej prípravy, trávenia voľného času alebo obsahujúce obmedzenia alebo podmienky, ktoré sa týkajú výkonu povolania;
e) povinnosť podávať v určenom čase správy určitému orgánu;
f) povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými osobami;
g) povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými predmetmi, ktoré odsúdená osoba použila alebo môže použiť na účely spáchania trestného činu;

alebo trvanie príslušného probačného opatrenia alebo alternatívnej sankcie alebo trvanie probačnej doby nezlučiteľný s právom vykonávajúceho štátu, príslušný orgán v uvedenom štáte ich **môže upraviť** v súlade s druhom a trvaním probačných opatrení a alternatívnych sankcií alebo trvaním probačnej doby, ktoré sa podľa práva vykonávajúceho štátu uplatňujú na rovnocenné trestné činy. Prispôbené probačné opatrenie, alternatívna sankcia alebo trvanie probačnej doby musia v čo najväčšej miere zodpovedať tým, ktoré sa uložili v štáte pôvodu. Ak sa probačné opatrenie, alternatívna sankcia alebo probačná doba upravili, pretože ich trvanie je dlhšie ako maximálne trvanie stanovené podľa práva vykonávajúceho štátu, trvanie upraveného probačného opatrenia, alternatívnej sankcie alebo probačnej doby nesmie byť kratšie ako maximálne trvanie ustanovené pre rovnocenné trestné činy podľa práva vykonávajúceho štátu. Upravené probačné opatrenie, alternatívna sankcia alebo probačná doba nesmú byť prísnejšie alebo dlhšie než pôvodne uložené probačné opatrenie, alternatívna sankcia alebo probačná doba (čl. 9 rámcového rozhodnutia).¹⁴²

Transpozícia tohto rámcového rozhodnutia bola stanovená najneskôr do 6. decembra 2011. Slovenská republika nespĺnila túto transpozičnú lehotu načas a do právneho poriadku bolo predmetné rámcové rozhodnutie transponované zákonom č. 533/2011 Z.z.¹⁴³ s účinnosťou od 1. februára 2012. Toto rámcové rozhodnutie vo vzťahoch medzi členskými štátmi nahradilo od tohto dátumu zodpovedajúce ustanovenia Dohovoru Rady Európy z 30. novembra 1964 o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi.¹⁴⁴ Na rozdiel od tohto dohovoru rámcové rozhodnutie nie je limitované na probačné opatrenia v zmysle *sensu lato* a vzťahuje sa aj na alternatívne tresty.¹⁴⁵

h) povinnosť finančne nahradiť škodu spôsobenú trestným činom a/alebo povinnosť predložiť dôkaz o plnení takejto povinnosti;

i) povinnosť vykonávať verejnoprospešné práce;

j) povinnosť spolupracovať s probačným úradníkom alebo zástupcom sociálneho úradu, do ktorého príslušnosti patria odsúdené osoby;

k) povinnosť podrobiť sa liečeniu alebo liečbe závislosti.

¹⁴² porovnaj MORGENSTERN, Ch. 2009. *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: *European Journal for Probation*. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 138

¹⁴³ zákon č. 533/2011 Z.z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii

¹⁴⁴ Oznámenie MZV č. 412/2003 Z. z. o prijatí Európskeho dohovoru o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi.

¹⁴⁵ bližšie NEVEU, S. 2013. *Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: from the 1964 Conventions to the 2008 Framework Decision*. In.: *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 4, Issue 1–2, 2013, s. 143

Uznávanie opatrení dohľadu ako náhrady väzby

Z dôvodu absencie nástroja, ktoré by umožňovali odovzdanie opatrení probačného dohľadu ako náhrady väzby z jedného členského štátu EÚ do iného bol prijatý právny nástroj, ktorý takého odovzdanie má umožniť.¹⁴⁶ Týmto nástrojom je Rámcové rozhodnutie o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi EÚ.¹⁴⁷ Toto rámcové rozhodnutie ustanovuje pravidlá, podľa ktorých členský štát uznáva rozhodnutie o opatreniach dohľadu vydané v inom členskom štáte ako alternatívu väzby, monitoruje opatrenia dohľadu uložené fyzickej osobe a odovzdáva dotknutú osobu štátu pôvodu v prípade porušenia týchto opatrení.

Ciele tohto rámcového rozhodnutia sú: zaručiť riadny výkon spravodlivosti, a najmä zabezpečiť, aby sa dotknutá osoba dostavila na súd; ak je to vhodné, podporiť v trestnom konaní využívanie opatrení nezahŕňajúcich pozbavenie osobnej slobody v prípade osôb, ktoré nemajú pobyt v členskom štáte, v ktorom sa vedie konanie; zlepšiť ochranu obetí a verejnosti.

Rozhodnutím o opatreniach dohľadu sa rozumie vykonateľné rozhodnutie prijaté v priebehu trestného konania príslušným orgánom štátu pôvodu v súlade s jeho vnútroštátnym právom a postupmi, ktorým sa fyzickej osobe ukladá jedno alebo viacero opatrení dohľadu ako alternatíva väzby.

Rámcové rozhodnutie v čl. 14 preberá podobné pravidlá ako pri uznávaní trestných rozsudkov. Pre uznanie sa nevyžaduje obojstranná trestnosť ak ide o niektorý z 32 taxatívne uvedených trestných činov, za ktorý sa môže podľa právneho poriadku štátu pôvodu uložiť trest odňatia slobody alebo opatrenie zahŕňajúce odňatie slobody, ktorých horná hranica je najmenej tri roky.

Členské štáty mohli z ústavných dôvodov v čase prijatia tohto rámcového rozhodnutia prostredníctvom vyhlásenia určeného Generálnemu sekretariátu Rady oznámiť, že nebudú uplatňovať uvedené ustanovenia vo vzťahu k niektorým alebo k všetkým trestným činom uvedeným v tomto odseku. Každé takéto vyhlásenie možno kedykoľvek vziať späť. Takéto vyhlásenia a vzatia vyhlásení späť sa uverejnia v Úradnom vestníku Európskej únie. Takéto vyhlásenie urobili Nemecko, Poľsko, Maďarsko a Litva.¹⁴⁸

¹⁴⁶ porovnaj KLIMEK, L. 2012. *Európsky príkaz na dohľad v predsúdnom konaní*. In: *Justičná revue*, roč. 64 (2012), č. 5, s. 716-726.

¹⁴⁷ Rámcové rozhodnutie Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi EÚ. Úradný vestník EÚ, L 294/20, 11. 11.2009

¹⁴⁸ pozri prílohu k Rámcovému rozhodnutiu č. 2009/829/SVV.

Pri ostatných trestných činoch, ktoré nepatria do vyššie uvedenej kategórie, môže vykonávajúci štát uznať rozhodnutie o opatreniach dohľadu pod podmienkou, že sa rozhodnutie týka skutkov, ktoré sú trestnými činmi aj podľa práva vykonávajúceho štátu bez ohľadu na skutkovú podstatu alebo ich opis. Predmetné rámcové rozhodnutie bolo do slovenského právneho poriadku transponované zákonom č. 161/2013 Z.z.¹⁴⁹ s účinnosťou od 1. júla 2013.

Merné jednotky probácie vo vybraných štátoch Európskej únie

Pre potreby trestnej politiky medzinárodných organizácií je vypracované množstvo štatistík týkajúcich sa trestných činov a odsúdených osôb. Podrobnú analýzu jednotlivých zdrojov štatistík, týkajúcich sa trestnej justície, či už na celosvetovej úrovni alebo na európskej úrovni prezentuje Lewis¹⁵⁰.

Vzhľadom na zameranie tejto štúdie na európske teritórium, analyzujeme štatistické údaje Rady Európy, konkrétne Ročné trestné štatistiky Rady Európy¹⁵¹, ktoré sú známe pod označením SPACE¹⁵². SPACE pozostáva z dvoch samostatných projektov SPACE I, ktorý poskytuje údaje o odsúdení a väzenských zariadeniach členských štátov Rady Európy a SPACE II poskytuje informácie o sankciách a opatreniach nespojených s odňatím slobody. Údaje sú každoročne zbierané prostredníctvom dvoch dotazníkov od relevantných orgánov príslušných členských štátov. Zber a spracovanie údajov vykonáva University of Lausanne. Údaje sú dostupné prostredníctvom internetu.¹⁵³ V čase odovzdania rukopisu neboli ešte spracované údaje za rok 2012, preto používame údaje z roku 2011. Vzhľadom na to, že Slovenská republika napriek viacerým upozorneniam dotazník nevyplnila v uvedenej štatistike SPACE II¹⁵⁴ sa údaje o Slovenskej republike nenachádzajú.

Vzhľadom na zameranie štúdie, neboli analyzované všetky štáty Európskej únie, okrem Slovenskej republiky bolo porovnávaných deväť štátov Európskej únie. Na výber štátov zaradených do výberového súboru boli určené nasledovné kritériá:

¹⁴⁹ zákonom č. 161/2013 Z.z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii

¹⁵⁰ LEWIS, C. 2012. *Crime and Justice Statistics Collected by International Agencies*. In.: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 03, 2012, vol. 18, no. 1. s. 5-21

¹⁵¹ The Council of Europe Annual Penal Statistics.

¹⁵² *Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe*

¹⁵³ <http://www3.unil.ch/wpmu/space/>

¹⁵⁴ Council of Europe Annual Penal Statistics – SPACE II – 2011, Strasbourg, 25 April 2013, pc-cp\space\documents\pc-cp (2013) 2-e PC-CP (2013) 6

1. Švajčiarsko ako partner projektu¹⁵⁵.
 2. „Susediace štáty EÚ“ – Rakúsko, Česká republika, Poľsko a Maďarsko.
 3. „Veľké štáty EÚ“ ktorých počet obyvateľov presahuje 50 mil. obyvateľov – Anglicko a Wales¹⁵⁶, Nemecko, Francúzsko a Taliansko.
- Vybrané ukazovatele, najmä počty trestných činov a počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody v jednotlivých štátoch, boli použité z publikovaných výsledkov EUROSTATU¹⁵⁷. Popisu systémov probácie v porovnávaných krajinách sa nebudeme venovať nakoľko sú podrobne rozpracované v odbornej literatúre¹⁵⁸ alebo sú dostupné na internete.¹⁵⁹

Index kriminality

Jedným z ukazovateľov úrovne kriminality v jednotlivých štátoch je aj miera registrovanej kriminality. Vzhľadom na to, že absolútna kriminalita nemá exaktnú výpovednú hodnotu, najmä vzhľadom na teritórium na ktorom sa činy vykazujú, resp. počet obyvateľov daného štátu, tieto údaje nepoužívame ako ukazovateľ kriminality. Pre vzájomnú porovnateľnosť jednotlivých údajov, vzhľadom na značné rozdiely v počte obyvateľov jednotlivých štátov, bol ako východisko zvolený **index kriminality** (počet trestných činov na desaťtisíc obyvateľov). Prezentované údaje sú prevzaté z Eurostatu.

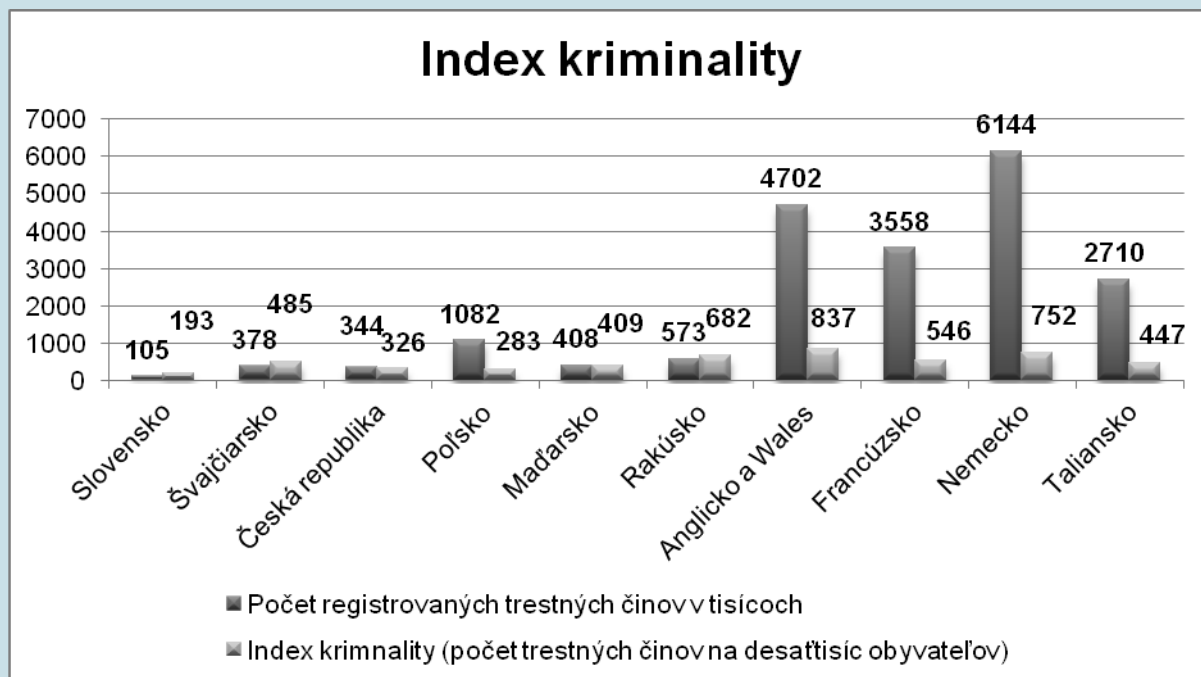
¹⁵⁵ Výchovné a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii.

¹⁵⁶ Vzhľadom na rozdielne systémy trestnej justície predmetom posudzovania nie sú Škótsko a Severné Írsko.

¹⁵⁷ *Europe in figures, Eurostat yearbook 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012, 692 s.

¹⁵⁸ FLORE, D., BOSLY, S. HONSON, A., MAGGIO, J. (eds.) 2012. Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union. Insertia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2012, 638 s.,

¹⁵⁹ <http://www.euprobationproject.eu/>

Graf č. 1

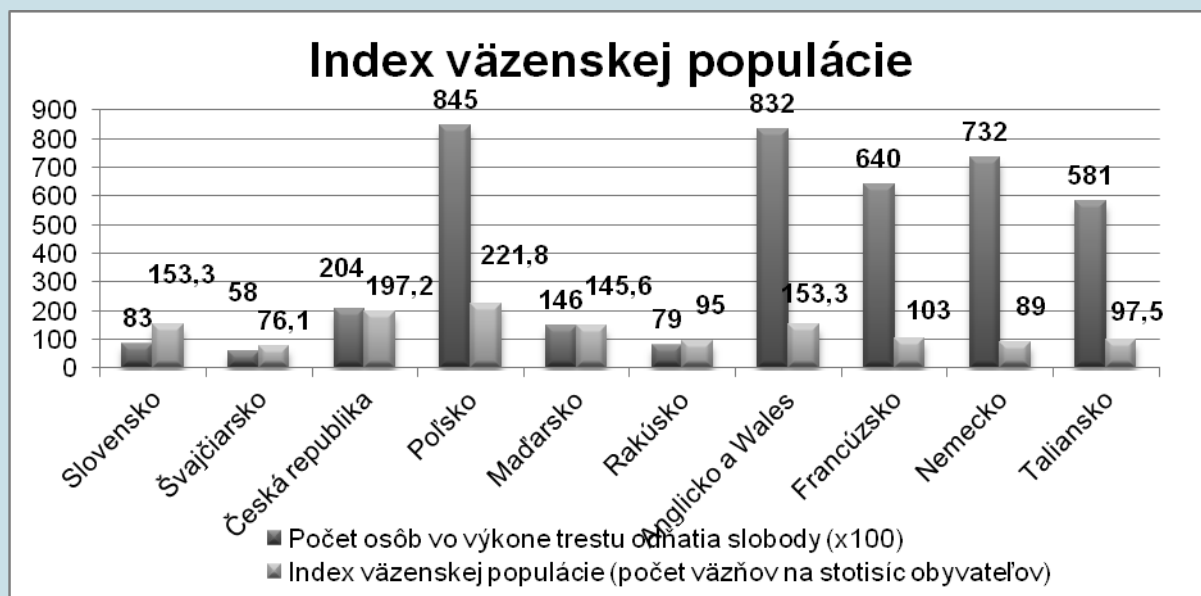
Z predložených údajov sú zrejmé disproporcie medzi porovnávanými štátmi. Slovenská republika z porovnania vychádza ako „jednoznačný víťaz“. Z porovnania vyplýva, že index kriminality vo všetkých štátoch bývalého východného bloku je pod úrovňou 500. Pod úrovňou 500 sa nachádza ešte Taliansko (447) a Švajčiarsko (485). Na druhej strane, štáty bývalého západného bloku s výnimkou Talianska, výrazne prekračujú v rámci indexu kriminality úroveň 500. Najvyšší index kriminality bol zaznamenaný v Anglicku a Walese na úrovni 837. V rámci Európskej únie, pri približnom počte 28, 5 mil. registrovaných trestných činov index kriminality v sledovanom období dosiahol úroveň 567. Nepresnosť štatistík resp. značné rozdiely medzi jednotlivými štátmi môžu byť spôsobené nasledovnými faktormi:¹⁶⁰

- rozdielne právne systémy, resp. systémy trestnej justície,
- pomer počtu oznámených trestných činov k počtu registrovaných trestných činov,
- rozdiely v čase evidovania trestných činov (v čase oznámení činu políciou alebo v čase zistenia páchatelia),
- rozdiely v pravidlách pre evidenciu v prípade spáchania viacerých trestných činov,
- rozdiely v druhoch trestných činov evidovaných v policajných štatistikách.

¹⁶⁰ porovnaj *Europe in figures, Eurostat yearbook 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012, s. 295

Index väzenskej populácie

Počet odsúdených osôb je významným kritériom pre určovanie trestných politík jednotlivých štátov. Podobne ako pri počte spáchaných trestných činov, tak aj pri počte osôb vo výkone trestu odňatia slobody absolútne čísla o počte týchto osôb nemajú vysokú vypovedaciu hodnotu. Pre vzájomné porovnanie bol zvolený index väzenskej populácie (počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody na sto tisíc obyvateľov).

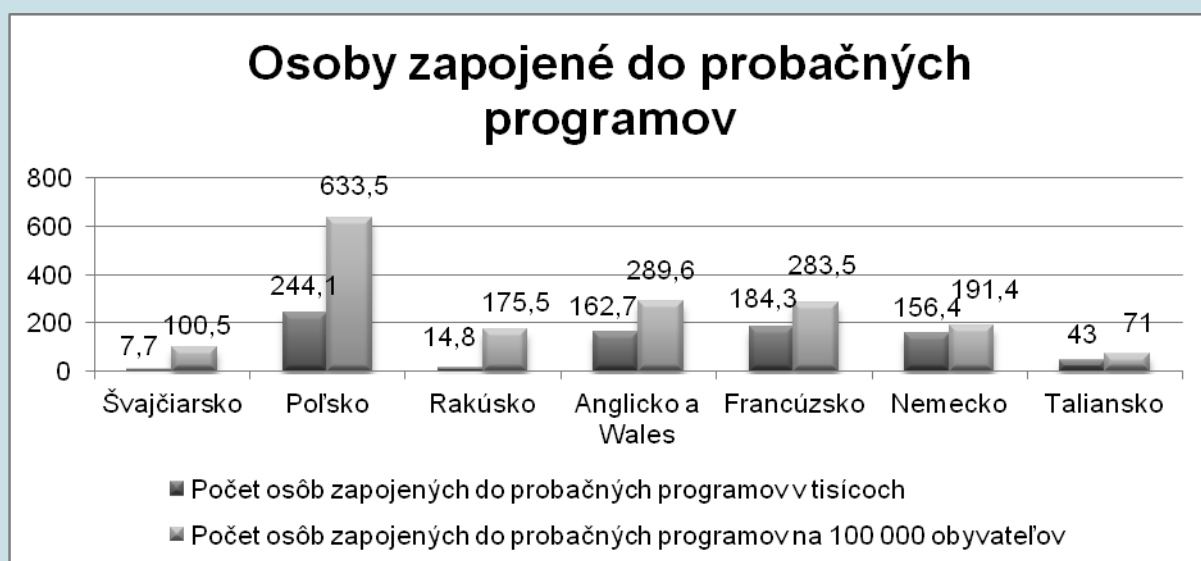

Graf č. 2

Vo vzťahu index kriminality a index väzenskej populácie nebola zistená korelácia. Štáty s vysokým indexom kriminality, napr. Nemecko, ktoré má po Anglicku a Walese druhý najvyšší index kriminality; má po Švajčiarsku (76.1) druhý najnižší index väzenskej populácie (89). Na druhej strane Poľsko má jednoznačne najvyšší index väzenskej populácie, ktorého úroveň ako jediného z porovnávaných štátov dosiahla úroveň nad 200 osôb vo výkone trestu odňatia slobody na stotisíc obyvateľov. Na druhej strane spomínané Nemecko dosahuje vo vzťahu k Poľku index na viac ako polovičnej úrovni. V rámci celej Európskej únie pri približnom počte 618 tisíc osôb vo výkone trestu odňatia slobody index dosahuje úroveň 124. Podľa citovanej správy Eurostatu je však alarmujúce, že napriek prijatým opatreniam na zníženie väzenskej populácie od roku 1998, kedy bolo vo výkone trestu odňatia slobody v porovnávaných 27 štátoch EÚ 549 399 osôb, do roku 2008 tento počet narástol na 617 676 osôb; to je nárast o 12% čo medziročne predstavuje nárast v priemere o 1,2% väzenskej populácie.

Osoby zapojené do probačných programov

Probačné agentúry v jednotlivých štátoch fungujú v rámci rozdielnych organizačných systémov. V niektorých systémoch fungujú dlhšie, v niektorých kratšie. Pre mieru využívania probácie sme použili údaje uverejnené v citovanom štatistickom prehľade SPACE II - 2011. Údaje o osobách zapojených od probačných programov v uvedenom prehľade sú uvedené iba pri Švajčiarsku, Rakúsku, Francúzsku, Nemecku, Taliansku, Poľsku, Anglicku a Walese. Pri Slovenskej republike, Českej republike a Maďarsku sa údaje o osobách zapojených do probačných programov neuvádzajú. Prehľad súhrnne uvádza osoby zapojené do probačných programov **pre odsúdením** (náhrada väzby probačným dohľadom, podmienené zastavenie trestného stíhania s probačným dohľadom) a **po odsúdení** (podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom, verejnoprospešné práce, elektronické monitorovanie, domáce väzenie a podmienené prepustenie z výkonu trestu s probačným dohľadom). Pre vzájomnú porovateľnosť uvádzame jednak celkový počet osôb zapojených do probačných programov, ale aj počet týchto osôb na 100 tisíc obyvateľov.

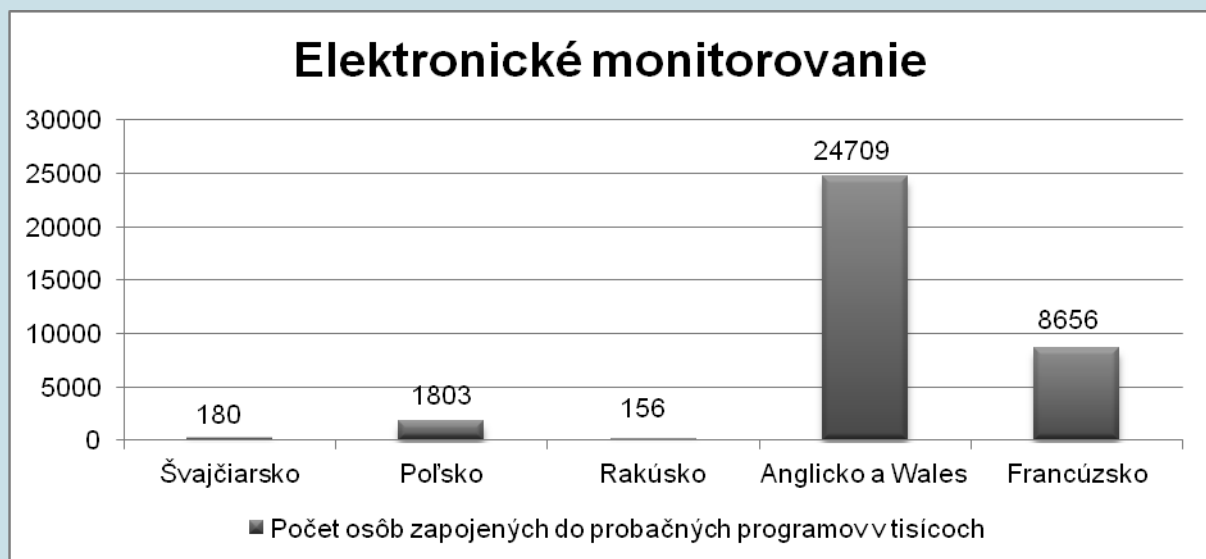
Graf č. 3

Z uvedených údajov vyplýva, že najväčší počet osôb zapojených do probačných programov je v Poľsku, jednak v absolútnych číslach viac ako 244 tisíc osôb ale aj v porovnaní na 100 tisíc obyvateľov, kde počet týchto osôb dosahuje viac ako 633. Veľmi zaujímavo však vyznieva skutočnosť, že v rámci indexu kriminality má Poľsko po Slovenskej republike druhý najnižší index kriminality, čo sa týka indexu väzenskej populácie a počet osôb zapojených do probačných programov. V týchto kritériách Poľsko dosahuje najvyššie

ukazovatele jednak v absolútnych číslach, jednak pri prepočítaní na sto tisíc obyvateľov.

Elektronické monitorovanie

S rozvojom alternatívnych trestov sa rozvíja aj elektronické monitorovanie osôb nakoľko umožňuje v reálnom čase kontrolovať, či sa osoba nachádza alebo nenachádza v stanovenom čase na určitom mieste.¹⁶¹ V niektorých štátoch je systém elektornického monitorovania obvinených alebo odsúdených zavedený a realizuje ho napr. Švajčiarsko, Rakúsko, Nemecko, Poľsko, Francúzsko Anglicko a Wales, v iných štátoch ako napr. Slovenská republika, Česká republika, Maďarsko, Taliansko, sa v roku 2011 nerealizoval aj napriek tomu, že právne poriadky takýto monitoring umožňovali. Nemecko, aj napriek tomu že takého monitorovanie vykonáva neposkytlo relevantné údaje. V Slovenskej republike prebieha legislatívny proces na príprave právnej normy umožňujúcej realizáciu elektronického monitorovania odsúdených.

Graf č. 4

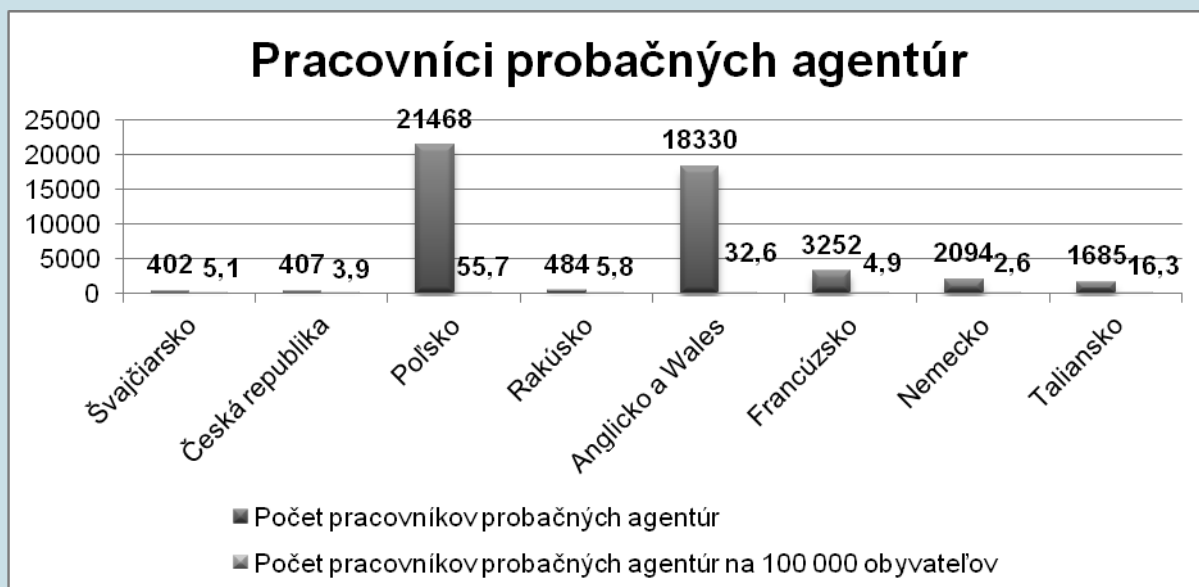
Z grafu vyplýva, že Anglicko a Wales majú v rámci probácie najviac osôb elektronicky monitorovaných. Je to dané tým, že z európskych štátov sa pravdepodobne najdlhšie vykonáva elektronické monitorovanie práve v Anglicku a Walese. Takáto možnosť bola umožnená zákonom upravujúcim ukladanie kaucie v trestnom konaní (Bail Act 1976). Od začiatku realizácie

¹⁶¹ porovnaj SNOW, P., 1999. *Electronic Monitoring of Offenders*. In.: *International Review of Law, Computers & Technology*, 12, 1999, vol. 13, no. 3, s. 405

elektronické monitorovanie vykonávajú súkromné firmy na základe zmluvy s Ministerstvom vnútra (Home Office).¹⁶²

Pracovníci probačných agentúr

Aby mohli probačné agentúry efektívne plniť zverené úlohy, musia mať dostatočný počet primerane vzdelaného personálu. Nasledovný graf demonštruje personál probačných agentúr v jednotlivých štátoch od manažérskych funkcií až po externých spolupracovníkov, či dobrovoľníkov. Z hľadiska štruktúry uvádzame len celkové počty personálu bez vnútorného členenia na jednotlivé kategórie. Taktiež uvádzame aj počet týchto osôb na 100 tisíc obyvateľov. Slovenská republika a Maďarsko neposkytli údaje o počte pracovníkov probačnej služby.

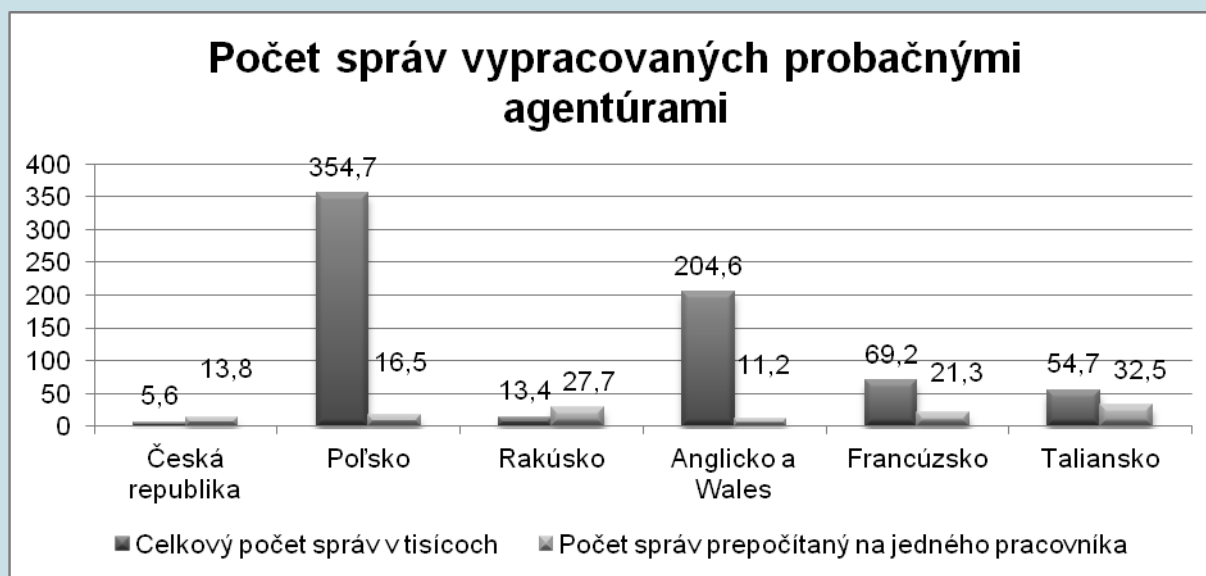
Graf č. 5

Z grafu vyplýva, že najvyšší počet pracovníkov probačných agentúr celkovo, ale aj na sto tisíc obyvateľov má Poľsko. V rámci štruktúry je z celkového počtu 21468 pracovníkov 18043 pracovníkov zaradených v kolónke ostatní pracovníci (Other staff) čo z celkového počtu tvorí 84% zo všetkých pracovníkov. Podľa poznámok k uvedeným štatistikám títo pracovníci sú sociálni pracovníci probačnej služby. Podobne aj v Anglicku a Walese z celkového počtu 18330 pracovníkov, 6831 pracovníkov je zaradených do kategórie ostatní pracovníci (Other staff) čo z celkového počtu tvorí skoro 35%, ktorí podľa komentára sú na rôznych administratívnych funkciách.

¹⁶² podľa SNOW, P., 1999. *Electronic Monitoring of Offenders*. In.: *International Review of Law, Computers & Technology*, 12, 1999, vol. 13, no. 3, s. 405

Správy vypracované probačnými agentúrami

Jedným z ukazovateľov činnosti je aj počet správ a hlásení, ktoré boli vypracované probačnými agentúrami. V nasledovnom grafe uvádzame jednak celkový počet správ ktoré boli vyžiadané pred odsúdením páchatel'a alebo pre potreby podmienenečného prepustenia páchatel'a. Pre lepšiu porovnateľnosť uvádzame aj počet vydaných správ prepočítaných na jedného pracovníka. Slovenská republika, Nemecko, Maďarsko a Švajčiarsko neposkytli relevantné údaje.

Graf č. 6

3 Výstupy komparatívnej štúdie a možnosti transpozície vybraných prvkov do systému probačnej a mediačnej praxe v SR

(Martin Lulei)

V tejto kapitole sa zameriavame na výstupy komparatívnej štúdie, ktorých prvky možno považovať za impulzy pre zmeny v praxi v kontexte Slovenskej republiky. Kapitola identifikuje tri základné výstupy, ktorými sú definície a poslanie probačnej a mediačnej služby, profesionalizácia probačnej služby a prípadový manažment, probačné programy a sumárne návrhy na zmeny v slovenskej praxi.

Definície a poslanie probačnej služby

Čo to probačná služba je a aké má ciele? Odpoveď na tieto základné otázky vychádza z historického vývoja definícií probácie, ktoré sú rôzne. Davies (2000, s. 270) uvádza, že je množstvo variácií probácie v rozličných právnych systémoch, ale vo všetkých môžeme vyčleniť tri nasledovné kruciálne prvky:

1. príkaz súdu obsahujúci požiadavky, ktorým musí páchatel' vyhovieť,
2. pravidelný kontakt s probačným pracovníkom,
3. zabránenie ďalšiemu odsúdeniu vtedy, ak je plnenie požiadaviek uložených súdom uspokojivé.

Vo Švajčiarskej legislatíve je probácia definovaná i v čl. 93 a čl. 96 Trestného zákona, ktoré ju vymedzujú nasledovne:

1. prevencia recidívy,
2. sprevádzanie pri sociálnej reintegrácii (podľa potrieb),
3. zmierňovanie dôsledkov výkonu trestu a garantovanie kontinuálneho sprevádzania,
4. práca realizovaná priamo alebo v spolupráci s inými špecialistami.

Poslanie a strategické ciele jednotlivých probačných služieb (ako v štátnej, tak i v privátnej sfére) je v zahraničí najčastejšie charakterizované prostredníctvom explicitne vyjadreného poslania a úloh jednotlivých organizácií probačných služieb (angl. mission statement). Súčasný riaditeľ PMS ČR Štern (2005, s. 4) uvádza tri základné ciele probácie:

- „úsilie o integráciu páchatel'ov späť do života spoločnosti,
- úsilie o podporu obetí trestnej činnosti,
- úsilie o ochranu komunity pred opakovaním trestnej činnosti“.

Napríklad poslanie probačnej služby v Anglicku a Walese je charakterizované nasledovne:

„Probačná služba prispieva zabezpečením naplňovania nasledovných cieľov:

- efektívny dohľad nad páchatel'mi smerujúci k redukcii recidívy a ochrane verejnosti,
- poskytovanie informácii a hodnotení vysokej kvality súdom a iným inštitúciám s cieľom asistovať im pri udeľovaní trestov a iných rozhodnutiach“ (Kalmhout, Derks, 2000, s. 154).

Poslaním írskej probačnej služby je „zabezpečovať verejnú bezpečnosť a podporovať spoločné blaho prostredníctvom narastajúceho uznania a využívania sankcií založených na báze komunity, a preto znižovať úroveň opakovania trestnej činnosti. Strategickými cieľmi sú napr.:

- asistovať súdom pri uložení trestov prostredníctvom tvorby špecializovaných správ, ktoré poukazujú na to, čo je potrebné vo vzťahu

k prevencii opakovaného páchania trestnej činnosti a určiť, ktoré programy založené na báze komunity by bolo najvhodnejšie využiť na tento účel,

- tvorba, poskytovanie a podpora širokej palety efektívnych programov dohľadu, ktoré budú výzvou a motiváciou pre páchatel'ov v zmysle prehodnotenia ich postojov a správania, porozumieť a akceptovať ich zodpovednosť a vytvoriť k dispozícii bázu podpory a špecializovaného prístupu..." (Kalmhout, Derks, 2000, s. 265).

V poslaní realizácie probácie v Rakúsku¹⁶³ nachádzame diferenciáciu do nasledovných oblastí:

- „spoločenské ciele,
- pomoc namiesto trestu,
- dialóg namiesto exklúzie,
- široké spektrum pomoci,
- princíp dobrovoľníctva,
- spolupráca medzi verejnosťou a súkromným sektorom,
- kvalita činnosti,
- transparentnosť“ (Kalmhout, Derks, 2000, s. 35 - 36).

Na základe analýz cieľov jednotlivých probačných služieb existujúcich v Európe uvádza Derks a kolektív zahraničných autorov (2002, s. 12) ich spoločné dominantné úlohy nasledovne:

- „poskytovať súdnym a iným orgánom vysoko kvalitné informácie o hodnotení a pomáhať tak pri procese vynesenia rozsudku a iných rozhodnutiach,
- vyvíjať, organizovať a kontrolovať alternatívne tresty a opatrenia a zabezpečiť ich účinnú realizáciu,
- poskytovať praktickú, sociálnu a psychologickú asistenciu a starostlivosť po prepustení na základe metód sociálnej práce, a to v ktorejkoľvek fáze počas kontaktu páchatel'a so systémom trestného súdnictva,
- presadzovať, zabezpečovať a napomáhať rozvoju programov zameraných na odklon obvinených od trestného stíhania,
- zabrániť páchatel'om v opakovanom kontakte so zločinom v najširšom slova zmysle, a to prostredníctvom posilnenia ich sebadôvery a sebaovládania, ako i posilnením ich schopnosti testovania seba samých v spoločenskom kontexte tak, aby mohli využiť svoje skúsenosti v praxi,
- prispievať k formovaniu bezpečnej spoločnosti – motivovať odsúdených, aby rešpektovali členov spoločnosti, dohliadať nad odsúdenými a účinne ich

¹⁶³ Implementácia realizácie probácie v Rakúsku sa opiera o súkromné organizácie ako i o Asociáciu probačných služieb a sociálnej práce VBSA (Verein für Bewährung und Soziale Arbeit), pričom sa diferencuje do nasledovných 4 oblastí: probačná práca, mediácia v trestných veciach, postpenitenciárna starostlivosť, probácia a domy na polceste pre prepustených z výkonu trestu.

sledovať s cieľom obmedzenia výskytu opakovaného páchania trestnej činnosti, a rozvíjať schopnosti prispievajúce k pozitívnemu životnému štýlu a sociálnej integrácii / reintegrácii,

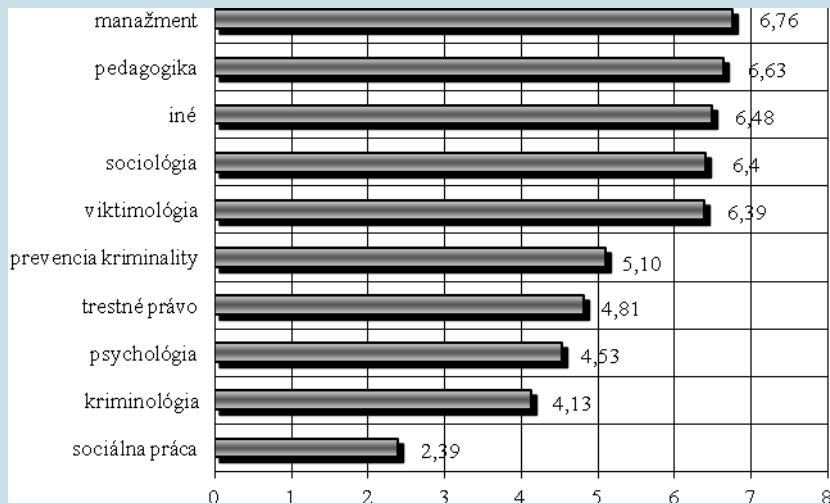
- podporovať zadržané osoby a pomáhať im v príprave na prepustenie,
- kontrolovať podmienky uložené odsúdeným, zainteresovať významné komunitné záujmy, vládne a mimovládne organizácie, firmy a miestnych občanov na plánovaní a riadení probačných projektov a služieb zameraných na zdokonalení výkonu alternatívnych trestov a opatrení,
- pomáhať rodinám odsúdených pri udržiavaní a zlepšovaní ich vzťahov s odsúdeným a eliminovať prekážky sociálnej integrácie“.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že probačné služby v rámci svojho poslania kladú dôraz na dva základné piliere, ktorými sú prevencia recidívy trestnej činnosti a ochrana verejnosti. Ďalším aspektom je často pertraktovaná dilema probačných služieb medzi kontrolou a pomocou. Švajčiarsky systém kladie dôraz na vyváženosť kontrolnej a sprevádzacej (pomocnej) funkcie, zároveň zdôrazňuje, že odborníci probačnej služby by mali znižovanie recidívy chápať ako svoj prvoradý pracovný cieľ. Deklarovanie efektivity a napĺňanie cieľov probačných služieb je v priamej súvislosti s potrebou publicity a informovanosti verejnosti o probačných službách.

Profesionalizácia probačnej služby a prípadový manažment

Probácia a sociálna práca sú navzájom súvisiace oblasti výkonu. Minister spravodlivosti vo svojom úvodnom príhovore na odbornej konferencii Aplikácia probačných programov v praxi v júni 2013 vyjadril podporu „synergickej sociálnej práci v trestnej justícii“ (Borec, 2013). Švajčiarska expertka De Martini (2013) dokonca prirovnáva vzťah probačnej služby a sociálnej práce ku vzťahu pera a spisovateľa.

Viac ako 50 % pracovníkov pôsobiacich vo švajčiarskych probačných službách má vzdelanie z odboru sociálna práca. Najviac zastúpenou skupinou podľa dosiahnutého vysokoškolského vzdelania bola medzi probačnými a mediačnými úradníkmi na Slovensku v rokoch 2005 a 2006 práve skupina s vysokoškolským vzdelaním v odbore sociálna práca. Tiež výskum, ktorý sme realizovali v roku 2008 zámerným typom výberu súboru (respondentmi bolo 31 zahraničných expertov zo CEP zo 17 štátov), identifikoval, že uvedená skupina profesionálov za tri najdôležitejšie disciplíny vo vzťahu k dôležitosti vedomostnej výbavy probačného pracovníka považuje sociálnu prácu, kriminológiu a psychológiu (Lulei, 2008).

Graf č. 7 Preferencia vedeckých disciplín v probácii

(Zdroj: Lulei, 2008)

Vo Švajčiarsku sú probácia a mediácia oddelené. V smerniciach jednotlivých probačných služieb je mediácia v trestných veciach podporovaná, má však byť realizovaná v rámci nezávislej štruktúry, ktorá garantuje nestrannosť mediátora alebo mediátorky (Fink, 2013).

Prípadový manažment („case management“¹⁶⁴) sa pôvodne začal používať v USA v druhej polovici 20. storočia, a to v zameraní orientovanom na duševné zdravie (v tejto oblasti sa objavuje i v osemdesiatych rokoch minulého storočia vo Veľkej Británii). V kontexte trestnej justície je MP systematický proces profesionálnej práce s páchateľom, ktorý odpovedá na nasledovné otázky:

- Akými opatreniami trestnej politiky „prechádza“ páchateľ trestnej činnosti?
- Aké sú kompetencie a ciele jednotlivých komponentov tohto systému, ktoré vstupujú do MP, a aké sú ich výsledky a vzájomná koordinácia?

Hlavným cieľom MP je integrovať rôzne formy intervencií vychádzajúcich z komponentov trestnej politiky (a od rôznych poskytovateľov), ktorými

¹⁶⁴ V odbornej literatúre a v anglosaskej praxi sa používa i anglický ekvivalent „offender management“ ako napr. NOMS (National Offender Management Service) – riadiaci orgán vo Veľkej Británii, ktorý organizačne zlučuje probačnú službu a väzenskú službu s dvoma dominantnými cieľmi, ktorými sú redukcia recidívy a ochrana spoločnosti.

páchateľ prechádza, do jedného koherentného systému s cieľom zefektívniť prácu s páchatelom (v neposlednom rade i eliminovať duplicitu intervencií alebo ich diferencie). Skúsenosti zo Švajčiarska zdôrazňujú, že nie je dostatočné, keď je väznenému človeku pri jeho prepustení na slobodu pridelený probačný pracovník. Dôležitejšie je mať už počas doby trvania odňatia slobody referenčnú osobu, s ktorou môže klient začať pracovať na svojich problémoch a pripraviť sa na opätovný vstup do spoločnosti (Hafliger, 2013, s. 3). Práve toto je cieľom práce prípadového manažéra. Náplne práce prípadového manažéra a probačného pracovníka by mali byť komplementárne.

Sommerfeld (2013, s. 10) sa vyjadruje kriticky k dynamike procesov sociálnej reintegrácie, ktorej súčasťou sú aj intervencie probačnej služby a charakterizuje tento jav ako systematickú nemohúcnosť probácie.

Probačné programy

V súčasnosti sa v trestných politikách využívajú špecializované formy probácie so zameraním na špecifické cieľové skupiny (napr. páchatelia domáceho násilia, sexuálneho násilia, látkové a nelátkové závislosti a i.). Tu je potrebné zdôrazniť, že napriek rôznym špecializáciám probácie na špecifické cieľové skupiny sa miestami v rámci odborných podujatí objavujú i relevantné argumenty popierajúce potrebu takéhoto prístupu. Dôvodom je fakt, že v mnohých prípadoch dochádza k multiplicitu, čiže ako efektívne sa javia predovšetkým probačné programy, ktoré majú multifaktoriálne zameranie. Z praxe nie je novým faktom konštatovanie, že napr. páchatel, ktorý je alkoholik, sa zároveň dopúšťa trestnej činnosti v súvislosti s domácim násilím, prípadne inej násilnej trestnej činnosti atď. (Lulei, 2011).

Návrhy na zmeny v praxi v Slovenskej republike

1. Profesionizácia probačných a mediačných úradov

a) Štandardy probácie a mediácie v trestných veciach

V súčasnosti nie je zadefinovaná minimálna úroveň alebo štandardy probácie, čo prispieva k riziku benevolencie a laxného prístupu k páchatelom trestných činov.

b) Profesionizácia

Profesionizácia a procesný manažment probácie predpokladajú špecializáciu. Nastavenie oboch týchto oblastí ovplyvňuje „filozofiu“ celého

probačného systému na národnej úrovni. Ak z pohľadu procesného manažmentu predpokladáme, že probačný pracovník by mal navrhovať súdu rôzne opatrenia (napr. stupeň náročnosti príslušného probačného programu) a mal by dokázať identifikovať riziko recidívy klienta (vyhodnocovanie nástroja na meranie rizika recidívy), tak je samozrejmé, že táto pracovná pozícia si vyžaduje špecifické predpoklady. Do oblasti profesionalizácie možno zaradiť aj kontinuálne celoživotné vzdelávanie a supervíziu. Za kritickú možno označiť potrebu zákonnej úpravy povinnosti odbornej prípravy ešte pred nástupom na pracovnú pozíciu probačného a mediačného úradníka.

2. Publicita a informovanosť verejnosti

a) poslanie a ciele

Poslanie a ciele probačnej služby by mali obsahovať ochranu verejnosti a znižovanie rizika recidívy trestnej činnosti. Verejnosť by mala mať prístup k informáciám o výkone probačnej služby a jej efektívnosti.

b) deklarovanie efektivity

Deklarovanie efektivity je v úzkej súvislosti s so zadefinovaním cieľov a poslania. Základným ukazovateľom by mali byť finančné prostriedky štátneho rozpočtu na prevádzku väzenských zariadení vs. finančné prostriedky vynakladané na probačnú službu.

3. Zmeny v organizačnej štruktúre (postavenie probačných a mediačných úradov)

Organizácia probačnej služby by mala byť decentralizovaná. Centralizácii by mali podliehať štatistické zisťovania na národnej úrovni, tvorba metodických materiálov a štandardizácie postupov, aby sa eliminovalo riziko, ktoré sa týka nedostatočnej prepojenosti probačných služieb, prenosu spoločného poslania probačných služieb na národnej úrovni, výskumu a evaluácie, ktoré sú zdôrazňované zo strany švajčiarskych expertov (de Martini, Fink, 2013) ako nedostatočné vo švajčiarskom systéme. Otvorenou otázkou je výkon probačných a mediačných činností kumulovaných v jednej funkcii. Uvádzame tiež návrh organizačnej štruktúry probačnej služby.

4. Probačné programy a nástroje na meranie miery rizika recidívy

V efektivite probačného systému zohrávajú kľúčovú úlohu probačné programy. Z dôvodu garancie kvality a efektívnosti je nevyhnutný i proces akreditácie probačných programov, ktoré môžu byť realizované rôznymi aktérmi. Systém akreditácie probačných programov prostredníctvom telesa v rámci rezortnej pôsobnosti MS SR v našich podmienkach absentuje. Vzhľadom na skúsenosti z ČR by proces akreditácie nemal byť byrokraticky náročný, na druhej strane by malo nastavenie podmienok akreditácie príslušných programov spĺňať špecifické kritériá.

5. Multiinštitucionálne tímy

Multiinštitucionálne tímy a ich pôsobnosť v rámci regionálnych štruktúr je štandardom v mnohých vyspelých trestných politikách (Anglicko, Škótsko, Švajčiarsko a i.). Multiinštitucionálny tím obsahuje na regionálnej úrovni profesie, ktorých pôsobnosť sa týka kriminality (preventisti, probačný a mediační úradníci, sociálni kurátori, vyšetrovatelia a pod.).

6. Vzdelávanie kľúčových aktérov

Výraznou potrebou je vzdelávanie a osвета kľúčových aktérov, ktorých sa systémovo výkon probácie týka (sudcovia, prokurátori, polícia, ZVJS atď.) V súčasnosti je napr. pripravená novelizácia zákona o výkone trestu odňatia slobody, ktorej účinnosť má byť od 01.01.2014, kde sa predpokladá väčšia spolupráca so ZVJS v oblasti postpenitenciárnej práce a to z dôvodu, že doposiaľ zriadenie výstupného oddelenia bolo fakultatívnou záležitosťou riaditeľa väznice a podľa nového zákona bude obligátnou záležitosťou

každej väznice. Tento prístup si bude vyžadovať intenzívnejšiu spoluprácu s väznicami.

7. Efektívny výkon alternatívnych sankcií a opatrení

Alternatívne sankcie a opatrenia sú jedným z efektívnych nástrojov trestnej politiky. V kontexte SR sa pri alternatívnych trestoch a opatreniach najčastejšie pertraktuje trest povinnej práce a trest domáceho väzenia (aj keď z terminologického hľadiska alternatívnym trestom a opatreniam zodpovedajú i iné tresty ustanovené v legislatíve).

Realizácia trestu povinnej práce je veľmi náročná na oblasť koordinačnej a organizačnej činnosti PaMú pri zaistovaní jednotlivých poskytovateľov práce, vyžaduje si značnú flexibilitu PaMú, ktorý prostredníctvom vstupného pohovoru zisťuje silné a slabé stránky odsúdeného v oblasti jeho manuálnych schopností, zručností, kde zisťuje o.i. aj jeho vzdelanie, čas osobného voľna, v akom čase môže vykonávať TPP a pod. Tieto poznatky sú relevantné z dôvodu, aby výkon trestu povinnej práce bol „šitý na mieru“ odsúdenému a jeho schopnostiam. V rámci výkonu trestu povinnej práce, probačný a mediačný úradník, spracováva dohody o zabezpečení povinnej práce, ktoré uzatvára súd s poskytovateľom práce a zabezpečuje ich podpísanie. Následne spracováva v rámci trestu povinnej práce, návrhy pre predsedu senátu na prerušenie alebo odloženie trestu povinnej práce, ktorých súčasťou sú relevantné doklady, ktoré predloží odsúdený alebo správy, ktoré si vyžiadal PaMú. Ak odsúdený sa vyhýba výkonu trestu povinnej práce, nevedie riadny život, resp. ak neplní uložené povinnosti, PaMú spracováva návrh na premenu trestu povinnej práce na nepodmienečný trest odňatia slobody príslušnému predsedovi senátu.

V rámci komparácie trestu povinnej práce s ČR možno uviesť, že v podmienkach Slovenskej republiky je potrebné prijať podobnú legislatívnu úpravu, ktorá zabráni tomu, aby prostredníctvom trestných rozkazov mohol byť ukladaný trest odsúdeným bez probácie pred rozhodnutím súdu, alebo pred podpísaním dohody o vine a treste. Týmto krokom zvýšime efektivitu a vykonateľnosť trestu povinnej práce, čím zabránime tomu, aby uvedený trest nemohol byť uložený obvinenému, ktorý je nemotivovaný, imobilný, bezdomovec, trpiaci nevyliciteľnou chorobou a pod. Právny systém v ČR od 01.01.2010 umožňuje uložiť trest povinnej práce formou „Trestného rozkazu“ po splnení obligatórnej podmienky, že sa vykoná probácia pred rozhodnutím.

Medzi najčastejšie využívanie alternatívneho trestu v podmienkach Slovenskej republiky možno zaradiť trest povinnej práce. Za obdobie od 01.01.2006, kedy bol po prvý krát zavedený do trestného zákona, jeho aplikácia v praxi má stúpajúci charakter, napr. v roku 2006 bol uložený tento trest len 43

odsúdeným, v roku 2010 bolo uložený už 1232 odsúdeným a v roku 2012 bol tento trest uložený 3179 odsúdeným.

Záver

Vo Švajčiarsku je 26 kantónov, čiže 26 rôzne diferencovaných a autonómnych probačných služieb. Jedným z potenciálnych dôsledkov obmedzeného riadenia na celoštátnej úrovni je absencia jednotného smerovania všetkých, rôzne diferencovaných probačných služieb v kantónoch. V rovnakom zmysle by sme sa mohli vyjadriť i o evaluácii a výskumnej sfére. Na druhej strane, decentralizačný charakter ponúka rôznu variabilitu. Práve decentralizačný charakter a diferencovanosť probačných služieb ponúkajú rôzne aspekty funkčných prvkov pre probačný systém na Slovensku, ktorý prešiel svojou prvou dekadou existencie. Cieľom komparatívnej štúdie realizovanej v rámci programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce boli impulzy pre potenciálny prenos efektívnych a inovatívnych prvkov z probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a ich aplikácia v slovenských podmienkach. Zároveň nemožno opomenúť impulzy pre prenos poznatkov i z efektívnej praxe v ČR, s ktorými sa autori stretávali počas implementácie projektu (tieto poznatky sa týkali prednostne systémového nastavenia akreditácie probačných programov). Autori si uvedomujú parciálny charakter komparatívnej štúdie, ale zároveň vyjadrujú presvedčenie, že keď akýmkoľvek spôsobom iniciovala predkladaná štúdia zmeny v praxi na Slovensku, splnila svoj účel. Autori zároveň vyjadrujú poďakovanie svojim švajčiarskym kolegom a občianskemu združeniu EDUKOS, bez ktorých by tieto výstupy potrebné pre iniciovanie zmien v slovenskej praxi nevznikli.

Literatúra

CANTON, R. 2009. Nonsense upon Stilts? Human Rights, *the Ethics of Punishment and the Values of Probation*. In.: British Journal of Community Justice, Spring, 2009, vol. 7, no. 1. s. 5-22 ISSN 14750279.

CEHLÁR, V.: Aplikčná prax procesu probácie a mediácie na Slovensku. In: Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Zborník príspevkov z konferencie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 53.

DAVIES, M. 2000. *The Blackwell Encyclopaedia of Social Work*. Oxford: Blackwell Publishing, 2000. 412 s. ISBN 0-631-21451-8.

Europe in figures, Eurostat yearbook 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012, 692 s. ISBN 978-92-79-22085-2.

EVANS, D. G.: Evidence-Based Programs: Result from Research in the United Kingdom. In: *Corrections Today Lanham*, roč. 68, 2006, č. 2, s. 2.

EVANS, D.G. 2001. *Community Sanctions in Sweden*. In.: *Corrections Today*, 04, 2001, vol. 63, no. 2. s. 170-170 ISSN 01902563.

FLORE, D., BOSLY, S. HONSON, A., MAGGIO, J. (eds.) 2012. *Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*. Insertia, Cambrigde - Antwerp - Portland, 2012, 638 s., ISBN 978-1-78068-043-9.

HYDLE, I. 2008. *Contemporary Restorative Justice Practices in Europe*. In.: *British Journal of Community Justice*, Summer, 2008, vol. 6, no. 2. s. 5-8 ISSN 14750279.

IVOR, J.- ZÁHORA, J. 2005. *Základy rekodifikovaného trestného práva*. Bratislava: Akadémia policajného zboru. 2005, s. 59.

KALMHOUT, Anton M. - DERKS, Jack T. M. 2000. *Probation and Probation Services*. Nijmegen: 2000. 576 s. ISBN 90-5850-008-X.

KLIMEK, L.: *Európsky príkaz na dohľad v predsúdnom konaní*. In: *Justičná revue*, roč. 64 (2012), č. 5, s. 716-726, ISSN 1335-6461.

KROUPOVÁ, L.: Probační programy jako nový nástroj sociální práce s mladistvými pachateli- česká realita versus britské zkušenosti. In: *Možnosti sociální práce na počátku 21. Století (Zborník příspěvku z minikonference)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta UHK, Katedra sociální práce a politiky, roč. 2005, č. 11, s. 120.

KUCHTA - VÁLKOVÁ a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, C. H. Beck, 544 s.

LEWIS, C. 2012. *Crime and Justice Statistics Collected by International Agencies*. In.: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 03, 2012, vol. 18, no. 1. s. 5-21, ISSN 09281371.

LULEI, M. 2008. *Probácia a sociálna práca*: dizertačná práca. Nitra: UKF, 2008, 178 s.

LULEI, M. 2010. Current Developments of Probation and Social Work in Slovakia - Theoretical Enthusiasm and Practical Scepticism. In: *Revista de Asistentă Socială*. - ISSN 1584-5397, Vol. 9, no. 3 (2010), p. 59-68.

LULEI, M. 2010. Sociálna práca v trestnej justícii a forenzná sociálna práca ako terra incognita teórie a praxe sociálnej práce v Slovenskej republike, 2010. In: *Nové aspekty v sociálnej práci II: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej na Teologickom inštitúte v Spišskom Podhradí 16. marca 2010*. Katolícka univerzita, 2010. - ISBN 978-80-8084-544-5, s. 229-238.

- LULEI, M. 2011. Sociálna práca v trestnej justícii a probácia. Nitra: UKF Nitra. 2011, 136 s.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MEGHAN, G. - ENVER, S. 2009. *Implementing evidence-based policy and practise in community corrections (Second Edition)*. Washington: National Institute of Corrections, 2009. 91 s. Dostupné na internete: <http://nicic.gov/library/files/024107.pdf> (2012)
- MESTITZ, A. 2008. *Organisational Features of Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*. In.: British Journal of Community Justice, Summer, 2008, vol. 6, no. 2. s. 29-42 ISSN 14750279.
- MILLS, M. – van de BUNT, G. – de BRUIJN, J. 2006. Comparative Research Persistent Problems and Promising Solutions. In: *International Sociology*, Vol 21(5): s. 619–631.
- MORGENSTERN, Ch. 2009. *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 124-141, ISSN 20062203.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009.
- NEVEU, S. 2013. *Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: from the 1964 Conventions to the 2008 Framework Decision*. In.: New Journal of European Criminal Law, Vol. 4, Issue 1–2, 2013, s. 134-153, ISSN 2032-2844.
- OANCEA, G., MICLE, M. I., FAUR, A. 2012. *Perceptions of Magistrates and Public Opinion Related to Community Sanctions*. In.: Journal of Community Positive Practices, 2012, vol. 12, no. 1. s. 136-147 ISSN 15828344.
- RADA VLÁDY PRE PREVENCIU KRIMINALITY. 2012. *Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015*. 14 s. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/rada-vlady-sr-pre-prevenciu-kriminality/> (2012)
- RODRIGUEZ, A. M. 2003. Criminal Policy: New Challenges, Old Ways. In: *Revista de Asistenta Sociala*. ISSN 1583-0608, 2003, s. 182 - 212. Dostupné na internete: <http://www.defensesociale.org/revista2003/12.pdf> (2012)
- Rozkaz GR ZVJS č. 60 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže
- SAMAŠ, O.- ŠTIFFEL, H.- TOMAN, P.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 217.
- SEVERSON, M., M., BANKSTON, T. V. 1995. *Social Work and the Pursuit of Justice through Mediation*. In.: Social Work, 09, 1995, vol. 40, no. 5. s. 683 – 691, ISSN 00378046.

SNOW, P., 1999. *Electronic Monitoring of Offenders*. In.: International Review of Law, Computers & Technology, 12, 1999, vol. 13, no. 3, s. 405-413 ISSN 13600869.

SOLÁNIKOVÁ, S. 2011. Trestná politika po vstupe do Shengenu. *COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition*. Brno: Masaryk University, 2011.

STOROŠKA, M.: Stav probácie na Slovensku a jej vnímanie. In: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Zborník príspevkov z konferencie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s.79.

STOUT, B. CANTON, R. 2010. *Towards a European Approach to Probation Education and Training*. In.: British Journal of Community Justice, Autumn, 2010, vol. 8, no. 2. s. 57-68 ISSN 14750279.

ŠTERN, P. a kol. 2010. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s.75.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 53/08 zo 14. februára 2008

VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 824.

Vyhláška MS SR č. 543/2005 o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy

ZÁHORA, J. 2009. *Vzájomné uznávanie trestných rozsudkov v Európskej únii*. In: *Justičná revue*, roč. 61 (2009), č. 8-9, s. 1048-1054, ISSN 1335-6461.

ZÁKON č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby

ZÁKON č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

ZÁKON č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

ZÁKON č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele

ZÁKON č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe

ZÁKON č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody

ZÁKON č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce

ZÁKON č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii

ZÁKON č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch

ZÁKON č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch

Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii

Editorky:

Ing. Eva Vajzerová

Ing. Bc. Martina Špániková, PhD.

Preklady textov:

Michal Čipka

Vydalo :

Konzultačné a informačné centrum EDUKOS

J.Ľatliaka 8, 026 01 Dolný Kubín

Slovensko

tel.: 043/586 35 39, 0915 869 571

edukos@edukos.sk, www.edukos.sk

Dolný Kubín, november 2013

Náklad:

100 kusov

Počet strán:

137

ISBN 978-80-969885-3-2

EAN 9788096988532